

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SAHAFLAR ÇARŞISI

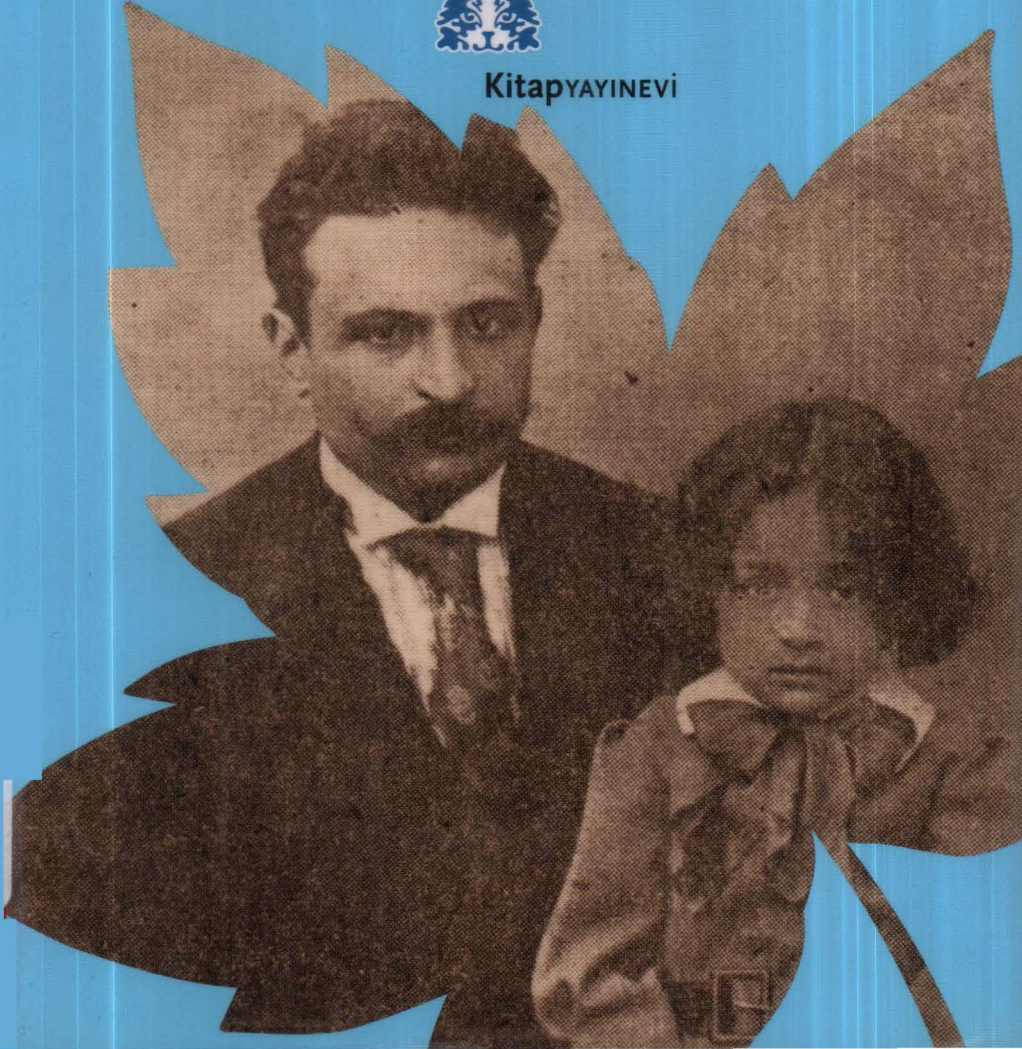
Sunuş ABDULLAH UÇMAN Hazırlayan SEVAL ŞAHİN

TEVFİK FİKRET

Düşünce Dergisi, Nüşa-i Mahsûsa, 1918

KitapYAYINEVİ

KİTAP YAYINEVİ – 103
SAHAFLAR ÇARŞISI DİZİSİ – 2

Tevfik Fikret
Düşünce Dergisi-Nûsha-i Mahsûsa, 1918

© 2005, Kitap Yayınevi Ltd.

Hazırlayan
Seval Şahin

Kitap Tasarımı
Yetkin Başarı, BEK

Tasarım Danışmanlığı
BEK

Grafik Uygulama ve Baskı
Mas Matbaacılık A.Ş.
Dereboyu Caddesi, Zagra İş Merkezi B Blok 1
Maslak-İstanbul
T: (0212) 285 11 96
E: info@masmat.com.tr

1. Basım
Aralık 2005, İstanbul

ISBN 975 6051-10-8

Yayın Yönetmeni
Çağatay Anadol

Kitap Yayınevi Ltd.
Cihangir Caddesi, Özdoğan Sokağı 20/1-B
Beyoğlu 34433 İstanbul
T: 212 292 62 86 F: 212 292 62 87
E: kitap@kitapyayinevi.com
W: www.kitapyayinevi.com

Tevfik Fikret

Düşünce Dergisi-Nüsha-i Mahsûsa
1918

SUNUŞ
ABDULLAH UÇMAN

HAZIRLAYAN
SEVAL ŞAHİN

KitapyAYINEVi

BU KİTAP 600 ADET BASILDI
VE 1'DEN 600'E KADAR NUMARALANDI
NÜSHA NUMARANIZ

135

İçindekiler

SUNUŞ / ABDULLAH UÇMAN 7

DÜŞÜNCE DERGİSİ: TEVFİK FİKRET İÇİN NÜSHA-İ MAHSÛSA 15

YAZAR BİYOGRAFİLERİ 191

Birkaç Söz

Abdullah Uçman

Yenileşme dönemi Türk şiirinin önde gelen isimlerinden Tevfik Fikret, oldukça geç fark edilen şeker hastalığı sonucu 1915 yılının 18 Ağustos gecesi Âşîyan'da vefat eder. Vasiyeti gereği oldukça sade bir şekilde ve çok yakınları dışında kimseye haber verilmeden ertesi gün küçük bir cemaat tarafından Eyüp Sultan'daki aile mezarlığına defnedilir. Büyük şairin ölümüyle ilgili haberlere ise ancak defnedildikten sonraki günün gazetelerinde rastlanır.

Son yıllarında biraz mizacı, biraz da yaşadığı devrin bunaltıcı havası dolayısıyla büyük bir huzursuzluk içinde hayata küsen Fikret, “Hân-ı Yağma”, “Doksan Beşe Doğru”, “Revzen-i Mahlû”, “Tarih-i Kadîm” ve “Tarih-i Kadîm’e Zeyl” gibi şiirleri yazmak suretiyle, onu anlamayan çevresine karşı biraz dargın ve kırgın olarak bu dünyaya veda eder. İşte biraz da bunun için, yani hayatta iken değerinin anlaşılamaması dolayısıyla, ölümünden sonra ardı ardına birtakım faaliyetlere teşebbüs edildiği dikkati çeker.

Yakalandığı hastalığın hızla ilerlediği bilindiği halde devrin aydınları arasında yine de büyük bir şaşkınlıkla karşılanan Tevfik Fikret'in ölümünü takip eden günlerde büyük şaire ilk önce Türk Ocağı sahip çıkar. Tevfik Fikret için 1915 yılının 7-8 Eylül geceleri Türk Ocağı'nda bir anma toplantısı düzenlenir. Dostları, hayranları ve yakın arkadaşlarının katıldığı bu toplantıda *Servet-i Fünûn*'un sahibi Ahmed İhsan ile Rıza Tevfik, Köprülüzâde Fuad, Hamdullah Subhi ve Akçuraoğlu Yusuf birer konuşma yaparak daha çok Fikret'in hayatı ve edebî şahsiyeti üzerinde dururlar.

Yine Türk Ocağı, aynı yılın ekiminde *Türk Yurdu* dergisinin bir sayısını şairin hatırasına tahsis amacıyla bir teşebbüste bulunur, ama, muhtemelen böyle bir özel sayı için yeterli sayıda yazı ve şiir toplanamayınca bu teşebbüs gerçekleşemez.

19 Ağustos 1917’de, yani büyük şairin ikinci ölüm yıldönümünde, bu sefer Âşîyan’da bir anma toplantısı düzenlenir ve burada yine Fikret’in dost ve arkadaşları birer konuşma yaparlar. Aynı yıl *Muallim* mecmuası Tevfik Fikret için, devrin hemen bütün ünlü şahsiyetlerinin yazdığı yazılarla bir özel sayı yayınlar. Bu özel sayıda Nigâr Hanım, Abdülhak Hâmid, Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Ali Ekrem, Rıza Tevfik, Sâti Bey, Hamdullah Subhi, Ziya Gökalp, Hüseyin Dâniş, Akçuraoglu Yusuf, Selim Sırrı, İsmail Hikmet, Ruşen Eşref ve Ali Cânib gibi yazar, fikir adamı ve edebiyatçıların Fikret’le ilgili yazıları yer alır.

Tevfik Fikret’in üçüncü ölüm yıldönümünde, şairin Galatasaray Lisesi’nden talebesi ve daha sonraki yıllarda Türk edebiyat tarihi üzerine araştırmalarıyla tanınan İsmail Hikmet (Ertaylan), *Düşünce* dergisinde onun için bir özel sayı hazırlar. İsmail Hikmet, hocası Tevfik Fikret’in anısına “nüsha-i mahsûsa” olarak hazırlayıp yayınladığı elimizdeki kitapta daha çok Fikret’in yakın çevresindeki şair ve yazarların onun değişik yönlerini anlatan şiirleri ile makalelerini bir araya getirmiştir.

Bu özel sayıda önce, Tevfik Fikret’in ölümünden sonra müsveddeleri arasında bulunan ve daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış şu sekiz manzumesi yer alır:

“İlk Sâniha”, “Sevgili Hemşîreme”, “Gökten, şu güzel memleketin mâi göğünden”, “Kasîde-i Tercîiyye”, “Kitâbe” (Manyasîzâde Refik Bey için), “Subhiyyecik İçin”, “Midhat Paşa İçin”, “Büyük Bir Suâlin Küçük Bir Cevâbı: Hüs n ü Ân Nedir”.

Manzumelerden sonra Fikret’in ölümü üzerine yazılmış sekiz şiir gelir:

“Hususi Bir Ziyaret-Fikret’in Necîb Rûhuna” (Rıza Tevfik), “Hicrân Biter mi? Giry e-i Hicrân Diner mi Hiç?!” (İsmail Hikmet), “Büyük Fikret’in Erîke-i Dehâsına” (İrfan Emir), “Tevfik Fikret’in Büyük Rûhuna” (Kemâleddin Kâmi), “Fikret” (Muhiddin Mekkî), “Fikret’i Ziyaret” (Hasan Âli), “Zavallı Fikret’e” (Muhiddin Mekkî) ve “Fikret’in Ruhuna” (Tevfik Nevzad).

Daha sonra, sırasıyla, hemen hepsi Fikret’in yakın çevresinde bulunmuş şu on dört yazarın onunla ilgili makaleleri yer alır:

Nigâr Bint-i Osman, “Tevfik Fikret”; Abdurrahman Şeref, “Tevfik Fikret”; Süleyman Nazif, “Tevfik Fikret”; Cenab Şahabeddin, “Tevfik Fikret-Tasvir”; Ali Kâmi, “Tevfik Fikret”; Selim Sırrı, “Büyük Üstad Tevfik Fikret İçin”; Salih Kerâmet, “Tevfik Fikret”; Ruşen Eşref, “Tevfik Fikret ve Gençlik”; Ressam Şevket, “Azîzim Hikmet Beyefendi...”; Nüzhet Sâbit, “Fikret’e”; Ali Kâmi, “Mezar ve Âşîyan”; Rıza Tevfik, “San’atta Sübjektivizm ve Tevfik Fikret’in Şiiri”; Rızâzâde Şafak, “Fikret’in Sözleri”; Cevad Rüşdü, “Tevfik Fikret, Çiçekleri”; İsmail Hikmet, “Fikret’in Hayat-ı Samimiye ve Edebiyesi”.

Devrin tanınmış kadın şairlerinden biri olan Nigâr Hanım makalesinde, Fikret’in bazı insanî vasıflarını ön plana çıkarmak suretiyle kendi babası gibi onun da mevki ve makama önem vermemesi; namus, sadakat ve adalet gibi konularda ise çok hassas oluşu üzerinde durur. Ayrıca Fikret’in, çocukları Salih Feridun ile Salih Kerâmet’in hocası ve hayat rehberi olduğunu da ifade eder.

Mekteb-i Sultânî’de okurken Tevfik Fikret’in hocası olan devrin tanınmış tarihçilerinden Abdurrahman Şeref makalesinde, Fikret’in okuldaki başarılı öğrencilik hayatından; İstişare Kalemi ile Mekteb-i Sultânî’deki müdürlüğünden bahseder. Fikret çok başarılı bir öğrenci olmuş ve bütün hocalarının takdirini kazanmış olduğu halde, memurluk hayatında aynı başarıyı gösterememiştir. Abdurrahman Şeref makalesinde, Fikret’in kanaat nimetine büyük değer verdiğini ve açgözlülükten nefret ettiğini özellikle vurgulamıştır.

Fikret’le aynı nesle ve edebî mesleğe mensup Süleyman Nazif ise yazısında, Fikret’in, hayatını düzenleyen ahlakî konulara son derece önem verdiğini ifade ettikten sonra, başkaları ne derse desin, onun Osmanlı diyarının ve tarihinin evladı, aynı zamanda bu vatanın şairi olduğunu söyler. Şiirlerindeki ifade gücü bakımından Fikret’i Şinasi’ye benzetken Süleyman Nazif, sağlam mısraları dolayısıyla ona “Şinâsi-i nazm” demeyi uygun görür.

Fikret’in en yakın arkadaşlarından biri olan Cenab Şahabeddin ise “Tasvir” başlıklı makalesinde, daha çok Fikret’in fizikî özellikleri üzerinde durur. Cenab’a göre Fikret’in “âteş-i hayatı” gözlerindedir; Fik-

ret'in adımları pek geniştir; ne kadar hızlı yürüse de bundan bir türlü memnun olmaz, o bu şekilde sanki ebediyete yürümektedir.

Servet-i Fünun topluluğu mensuplarından İsmail Safâ'nın kardeşi Ali Kâmi de makalesinde Fikret'i, Nâmık Kemal'in, Abdülhak Hâmid'in ve Recâizâde Ekrem'in yanında parlayan bir yıldız olarak gösterir. Ali Kâmi, Fikret'in şiirlerinin nasıl sansüre uğradığını; müdürlük yaptığı dönemde Mekteb-i Sultanî'yi nasıl ıslah ettiğini; aleyhinde olanların onu nasıl bir deha haline getirdiklerini anlatır.

Devrin tanınmış jimnastikçisi Selim Sırrı (Tarcan) ise, önce Fikret'le ilgili bir hatırasını anlatır. Bir hayır cemiyeti yararına Nâmık Kemal'in "Vatan" piyesi temsil edilecek, Selim Sırrı da burada Fikret'in "Kılıç" manzumesini okuyacaktır. Buna memnun olan Fikret, Selim Sırrı'ya: "Oku bakayım!" der. Genç zabıt kılıcını kınından çeker ve avazı çıktığı kadar bağıra bağıra şiiri okumaya başlayınca, Fikret tahammül edemez, Selim Sırrı'yı susturur ve kendisi okumaya başlar. Selim Sırrı, "Onun ne müessir, ne rûh-perver, ne tatlı bir âhengi vardı. Hayran hayran dinledim, biraz da utandım. Rica ve ibrâmım üzerine üç kere tekrar etti." der. Bir konuşma sırasında kendisine hiçbir mükâfat beklemeden çalışmasını söyleyen Fikret, hiçbir sonuç almasa da, böylece insanlık vazifesini yerine getirmiş olacağını ifade eder.

Şair Nigâr Hanım'ın oğlu Salih Kerâmet "Tevfik Fikret" adlı makalesinde, Fikret'in ruhunun ve mesleğinin büyüklüğü üzerinde durur. Ona göre, büyük şairi yakından tanıyanlar, onun şairliğinden önce ruhunun ve mesleğinin önünde eğilirler, çünkü Fikret her şeyden önce büyük bir insandır.

Daha sonra Fikret hakkında önemli kitaplardan birini yazacak olan Ruşen Eşref, "Tevfik Fikret ve Gençlik" adlı makalesinde Fikret'in farklı yönlerini anlatmaya çalışır. Fikret'in maneviyatını yıkanlar, şiirinde kusura arayanlar değil, onun şahsiyetine hürmetsizlik edenlerdir. Ruşen Eşref'e göre Fikret çok büyük bir şair olmasa da, şairlerimiz arasında eş bulunmaz bir mürşid olarak görülebilir; çünkü o Türk şiirini ortaçağ hayatından kurtarıp yirminci asra ulaştırmıştır. Bunun için Fikret edebiyatımızda bir gençleşme dönemidir. Ruşen Eşref'e göre Tolstoy gibi ide-

alist bir şahsiyet olan Fikret de, Tolstoy'un yaptığı gibi, Türkiye'yi yenileştirebilmek için gençleri terbiye etmekten başlamış, ancak başarılı olamayınca tekrar kalemiyle irşad sahasına dönmüştür.

Tevfik Fikret'in, sanatını gereği gibi icra edebilmesi için elinden tuttuğu, devrin önde gelen ressamlarından Şevket (Dağ) makalesinde, daha çok Tevfik Fikret'in ressamlığı üzerinde durur. Onun güzel sanatlarla çok yakından ilgilendiğini ifade eden Şevket Bey, Fikret'in tablolarının resme meraklı bir heveskârınki gibi değil, gerçek bir sanatçının resimleri olduğunu özellikle vurgular.

Nüzhet Sâbit ise makalesinde Fikret'in namus, doğruluk, hak ve hürriyet gibi konularda gösterdiği hassasiyet üzerinde durur; mezarında mükedder olmamasını, çünkü onun öz oğulları ve kızlarının bu memlekette de bir gün sabah olmasına vesile olacaklarını ifade eder.

“Mezar ve Âşîyan” adlı diğer makalesinde Ali Kâmi de, Fikret'in ölümünün üçüncü yılında mezarı başında yapılan anma toplantısında edildiği izlenimleri dile getirir. Ali Kâmi'ye göre, Fikret ölmüş olsa da, Âşîyan, sanki o ölmemiş gibi canlıdır; evin her köşesinde onun yaşadığına dair izler vardır.

Fikret'in şiir anlayışı ve şiirleriyle ilgili en dikkate değer yazılardan birini kaleme alan Rıza Tevfik ise “San’atta Sübjektivizm ve Tevfik Fikret’in Şiiri” adlı makalesinde, genel olarak, Fikret'in de sübjektivist özellikler gösteren bir sanatkâr olduğunu açıklamaya çalışır. İlham konusunda santimentalist bir şair olan Fikret'in natüralist, sembolist ve idealist anlayışla yazılmış şiirleri de vardır. Rıza Tevfik'e göre Fikret'in sembolik şiirlerinin en güzeli “Hande-i Bûm”dur; bu şiirde doğrudan doğruya parlak bir saltanatın yıkılışı sembolize edilmektedir. “Timsâl-i Cehâlet”, “Rakîbe” ve “Heykel-i Sa'y” de sembolik mahiyette şiirlerdir. Rıza Tevfik'e göre Fikret “Sis” şiirinde “inatçı dumanlar”la kaplanmış bir şehri değil, Bizantizm'e duyulan nefreti; “Zerrişte”de kedileri değil, kadınlara atfettiği hırçın ve mütehakkim ruhu; “Gayyâ-yı Vücûd”da bataklığa benzettiği hayatı değil, hiçbir kurtuluş ümidi bırakmayan karamsar hayat anlayışının kendisini sürüklediği mutlak aczi; “Halûk”ta, onun “kırık bir tekne” ile denizde tehlikeyle

mücadelesini değil, oğlu Halûk'un geleceği için çektiği zahmet ve sıkıntıyı tasvir etmektedir.

Rıza Tevfik, Fikret'in estetikte asıl mesleğinin sübjektivizm olması itibariyle en güzel şiirlerinin de bu yolda yazıldığını; buna rağmen sırf idealizm ve romantizm vadisinde yazılmış şiirlerinin de bulunduğunu belirtir. Rıza Tevfik'e göre, "Rûh-ı Eş'ârım", "Perî-i Hazân", "Yeşil Yurt", "Ömr-i Muhayyel" ve "Ne İsterim" adlı manzumeleri bunlar arasındadır.

Cevad Rüşdü ise yazısında Fikret'i çiçekleriyle birlikte ele almıştır. Fikret'in, tabiatı bütün incelikleriyle kavrayan duygu dünyası, şiirlerinde olduğu gibi Âşîyan'ın bahçesindeki çiçeklerinde de görülmektedir. Şiirlerinde toprağı "kara toprak", "muzîk-i zillet" olarak niteleyip adeta bedbinliğini yansıtan bir unsur haline getirmiş olmasına karşılık, Âşîyan'ında onu, ressam zevkinin inceliklerine göre çiçeklerle süsler, onlara neredeyse bir babanın yüreğinden taşacak şefkati verir. Bahçesinde güller, krizantemler, zakkumlar ve sümbüller yetiştiren Fikret'in en sevdiği çiçeğin "yasemen" olduğunu belirten Cevad Rüşdü, ölüm yıldönümünde ziyarete gittiğinde mezarı başında bir yaseminin bulunmamasına hayret eder.

Tevfik Fikret hayranı İranlı bir genç olan Rızâzâde Şafak, "Fikret'in Sözleri" adlı yazısında, Fikret'in hayatının son zamanlarında onunla nasıl tanıştığına dair bir hatırasını nakleder. Rızâzâde Şafak, henüz İran'da iken bir gün tesadüfen Fikret'in coşkun şiirlerini dinledikten sonra şaire hayran kalmış ve onunla tanışmak en büyük arzusu haline gelmiştir. Yazısında, Fikret'in, yaşadığı devre ve çevresine hiç de uymayan yüksek ahlakına da dikkati çeken İranlı yazar, onda yaratılıştan gelme bir farklılık olduğu kanaatindedir. Tanıştıkları gün ona karşı göstermiş olduğu samimiyet ve adeta bir babanın oğluna verdiği nasihate benzeyen şu sözler Rızâzâde'yi çok etkiler: "Oğlum, ümidimiz sizde, gençlerdedir... İran, o ser-zemîn-i hikmet sizden hizmet bekler. Bizler öleceğiz, fakat sizlerle yaşayacağız. Çalışmalısınız..."

İsmail Hikmet, özel sayıdaki en hacimli makale olan "Fikret'in Hayat-ı Samimiye ve Edebiyesi"nde, Fikret'in özel hayatını ve bunun eserle-

rine yansımaları anlatmaya, hayatındaki terslikleri sıralayarak başlar. Fikret evlendiğinde annesi ölmüş, babası da Sultan II. Abdülhamid'in emriyle sürgün edilmiştir. Fikret, en mutlu zamanlarında bile mutluluğunun gölgelenmesinden kurtulamamıştır. Acılarını, ailesine ve şiire sığınarak hafifletmeye çalışır.

Yazısı boyunca zaman zaman Fikret'in yakın arkadaşlarının yazılarından da yararlanan İsmail Hikmet, özellikle onun Edebiyat-ı Cedîde hareketinin doğuşundaki rolünü, Ali Ekrem'in *Muallim* mecmuasının özel sayısında yayınlanan makalesinden yaptığı iktibaslarla anlatır.

Tabiatındaki titizlik ve incelik *Servet-i Fünun*'un başarısında etkili olmuş; dergide yayınlanan birçok resmi Fikret çizmiş, sadece yazıları değil, zaman zaman yazı yazarların düşüncelerini de tashih etmiştir. Nâmîk Kemal'in Bolayır'daki mezarının planı, Âşîyan, pek çok dostunun ev ve bahçe planları, Nijad Ekrem'in portresi hep Fikret'in elinden çıkmıştır. O, bütün bunlara rağmen son derece alçak gönüllüdür ve *Servet-i Fünun*'da Edebiyat-ı Cedîde'yi hazırlayan mesaisini bir musahhihlikten daha ileri görmez.

Edebiyat-ı Cedîde hareketinin asıl kurucusu olan Fikret, dergideki yazılarıyla aynı zamanda eski edebiyatın kendini tekrarlayan ruhsuz, sahte ve boş bir tarz olduğunu da dile getirmiştir. Onun başlattığı yeni edebiyat tarzında şiir, manzum da olabilir mensur da; onu şiir yapan, ruh diliyle yazılmış olmasıdır. Aslında Edebiyat-ı Cedîde'nin yaptığı, Recâizâde Ekrem'in "Zerrâtan şumûşa kadar her güzel şey şiirdir!" görüşünü ispatlamak olmuştur. İsmail Hikmet, Cenab Şahabeddin'in, Fikret'in açtığı yeni edebî tarzı öven bir makalesi ile Ali Kâmi'nin, bütün zorluklara rağmen "Edebiyat-ı Cedîde'nin hiçbir taşla yıkılamayacak kadar büyüdüğü"nü belirttiği yazısından da alıntılar yaparak makalesini geliştirir.

İsmail Hikmet'e göre, istibdadın karanlığı artıp memleketin durumu kötüleştikçe Tefik Fikret'in ıstırapları da artar; bu acı ve ıstırap o dönemde yazdığı hemen hemen bütün şiirlerine yansır. Edebiyat-ı Cedîde topluluğunun dağılması üzerine Fikret hayata küser ve Âşîyan'a çekilir. Burada hep vatanın acılarını, milletin çektiği sıkıntılı günleri an-

latır: “Hayat”ı, “Sis”i, “Kocaman Saate”yi, “İzler”i, “Sabah Olursa”yı ve “Bir Lâhza-i Teahhur”u kaleme alır. Sonra bir gün “sabah” olur; Fikret de bu mutlu günü, yani meşrutiyeti “Millet Şarkısı” ile alkışlar. Arkasından “Rüçû” ve “Doğan Güneşe”yi yazar; Âşîyan’dan inip sahildeki yalıya taşınır, *Tanin*’e gidip gelir, fakat yine yapayalnızdır. Çünkü en yakın arkadaşları bile iktidarın nimetlerinden yararlanmaktan başka bir şey düşünmezler; hepsi ideallerine ihanet eder. Bunun üzerine Fikret tekrar hayata ve çevreye küser, Âşîyan’ına, bir nevi uzlete çekilir; bu defa burada sadece gençlik için yazar, işte *Halûk’un Defteri* bu sırada ortaya çıkar. Fikret ölüm döşeginde bile boş durmaz; son günlerinde “Sancak-ı Şerîf Huzûrunda” ve “Tarih-i Kadîm’e Zeyl” manzumeleriyle *Şermin*’i kaleme alır.

İsmail Hikmet Ertaylan, hocasına olan vefa borcunu ödemek için sadece bu özel sayıyı çıkarmakla kalmamış, daha sonraki yıllarda *Tevfik Fikret-Hayati, Şahsiyeti ve Eserleri* (1963) ile *Tevfik Fikret Mirsad*’da (1966) ve *Tevfik Fikret Mâlûmat*’ta (1967) adlı kitapları da yayınlamak Fikret’i çeşitli yönleriyle tanıtmaya çalışmıştır.

Şu anda elinizde bulunan bu kitap, yukarıda kısaca muhtevâsından bahsettiğim *Düşünce* dergisi Tevfik Fikret özel sayısının yeni harflerle basılmış şeklidir. Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’ndeki öğrencilerimden Tamer Altınay, Ayşegül Bıçkıcı ve Sibel Kır, 1998-1999 öğretim yılında mezuniyet tezi olarak bu dergiyi yeni yazıya aktardılar.

Tevfik Fikret’in 90. ölüm yıldönümünde bu çalışmayı yayınlamak suretiyle Fikret’in, özellikle genç okurlarla buluşmasını sağlayan Kitap Yayınevi yöneticisi sayın Çağatay Anadol’a da bu vesileyle teşekkürlerimi sunuyorum.

دوشونجه

فكرتلك غير مطبوع اشعارمه :

DÜŞÜNCE

TEVFİK FİKRET İÇİN NÜSHA-İ MAHSÛSA

دُشُونَجَه

— بَدَلَه خَلَف وَجَهه

Fikret'in gayr-ı matbû eş'ârından

İlk Sâniha

Bir çiçekten kelebek hâliyle
Neydi karşımda uçan zıll-i zarîf?
Küçücük mirvaha-i bâliyle
Okşayıp fikrimi âheste, hafif
Bana bir lezzet-i hulyâ verdi...

Neydi karşımda uçan zıll-i zarîf,
Kelebek hâline girmiş bu çiçek,
Rikkat-i hüsnü olunmaz tarîf;
Şunu ikrâr edeyim ben gerçek:
Bu çiçek rûhuma sevda verdi.

Küçücük mirvaha-i bâliyle
Bu çiçekten mütemessil kelebek
Aşkımın en güzel âmâliyle
Bana dünyayı güzel göstererek
Taze bir zevk-i temâşâ verdi.

Okşayıp fikrimi âheste, hafif
Küçücük mirvaha-i bâliyle
Neydi karşımda uçan zıll-i zarîf?
Bir çiçekten kelebek hâliyle
Hâb-ı şûrîdeme rüya verdi!

Sevgili Hemşireme

Bir subh-ı bahâr idi müzehher...
Bîdâr olmuştu rûh-ı meşcer
Nâzende terennümât içinde.

Bülbüller öter, öterdi ferhân
Titrerdi serâir-i hıyâbân
Bir velvele-i hayât içinde.

Üstümde gusûn-ı sâye-pîrâ,
Karşımda bedâyi'-i temâşâ,
Rûhumda beşâset-i tabiat;

Gezdikçe sürûd içinde böyle
Gönlüm sanıyordu heyetiyle
Etmiş yere hande-zâr-ı cennet.

Her şeyde gördüm aşka âid
Bir lerziş-i mütebessim ki sâ'id
Yükseklere doğru sâf ü pür-cûş.

Birden etrafı rikkat-engîz
Bir nevha-i mâtem etti lebrîz;
Birden her ses kesildi medhûş.

Bir kumru, zavallı inliyordu;
Sordum; “Derdin ne?” Önce durdu;
Bir âh ile sonra etti ikrâr

Maşûka-i rûhu gâib olmuş...
Âh ey sevdâ! Seninle bulmuş
Âlem-i ebedî mesârr ü ekdâr.

Artık bütün inşirâh-ı kalbim
Sönmişti, kederli, münkesirdim.
Dalmış gidiyordum öyle makhûr

Bin türlü tasavvur-ı siyeh-renk
Efkârımı eyliyordu pür-jeng;
Her şey nazarımda lâl ü meftûr

Duydum yine bir sadâ-yı giryân,
Oldum yine münkesir, perişân
Makberlere uğramıştı râhım.

Bir genç oracıkta ağılıyordu:
Derdin ne? Zavallı durdu, durdu
Vechinde karar edip nigâhım

Bir fikr arıyor gibiydi- nâgâh
Atfeyledi bir nigâh-ı ikrâh;
“Kimsin?” demek istiyordu; sordum

“Ölmüşlere ağlanır mı, bî-sûd?”
“Ölmüş mü? dedi, hayır, o mevcûd,
“Ben şimdi o rûhu dinliyordum.”

“Kalbim ki nişîmen-i vefâdır
“Hemşireme lâne-i bekâdır.”
“Öyleyse –dedim-sezâ bu hicrân!

“Hemşiredir en güzide hilkat
“Yoktur nazarımda bir muhabbet
“Hemşire muhabbetiyle siyyân...

Gökten şu güzel memleketin mâi göğünden
Bir rûh inerek sesleniyor: Ey koca millet,
Hürsün, sana hürriyet, o nimet, o saâdet
Makdûr u mübah oldu, helâl oldu, bu gün sen
Tecdîd-i vücûd ettin. Evet, gül, sevin eğlen

Gül, çünkü ser-âzâdeliğın hakkı sevinmek,
Gülmek, yaşamaktır. Yaşıa handan u ser-âzâd
Güldükçe yüzün ağlayacak çehre-i bî-dâd.

Kaside-i Tercîiyye

Doymayan bir hân-ı yağma, alçalan bir ihtişâm
Bir muşşa leyl-i şehriyân ki pür-jeng ü zalâm,
Cehl ü haclet kahr u süfliyet... Nihayet in'idâm,
İşte mâzi...Bir de istikbâli seyr et, şâd-kâm,
Bir müzehher vâdî'-i nevvâr firdevs-ibtisâm...
Esselâm ey gülşen-i ikbâl-i millet, esselâm!

Ey hilâl, ey necm-i garrâ, ey mübarek fecr-i nûr,
Dalgalan perrân u ulvî, dalgalan mest ü fahûr!
Altı asrın rûhu dâmânında raksân-ı sürûr;
Zill-ı mevc-â-mevc gül-fâmında pür-emn ü huzûr
Eylesin Osmanlılık, şâyestedir, ihyâ-yı sûr:
Esselâm ey necm-i garrâ, ey fecr-i nûr!
Esselâm ey râyet-i iclâl-i millet, esselâm!

Kitâbe

Zâir! Cihanda hürmete, ibcâl ü hürmete
Şâyeste bin hasîsa bilirsin; bu en güzün,
En mutenâ hasâisi en rikkat-âşînâ
Bir kalbe topla, sonra en ulvî, en âteşîn
Âmâl o kalbe zelzeleler versin... İşte sen
Durmaktasın önünde bu kalbin... Evet, haşîn
Bir kitle, bir mezar taşıdır gördüğün; fakat
Altında bir cihân-ı hamiyet yaşar defîn!

Pîşvâ-yı maâlî âşînâ-yı hürriyet Manyas(i)zâde Refik Bey merhumun
uzletgâh-ı ebedîsidir.

Subhiyye’cik İçin:

“Her şey biter.” diyorlar... Evet; her çiçek solar,
Her çehre bir hayâlet olur, her nazar söner,
Sürmez -yazık!- hayât-ı garîbâne-i beşer
Bir emel kadar

Lâkin o bir emel kadar olsun sevilmeden,
Okşanmadan, gülümsemeden; sevmek, okşamak,
Gülmek ne belki anlamadan söndü... Şimdi ben
Görmekteyim yerinde onun bir donuk şafak.

Subhiyye... Ey tesellî’-i nâyâb-ı rûh-ı zâr,
Ey nağmelerle besleniyorken hamûş u târ
Âgûş-ı seng ü hâke düşen zâde-i bahâr:
Ey nazlı yavrucak... yetişir hicr ü intizâr.

Karşında, sor, şu girye-nümâ çehre-i samût
Senden ne bekliyor?.. Fakat eyvâh sen nesin:
Dün, bir ümîd-i hande-be-leb, şimdi bir hazîn
Tûde-i sükût!

Midhat Paşa İçin

Çok zaman bekledi ey, ey zât-ı mübeccel, vatanın
Yâd için nâm u ser-encâmını hürriyetle;
Bize hürriyeti sen verdin, evet sen verdin
Bize insanlığı, hürriyet ü milliyetle.
Sana fermân-ı şehâdet bize tevkî'-i bekâ...
Elde kanûn-ı mübînin geziyor hürmetle
Dinle, zâir, sadâ hak sesidir; âfâka
Şunu tevdî' ediyor, safvet ü ulviyetle;
Midhat Osmanlılığın rûhunu tecdîd etti.
Rûhu Osmanlılığın fahr edecek Midhat'la

Büyük Bir Suâlin Küçük Bir Cev b :

Hüsn    n Nedir:

R b b m n  u kırık tellerinde vaktiyle
Bo uk bir aksini titrer duyunca keyfimden
Onuncu kat g  e y kseldi im;  u heremiyle,
Her ihtiya a, her  m de karşı kahkaha-zen
Miz c m n bütün ikbâl-i dehri tekmeleyen
Vek retiyle beraber sönük; donuk, n -  z
Bir ihtiz z n  tesbit edince  ırp narak
 n nde secde-güzâr olduğum o vecd-engîz
S r d-ı hüsn, nedir?.. Hüsn    n nedir? Mutlak
Bir iltim '-i hakikat mi? - Yoksa bir muğlak.
N h fte nükte-i hilkat mi? - Bilmem; Efl tun,
Hegel de bilmiyor... Onlar ki r z-ı ekv n ,
Led nn-i hilkat  s zm  ; bütün hud d-ı  u n
Avu larında; fezâ gözlerinde; insânî,
Nebat , madeni, hayvan  belki Yezd n' 
Didiklemi ; ve bugün -doğru yanlış- efk ra
Hitab eden ne kadar şey tasavvur eylersen
Hemen um munu tahk ke, ke     izhâra
Muvaffak olmak için aklı reh-n m n ederek
Peyinde-mah er-i pehn -y  m drik tu gerek
Cer  ad mlar atan bir nazar, gerek dalg n
Ve muhteriz yürüyen bir fikirle seyretmiş;
Evet, h lusa: O ba lar ki i tir ra yakın
Bir itimad ile yükselmiş; onların m dhi 
B r r suk ta veyahud medîd bir verzi 
Ve ictihada mukâbil sükûna katlanarak
 n nde - kir   h ir- tebl d ettiği sır
Bir iltim '-i hakikat mi, yoksa bir muğlak,
N h fte nükte-i hilkat mi? - Kim bilir?.. Bu sa ır

Ya kör bir âdeme bir ses, ya renk aratmaktır
Benim o kör o sağır şahıs; o ses, o renk, o hayâl
O ihtimal, o heyulâ, o sır, o mahiyet,
O her tarafta, o her şeyde var ve yok gibi hâl,
O iltimâ'-i hakikat ya nükte-i hilkat,
O bence rûha biraz ihtisâs-ı hürriyet
Veren tabiatı ısrâd eden tecellîdir;
Güzellik işte şu çirkin hayata bir zînet,
Ve bir tesellidir.

13 Şubat 1323

Bana Meşrutiyet'in en büyük nimeti muhterem hocam Tevfik Fikret Beye intisâbımdır. Ziyâi âlem-i insâniyet ve sanat için azîm felâkettir; bütün şakirdânının ve benim ümit ve istikbâlimizi âgûş-ı pederânesine alarak muzlim ve hazin iftirâkı hususiyle Osmanlı kalbini dâg-dâr etmiştir. Nâm-ı muhteremine karşı ebedî hürmet ve muhabbetle mâlâmâl olan kalbim büyüklüğünün hayranı ve kalemim fezâil ve mezâyâsını tadâddan âcizdir.

-24 Teşrin-i Evvel 1331-

Ahmed Nihad

Şehzâde necâbetli Ahmed Nihad Efendi hazretleri tarafından ithaf buyrulmuştu.

Hususi Bir Ziyaret

Tevfik Fikret'in Necîb Rûhuna

Dediler ki ıssız kalan türbende,
Vahşi güller açmış!.. Görmeğe geldim.
O hücrâ cennetin hâkine, ben de,
Hasretle yüzümü sürmeğe geldim.

Dediler ki sana emel bağlayan,
Kabrinde diz çöküp bir dem ağlayan
Ber-murad olurmuş!.. -Ben de bir zaman
Ağlayıp murada ermeğe geldim.

Şu hicran yılının son baharında
Jaleler titrerken çemen-zârında,
Gün doğmazdan evvel ben mezarında
Matem çiçekleri dermeğe geldim.

Seni andım bütün gam çekenlerle,
Aşk-ı hakk uğruna yaş dökenlerle.
Sarı gonca veren şu dikenlerle
Taşma bir çelenk örmeğe geldim.

Yâdın -ölüm gibi- bir sırr-ı mübhem!...
Neş'e-i sevdâ mı bu hiss-i elem?!
Rûhumda ne füsûn eyledin bilmem?...
Bugün sana gönül vermeğe geldim.

Bebek, 25 Ağustos 1331

Rıza Tevfik

**Fikret nâmına neşri tasavvur edildiği hâlde maalesef neşrolunamayan
kitaba konmak üzere ithaf olunan
manzum ve mensur eserler**

1331

Tevfik Fikret

Pek küçük yaştan beri çocuklarımdan dâima işitirdim: “Tevfik Fikret”büyük adamdır; ve “Tevfik Fikret’in mezâyâsını onlar tekrar ettikçe ben her defasında pederimi tahattur ederdim.. Çünkü pederim nazarımda insanların en halûku, en namuskârı, en âdili pek büyük bir adamdı; belki terbiye-i askeriyesinin neticesi olarak şedîdü’l-mizâc, seriü’l-infiâl idi fakat hiddeti, şiddeti hiçbir vakit haktan inhirâf etmez, hiss-i âdilâneneden mahrum bulunmazdı.

Halûk ve müstakîm olan pederimin her sözü, her nasihati indimde bir âyet kadar lâzımü’l-ımtisâl idi ve hâlâ, bugün hayatın mezâhim ve müşkilâtına maruz kaldıkça pederimi yâd, nâmını takdis ve bana tayin ettiği hatt-ı hareketi takip ile tesliyet-yâb olurum.

Pederim bütün sabâvet ve unfuvânımı mevcûdiyet-i fâzilânesiyle tenvîre çalışmış bir şahs-ı affî ve muhteremdi. Pederim pek sâdık bir zevc ve istitâat-ı maddiyesinin fevkinde denecek kadar çocuklarının tahsil ve terbiyesine bezl-i ihtimâm etmiş bir pederdi. Merâtib-i zâhiriye-i beşeriyeye ne kadar bigâne yaşadığına şurada bir iki misal îrâd edeceğim.

Rüfekâ-yı mâisinden bir zât makâmât-ı resmîyenin en yüksek nikâtından birisini işgal ettiği müddetçe ziyaretinden istinkâf etmiş; hîn-i infisâlinde mülâki oldukları zaman muhibb-i kadîm: “Fakat esnâ-yı memûriyetimde niçin gözükmediniz terfînize yardım ederdim” sözleriyle serzenişte bulunduğu sırada: “O vakit meşguldünüz paşa hazretleri ben ise sizinle görüşmek isterim” cevabını vermişti.

Bir gün de validemin ibrâmiyla rehğüzâr-ı şâhânede bulunmuş ve derhal karîhadan bir nişân-ı zî-şân ile taltif buyurulmuş idi, ikametgâhına avdetinde: “Bu nişanın hakk-ı ta’lîki sana aittir” diyerek refikasına lâtifeler etmişti.

Pederim silk-i celîl-i askerinin, yalnız vatan-ı sânîsinde bile, elli senelik hâdimi, Kırım Muharebesi’nin mükerrer gazisi, metin ve vakur bir askerde ve ancak tarz-ı maişet-i zâhiriyesinde “Diyojen” kadar sade bir felsefe-perest idi.

Ve işte Fikret'ten ayrıldığı iki nokta yalnız bunlardan ibaret idi. Fikret ile en evvelki muârefe-i gıyâbiyemiz beni incitmesiyle başlamıştı ve senelerle bu hissin taht-ı tesirinde kaldım fakat çocuklarım büyüdüğüçe –onlardan dinlediğim fezâili sebebiyle- hürmetim de büyümeğe başladı; ne zaman Fikret'ten bahsetseler pederimin hayali gözlerimde tecelli ederdi, kendimi Fikret'e kırgın zannederdim ve dâima mütezâid bir hiss-i tebcîl, mukavemet-şiken bir hayranîyetle, beni kendisine imâle ederdi. Bir gün çocuklarımın birisiyle gönderdiği “Rübâb-ı Şikeste”nin ithafnâmesi rûhumun derinliklerinde muncemid bulunan bir nokta-i bârideyi büsbütün eritti.

Fakat Fikret, bu hareket-i nâdimânede bulunmasa da ben yine kendisinin hayranı, tebcîl-kârı olacaktım çünkü Fikret çocuklarımın muallimi ve ömr-i saiyanelerinde rehberi, muktedâsı idi!

Geçen sene bu zaman Fikret'in şedîd ve medîd hastalığı rûhumda derin bir ıztırâb uyandırdı, günlerce, haftalarca kendisini seven kalpler havf ve ümit içinde titredi, çırpındı, ağladı.. Ben ümit ediyordum; Fikret sönmeyecek, hastalıklarıyla beraber yaşayacak zannediyordum ve ıyâdetine gittiğim zaman ki –bilmem niçin?- mazhar-ı takdisâtı olmuşum, bunu kendisine ve refikasına tekrar etmiştim...

Şimdi Aşiyân-ı metrûkuna nigh-endâz-ı tahayyür oldukça

Niçin, niçin demede âcizân kalır muhtar

Bırakmıyorsa da lâ-yüs'elin suâle mecal”

beytinde tekrar ediyordum.. Zübde-i mahâsin ve iklîl-i şâiriyet olan Fikret zümre-i beşeriye için bir tesliyetti. Rûhum ufûlüyle inlerken parmaklarım rûh-ı semâ-peyvestesini “Şopen”in lahn-ı mevtâîsiyle teşyî' eyliyor....

Rumelihisarı –13 Ağustos 1331-

Nigâr bint-i Osman

Tevfik Fikret

Tevfik Fikret merhuma dair bendenizden de biraz ma'lûmât talep buyrulmuştur. Şiir ve şâiriyeti hakkında söz söylemek âcizlerin-den ziyâde sâhib-i re'y ve ihtisas olan üdebâ ve münekkidine düşer. Üç dört sene muallimi, badehû bir iki defa âmiri bulunmak hasebiyle merhum hakkındaki ma'lûmât ve ihtisâsâtımı ber-vech-i âtî arz edeyim:

Merhumu bundan otuz sene kadar mukaddem Mekteb-i Sultânî dershânesinde tanıdım. Kalabalık bir sınıfta ve mekteplerde bazen tesadüf olunduğu üzere efrâdî meyânında erbâb-ı isti'dâd-ı kesîr olan bir sınıfta bulunuyordu. Hususi imtihanda 119 numaralı Mehmed Tevfik Efendi birinci çıkmıştı. Evrâk-ı imtihâniyeyi ba'de'l-muâyene bazılarını okumak üzere dershâneye götürdüğümde birinciliği ihrâz eden Mehmed Tevfik Efendi ismini zikredince on altı, on yedi yaş çağlarında, müdevver çehreli, esmerce benizli, mütenâsibü'l-a'zâ bir şakird ayağa kalktı. Simasında zekâdan ziyâde tavrında edep ve terbiye nazar-ı dikkati celbeyliyordu. Varaka-i imtihâniyesini alenen okudum. Hattı ve ifadesi güzel, hakk ve silintiden ârîydi. Tahsîn ve tergîb eyledim hattâ pek iyi hatırımdadır ki üçüncü çıkan Nevrah Efendi sinnem üç yaş kadar küçük olduğundan daha ziyâde takdirimi celbederek maşaallah hitabıma mazhar olmuştu.

119 numaralı Mehmed Tevfik Efendi böylece Tarih-i Osmanî muallimine kendini tanıtmıştı. Müstaid talebeye muallimler bî-gâne kalmaz; âcizleri de mümaileyhin sa'y ve tahsiline dair diğer muallimlerden hususiyle Fransızca ve Fünûn muallimlerinden ve mubassırlardan isti'lâmatla bulunurdum. Her derste çalışkan, terakkiyâtı bâhir, nümune gösterilecek mertebede uslu ve terbiyeli bir şakird olduğunu öğrenir ve memnun olurum. Bir defa coğrafya muallimi Tevfik'in çizdiği harita mecmuasını gösterdi; o kadar temiz yapılmış, yazılmış ve boyanmıştı ki matbû denilecek kadar nefisti. Zaten Tevfik'in vazifelerinde mürekkebek lekesi vesaire gibi hücnem görülmek gayr-i mu'tâd idi.

Üç dört sene bu hâl devam etti. Nihayet şehâdetnâme imtihanında da sınıfın birincisi olarak mektepten çıkıyordu. Nezâket-i etvârı, letâfet-i güftârı, hüsn-i hattı, kitâbeti velhasıl her vaz' ve şânı kendisini bir müstakbel Bâbîâli efendisi olmak üzere temsil eyliyordu. Hacı Zihni Efendi, Feyzi Efendi, Ekrem Bey gibi muallimler ve mektebin zabt ve rabtına memur olan mubassırlar Tevfik'i el üstünde tutuyorlardı.

Merhum Fikret mahlasını sonradan almıştır. O vakitlerde bu isimde yalnız bir zâtı tanıyordum ki o da Nâfia Mektupçusu Fikret Efendi'ydî. Mahdûmum dünyaya geldikte Fikret tesmiye etmiştim. Mehmed Tevfik'in mektepten çıktıktan sonra, Fikret tahallüs etmesi belki mahdûmumdan iktibâsendir zira o esnalarda ona teveccüh ve muhabbeti ziyâdeydi.

İşte Tevfik Fikret'in şakirdlik hayatı bu sûretle geçmiştir. Ne hocaları, ne mubassırları, ne refikleri kendisinden zerrece incinmemiştir, zannedirim.

Mektepte bu kadar yumuşak ve mutî olan Tevfik Fikret memuriyette başka bir şahıs oluvermiştir. Sinninin ilerlemesiyle muhâkemesinin artması kalbinde o kadar ciddi ihtisâsât ve fikrinde o kadar ince düşünceler uyandırmıştır ki merhum bizim hayât-ı me'muriyet ile bir türlü ülfet edememiştir. Bir müddet Bâbîâli aklâmına devam ederek fakat gördüğü hâller rûhuna ıztıraptan başka bir şey vermediğinden kalemi terk edip gitmiş ve mümeyyizleri, müdürleri, hattâ müsteşarı, nâzırı tarafından vukû bulan ibrâmlar ve ricalar bî-sûd kalmıştır.

Bin üç yüz senesinde Mekteb-i Sultânî müdürüyetine nakleylediğimde Tevfik Fikret'i orada muallim buldum. Bâbîâli'yi terk etmişti. Ertesi sene bütçesinde bil-umûm maâşâtta yüzde on te'cîl kılındı. Tevfik Fikret istifa etti. Muallim maaşından tenzilat icrasını ve maaş kesmek sûretiyle bütçenin tevâzün ettirilmesini bir türlü zihnine sığdıramıyordu. Kendisine birçok izâhât verdim, ricalar ettim, âmirlik ve hocalık nüfuzumu isti'mâl ettim bir türlü teskin ve iknaa muktedir olamadım. Mantıksız bir hükûmete hizmet etmeğe vicdanı tahammül etmiyordu. Hükûmetin her nevi cevri ve kahrına alışmış olan biz memurlar meyânında Tevfik Fikret'in zuhûru bir harikaydı. Husûsâ ki kendisi aile sahibi ol-

muş, servet-i zâtîyeden mahrumdu. Devam ile meşrûr olmayan Bâbiâli maaşını, birkaç gün ders vermeğe mukâbil ve tezyîdi mevûd olan mektup maaşını ayağıyla tepmesini garip görenler çoktu. İşte Tevfik Fikret'i hayât-ı resmiyede tek kılan bu nevi ciddiyetleridir. Âsâr-ı kalemiyesini mütalaa edenler takdîr-hânı olacaklar fakat bu gibi ciddiyetini duyan memurlar hususiyle mağdur memurlar elbette can ve yürekten rahmet okuyacaklardır.

Bir garip hâlini daha hikâye edeyim muallimlikten infikâkında mütedâhil dört maaşı varmış, Ramazan-ı Şerif geldi arkadaşlarından sâli-fü'z-zikr Nevrah Bey' müracaat edip Tevfik Fikret'in zarûretinden bahseyledi. Mütedâhil maaşları verilir ise tehvîn-i ihtiyâcâtına medâr olacağını söyledi. Mektepten kat'-ı alâka ettiği cihetle hesabının da kat'ı lâzımdır diyerek maaşlarını tedarik ettik mektep veznedarı ile hânesine gönderdik. Dört maaşın birden çıkmasına Tevfik Fikret vehleten istiğrâb etmiş. Veznedar efendi bu maaşlar umumi olmayıp kendisi mektepten ka't-ı alâka ettiği cihetle hesabının da kat'ı lüzumundan dolayı yalnız kendisine te'diye olunduğunu söylemiş. Tevfik Fikret hususi sûrette te'diyâta razı olamayacağından katiyen reddeylemesin mi? Veznedar paraları geriye getirdi muhasebe defterinden çıkmış olan bu paralar yeniden îrâd kaydolundu. Ve maâşât çıktıkça kendisine de birer birer te'diye kılındı.

İster melek deyin, ister huşûnet, ister inat, ister bazılarının kavlince kaçıklık deyin Tevfik Fikret emsâline uymaz, feleğe boyun eğmez bir merd-i müteferrid idi. Tarihimiz buradan sonra zamân-ı inhitâta doğru daha celî bir sûrette istikamet aldığından Tevfik Fikret'in hâlât-ı rûhiyesinde âlâm ve tegayyûrât ihdâsından fârig olmuyordu. Hamiyeti kabarır, fenâliğa çare-sâz olamamaktan dolayı dehre küskünlüğü artar, fi'liyât adamı olmadığından yüreğinin zehrini kalem ucu ile kâğıt üzerine akıtarak hararetili neşîdeleriyle teşfi'-i sadr eyler ye's ve nevmîdi içinde âkıbetkâra nigerân olurdu.

Meşrutiyet'i müteâkib kendisi ile iâde-i temas eylediğimde ferah ve inbisât eseri görmedim. On beş, yirmi sene küskünlük ile, bedbinlik ile o

* Sıhhiye dairesi memuriyetinde iken genç yaşında vefat etmiştir.

mertebe istinâs etmişti ki âlem lebrîz-i şevk ve sürûr olduğu demlerde bile onun vicdanında neşe ve neşât küşâyış bulamıyordu. Bin üç yüz yirmi dört evâhîrinde Mekteb-i Sultânî müdürîyetine sevkettim. Tasavvurâtına vücûd veriyor, her düşündüğü doğru itikat eyliyor, bütün usul ve ahvâlimizi kendi nazariyesi ve dil-hâhı vechle tanzim ve tahvîl etmek istiyordu. Vâkıa nazariyeleri kâbil-i itiraz değildi. Bir elin sesi çıkmaz, bir kişinin emeliyle koca bir devletin köhne revîşi çabuk çabuk tebdîl ve ıslah olunamaz. Eyyâma uymak, dürüş takallübâta bedel iyiliği âheste âheste karşılamak muktezâ-yı maslahattır, zarûrîdir. Dinledikçe eski dikbaşlılığı harekete gelerek memuriyetini terk ile kaçmağa hazırlanırdı.

Naz ve niyaz ile Mekteb-i Sultânî müdürîyetinde tutabildim. Bu hizmette bir sene kadar dayanabildi. Halefim olan nâzırlar huyunca gitmediklerinden günün birinde küsüp istifa etti. Ve sinîn-i medîde cevlan-gâh-ı mesâisi olan Robert Kolej'e çekildi.

Haysiyet-i zâtiyesini, fikir ve vicdanını hiçbir şeye feda etmemiş, ni'met-i kanaâti zillet-i tama'a dâima tercih eylemiş ve bu hasâisi ifrat derecesine varmış, cûş u hurûşa gelen ihtisâsât-ı vatanperverânesini ketme kudret-yâb olamayarak şikâyetlerini, teneffürlerini âteşîn zebânıyla ortaya saçmıştır ki Tevfik Fikret'in şahsiyetini tesis eden şeyler şu hari-kalardır.

-Cenâb-ı Hak rahmet eyleye.

-21 Teşrin-i Evvel 331

Abdurrahman Şeref

Tevfik Fikret

Tevfik Fikret Beyin memâtı, evvelden bilinen ve beklenen bir hâdise-i semâvîye gibi oldu. O matem-i muntazırın ân-ı tahakkukunu herkes bir yakîn-i dil-sûz ile bekliyor, bununla beraber herkes mümkün veya muhal bir ihtimalden, bir hesap sehvindən, bir teşhis hatasından mütereddid bir ümit, meyyâl-i ufûl bir teselli dileniyordu. Ölüm Tevfik Fikret'e tıpkı hayatının güzârîş-i vakûru gibi, ağır ve hürmetkâr hatvelerle takarrüb ederek, âdetâ lebb-i tebcîlini o büyük şâirin, hiçbir azâb-ı vicdânıyla iltivâdâr olmayan nâsiye-i bülendine vaz' etti. Onun bir sene süren ihtizarı bile, mabedî bir ihtifal gibi, pür-vakar ve pür-azametti. O bu âlemin hiçbir levsine sürünmeden ve mahâsin ve kabâihini hâr ve cûşan belâgatıyla bir asırdan ziyâde terennüm ettiği muhît-i mudilindeki âlâyîş-i zünûbun hiçbirine kapılmadan hayata veda etti. Ve sanki nasıl istediye öyle öldü!..

Onun eyyâm-ı ömrü de ibdâ' ettiği mısralar gibi, lekesiz, pürüzsüz, kusursuzdur. Tertîb-i eş'âr ederken kavâ'id-i mevzu'aya ne kadar ihtimamkâr riâyet ettiyse, tanzim-i hayât eylerken de mevzuât-ı ahlâkiyeye o kadar itina-perest ittibâ idi. Ef'âl-i beşerin hübü't-ı âdemden bugüne kadar olan safâhât-ı muhtelifesinde azm ve irâdenin bu derecede musirr ve müstemirr inkişâfâtına pek az misal bulunur. O nadirü'l-emsâl bir şâir ve emsalsiz bir insandı. (*Servet-i Fünûn*) sahibinin başı, yalnız iklîl-i şâiriyetle değil, eizze-i esâtir gibi müebbed bir hâle-i kudsiyetle de pîrayeder olacaktır.

Hayât-ı sanatı hayât-ı sanatla hem-devâm olan bu büyük şâirin âsârı hakkında söylenecek sözleri, böyle birkaç satırın havsala-i perişanı isti'âb edemez. Onun için ciltlerle eserler yazılmalıdır.

Karakurum çöllerinin menâzır-ı kasvetini Tevfik Fikret'in eş'ârında arayanlar pek ziyâde hata ederler. O bu toprağın ve bu semânın samimi ve muhalled bir şâiridir: Onun âfâk-ı sanatında Marmara Vadisi'nin mahmur sabahları baygın akşamları, lerziş-nümûd sevda-leyâl esiriyesi görür. Ve her mısraına bu deryâ-yı behiştünin bir mevce-i kebûdu çarpar.

O, Osmanlı diyarının ve Osmanlı tarihinin evladıdır: Sultan Süleyman-ı Kanûniye Sultan Süleyman-ı Kanûnî'nin saltanatı kadar muazzam mersiyeler yazmış olan Bâkî'nin rûh-ı vakuruyla, Sadâbâd'ın âfâk-ı ebedî okşayan nagamât-ı tarabını eş'ârıyla tesbit ve teyid etmiş olan Nedim'in revân-ı sâiki Tevfik Fikret'te yan yana ve hiçbir diğerrinin hak ve mevkiine tecavüz etmeksizin yaşar.

Bu çehreyi bir teşbih ve takrîb ile daha vâzih irâe etmek iktizâ ederse Tevfik Fikret'e (Şinasi-i nazm) unvanını vermek mümkün ve münasiptir. Şinasi'nin nazmı gibi Tevfik Fikret'in nesri kâbiliyet-i mürâdefesinin pek ziyâde dûnunda idi. Tevfik Fikret'in mısraları metanet ve selâmetçe Şinasi'nin cümlelerine pek benzer. Her kelime âdeta yontulmuş, işlenmiş, şedâid-i a'sâra kudret-i mukavemet gösterebilecek bir şekli metîn almış bir mermer parçasıdır.

Şevket-i Buhârî'nin,

Hayâlât-ı metînem bes ki sengin kerde muttali'ra
Sadâ hîzed be-yek-dîger resânem çün dû mısra'râ*

mübâhât-ı muhikkasına Tevfik Fikret ebyâtı ve Şinasi cümleleriyle te'mîn-i istihkak eder.

Tevfik Fikret, hem-zâd bir isti'dâd inşâdıyla tanzim-i eş'âra başlamıştı. Mekteb-i Sultânî'nin henüz üçüncü sınıfında iken gazelleri muallimlerinin dikkatini ikaz eder ve kariler o zamanın matbûât-ı yevmiye ve üsbû'iyesinde ismine sık sık tesadüf eylerlerdi. İlk terbiye-i fikriye ve kalemîyeyi Üstad Ekrem'den aldı. Ekrem Bey'e aduvv-i meslek olan Muallim Nâci Efendi'nin muhitinden İsmail Safa merhum yetişmişti. Tevâfuk-ı isti'dâd bu iki genç şâiri, muallim ve mürebbilerinin ihtilâf ve münâferetinden tecrid ederek, aynı saha-i mesâide birleştirdi. Biri Ekrem'in, diğeri Nâci'nin bulunduğu noktadan, yani yekdiğere tamamıyla zıt iki semtten hareket etmiş olmakla beraber, her ikisi şâir-i a'zâm Ab-

* Vazgeçemediğim öyle sağlam hayallerim var ki anlayanları sıkıntıya düşürüyor, karşılıklı sesler yükseldi; bu sesleri iki mısraa ulaştırdım. (Metindeki bu Farsça kısmı okuyan ve çeviren Ahmet Tekin'e teşekkür ederiz.)

d l hak Hâmid Bey'in kutb-ı n r- -nûruna müteveccih idiler. Aynı noktada iki   in -y  ezeli gibi bulu tular.

Fakat (*Mirsad*)'ın (*Servet-i Fünûn*)a istih le etmesi Cenab  ahabeddin Bey sayesinde. Cenab'ın Avrupa'dan avdetle (*Mekteb*) risalesine tevdi'-i  s r ettiği zaman kadar gerek Tefik, gerekse Safa  ahsiyet-i m mt zelerini kuy d-ı mevz anın tahakkümünden kurtaramıyorlar, yalnız gördüklerini daha yeni ve bittabi daha güzel tarzda g sterme e çalışıyorlardı. Büyük bir isti'd t-ı   iriyetle gitmiş olduğu Avrupa'dan pek büyük bir ham le-i irfan ile avdet etmiş olan Cenab  ahabeddin edebiyatımıza yeni bir ufk-ı fasih açtı. O günden beri bu sahada tenebb t eden kelime ve terkipler yalnız delâlet-i lafz ve ma'n y  ihtiva etmekle kalmıyor, her sözün hususi bir âhengi, bir rengi ve bir r yihası mahsus ve me   d oluyor. Bizi e y -y  h riciyeden yalnız telâkki-i m l etmekle iktifa etmeyerek ona kendi r humuzun intiba tını da iade ve i re etmeğe sevk eden ve alı tıran Cenab  stattır.

(*Ta'lim-i Edebiyat*) için Abdülhak Hâmid ne idiyse (*Servet-i Fünûn*) için de Cenab  ahabeddin o oldu. Biri diğerini takip ve itm m eden bu iki devrin  b -i erba'asına istikbâl ta'y n-i mev ki' edecek ve dâima Ekrem ile Fikret'i ve Hâmid ile Cenab'ı aynı vez if-i tecdid ve ikm lin aynı azim ve muvaffakiyetle  alı mı  enbi -y  m kerremesi tanıyacaktır.

Süleyman Nazif

Tevfik Fikret

TASVİR

Zavallı Fikret işte gözümün önünde yaşıyor:

Vasatın fevkinde bir kamet ve esmerin dûnunda bir renk... Kalkan gibi metin ve kalkan gibi hücum ve müdafaaya hazır bir vücûd üstünde omuzları fevkalâde genişliğine nisbetle küçük kalan büyük bir baş, o kadar güzel bir baş ki ancak dimağ ile memlû olabilirdi.

Fikret'in yüzüne bakıp da iki şeye dikkat etmemek mümkün olmazdı: alın ve gözler... Bu büyük mağlûb-ı hayâtın cephesi safvetinden parlayan bir levha-i zaferdi; o nâsiye ancak tâc-ı iffete namzed olabilirdi. Hattâ senelerin bî-emân turnakları Fikret'in alnına dokunmaya kıyamamıştı; na'sı üstünde bile o cephe bir genç kız sinesi gibi müstevî ve münevverdi. Fikret'in boyu orta, fakat cemiyette cephesi her cephenin fevkindeydi.

Fikret'in bütün âteş-i hayâtı gözlerindeydi; hadekaları zî-rûh birer ahger-i siyâhtı. Bu gözler mümkün değil, görmemek için bakamazdı. Fikret'in gözleri pek güzeldi, fakat kadınlara sevimli gelen gözlerden değildi. Nazarlarının güzelliği erkekleri korkuttuğu gibi gözlerinin güzelliği de galiba kadınları ürkütürdü. Fikret'in gözleri herkesin anlayamayacağı bir sanat gibi güzeldi... Fikret gülünce bütün gözleri değil, ancak gözlerinin içinde bebekleri gülerdi; hadekaların handesi zekânın handesidir. Şüphesiz Fikret'in gözbebeklerinde dâimî bir harîk-i zekâ vardı: Bu nâire-i dimağ bütün melâmih-i vechiyesine bir hayât-ı harâret verirdi.

Fikret'in bazusunu görünüz: Pehlivan! dersiniz; fakat ellerine bakınız: Prens diyeceksiniz!.. Merhum kollarında kuvveti, parmaklarında necâbeti temsil etmişti. Elleri sanat gibi büyük ve parmakları şiir gibi nazikti. Tabîidir ki bu kadar mümtaz eller için altın pek şâyân-ı istihkar bir şeydir. Fırçayı ve kalemi herkesten iyi tutan bu parmaklar parayı tutamadı. Fikret mal nâmına, denilebilir ki, hiçbir şeye mâlik değildi: Fakat tamamıyla nefesine mâlikti, ve nefsi onu ignâya kâfi gelmişti. Mahrumi-

yeti hiç sevmediği halde menfaatini ayakları altında tutmaktan hiç fârig olmamıştır. Onun nazarında zenginlik “istememek”; bu itibar ile Fikret’ten daha zengin bir adam göremezsiniz.

Büyük şâirin bacakları pek uzun değil, fakat hatveleri pek genişti; mesafeleri çabuk kat’ etmek isterdi ve ne kadar hızlı yürüse süratinden memnun değilmiş gibi görünürdü; güya ebediyete gidiyordu. Ve sanki âsârının lâ-yemût olduğunu ve kendisini ebediyete götüreceğini anlamıştı. Fikret sokakta giderken bazen gözlerini yumar, fakat hiçbir zaman başını önüne eğmezdi. Yürürken etrafında -pek yüksek şâhikalar-daki hava gibi- sa’bü’t-teneffüs bir tabaka-i ciddiyet vardı: Güzergâhında çok kişi Fikret’ten çekinir, çok kişi Fikret’ten kaçardı. Fikret’i hariçte hemen dâima yalnız görürdünüz; onun hem-râh-ı mu’tâdı “yalnızlık”tı. Fikret kendisine “yalnızlık”tan bir arkadaş biçmişti. Ondan başkası Fikret’le beraber yürüyemezdi!

Fikret’in sesi, oh bu ses söylenmeğe değmez şeyleri terennüm etseydi, Yarabbi, ne kadar yazık olacaktı! O sesle ezelf bir ihtizâz-ı nevâîş vardı: Fikret pek acı söylerken bile merâret yalnız elfâzında kalırdı. Kelimeler kor gibi muharrik ve elem gibi muztarip kelimeler Fikret’in rübâb-ı savtında bir hummâ-yı şefkatle titrerdi. Fikret’in sesi ihtizâsıyla bütün mesâfât-ı merâhimi dolaşırdı. O ses yalnız bir müşebbehün-bih kabul eder: Fikret’in şiiri!.. Üstadın şiiri bir ahenk, sesi diğer bir ahenk idi. Söz yalnız onun sesiyle bir hayât-ı belâgat alırdı. Bir ses ki ne kontra-baso, ne flavta... Belki bir rübâb, fırtınaları ve muhabbetleri aynı belâgatla ifade edecek bir rübâb; rübâb-ı nâ-şikeste... Bosphore (Bosfor)’un âhengi gibi müstağrak ıtr ve nûr bir sesti ve Bosfor’un âhengi gibi ilelebed İstanbul’un rûhunda ağlamalıdır!

Cenab Şahabeddin

Tevfik Fikret

Fikret gitti!.. Bu acı hakikatin zıll-ı tehdidiyle zaten bir seneden beri her karşılaştıkça yüzümü çevirir, onu görmek istemezdim. Şimdi artık o gölgenin, o hayalin hakikat-i siyâhı karşısındayız, inkâra mecal yok, Fikret gitti! Kardeşlerim İsmail Safa ve Ahmed Vefa için yazı yazmağa kudret bulan kalemim gariptir ki Fikret'e gelince dil-siz ve perişan kalıyor.

Onu ilk defa olarak ne zaman tanımıştım? Bu o kadar eskidir ki sis-li ve derin bir vadinin a'mâkına süzülür gibi uzun senelerin derinliğine dalarak, sislerini açarak, orada Fikret nâmına Mehmed Tevfik Bey is-minde esmerce, beşûş bir gencin simasını teşhis etmek lâzım. Biz, genç mektepliler o zamanlar muâsırlardan ancak Hâmid, Kemal, Ekrem ve Nâci'nin âsârıyla meşbû idik ve onların yüksek pâyelerine yetişecek gençler bulunmasına ihtimal veremezdik. Bununla beraber büyük ağa-beyim bir gün;

-Kâmi, dedi, yalnız Hâmid, Kemal, Ekrem değil... Şimdi gençler-den de ne güzel şiir yazanlar var! Hele Mekteb-i Sultânî'den mezun bir Tevfik Bey var... Şiirlerini görsen...

O zaman ağabeyim "*Mirsad*" isminde bir mecmû'a-i edebiyenin ser-muharririydi. Arada sırada "Şâir-i güzîde-sühan Mehmed Tevfik Be-yefendi'nindir." mukaddimesiyle *Mirsad*'da şiirler görünmeğe başladı. Bunlar *Rübâb-ı Şikeste*'nin "Eski Şeyler" unvanlı kısmına bile dahil ola-mayacak derecede eskidirler.

Mirsad mecmuası bir müsabaka-i edebiye açmıştı. Zamanın üdebâ-sını bir "Tevhid" yazmağa davet ediyordu. Müsabakaya şâir-i güzîde-sü-han Tevfik Bey de iştirak etti ve birincilik onda kaldı. Daha o zaman Fik-ret nâmı yoktu. Hep Mehmed Tevfik Bey deniyordu. Fakat o artık meç-hul bir Mehmed Tevfik Bey değildi. Mahâfil-i edebiyede İsmail Safa ka-dar ondan da bahsolunmağa başladı.

Yazdığı Tevhid Fikret'in tabiat-ı şi'riyesine ne derece esir yahut ve kafiyye ne kadar hâkim olduğunu gösterir: Tevhid mensur olduğu hâl-

de mevzûn ve mukaffâydı. “ Allah!... Ey meâli direng-âver-i hayâl; ey zât-ı pâki berter-i her fikr ü her meâl; ey bî-zevâl rahmeti gülzâr-ı firrata revnak-dih-i kemâl olan Allah-ı zül-celâl!... Ey mübdi-i yegâne! Senin hikmetinledir... hükmünledir ki âlemde bu hayat, hayatta bu füyûzât-ı rû-nümâdır.” gibi nazım ve nesirden mürekkep cümleleri vardı.

Fikret’in hayât-ı resmîyesi de işte bu zamanlardan sonra başladı. Merhum ağabeyimle dertleştikleri zaman Bâbîâlî’deki hizmet ve gayretini anlatır, kendisinin bol vaadlerle avutularak mülâzemeten çalıştırıldığından şikâyet ederdi. Fikret nihayeti gelmeyen bu vaadlere nefretle veda etmiş ve Meşrutiyet ilan olununcaya kadar o hayata dönmemiştir. *Mirsad* bir jurnal ile darbe-i tatile uğradıktan sonra beş sene kadar Fikret’in izini kaybediyoruz. Sanırım bu müddet zarfında onun beyni vücûda getireceği inkılâb-ı edebînin hazırlıkları içinde yoğruldu. Filhakika 1312 tarihinde Fikret’i *Servet-i Fünûn* aile-i edebîyesine riyâsetinde başka bir imza veya başka bir şahsiyet-i edebîye ile buluyoruz. Şimdi o “Eski Şeyler”den bütün bütün ayrı bir çığırdı yazıyordu. Güzelliği eskisi gibi üryan bir şekilde değil, hafif tüller içinde güzelliğini artırarak göstermek sanatını muvaffakiyetle tatbîke başlamıştı.

Artık “Edebiyat-ı Cedîde” sevimli bir çocuk vaz’ıyla sahne-i sanatta kendini gösteriyor ve Fikret bu çocuğun elinden tutup koşturuyordu. O zaman sahneyi göremeyen ve anlayamayanlar tarafından bu çocuğa ne kadar taşlar atıldı; fakat taşlar ona yetişemiyor; o koştukça, uçtukça serpilip büyüyordu. Bütün o dekadan, top atan alaylarına, bütün o tarizlere, tenkitlere hattâ sövmelere cevap olmak için Fikret’in bir “Zavallı Evet”i kâfiydi. Böylelikle “Edebiyat-ı Cedîde” hiçbir taşla yıkılamayacak derecede büyüdü ve gürbüzleşti. Eğer bu çocuğun mürebbisi o zamanın hükûmet-i müstebidesi tarafından susturulmamış olsaydı elbette o çocuk sonraları tereddîye düşmekten kurtulmuş olacaktı. Edebiyat-ı Cedîde’nin şiirde anâsır-ı erba’ası hükmünde olan Fikret’le Cenab, Ayın Nâdir’le İsmail Safa yazık ki hep susmuşlar yani susturulmuşlardı.

Birkaç sene süren bu intibah devresinde Fikret’in en ziyâde yüzü güldüğü günler sansürü gafil avlayıp iğneli bir şiiri kurtardığı günler olmuştur. O zaman geniş göğsüne sığamayıp taşan kahkahalarının en-

kâz-ı infilâkını zaptetmeğe lüzum görmezdi. Onun böyle sansürün nazarından kaçmış ne kadar şiirleri vardır.*

Sizinle konuşup gülerken avcunun içindeki bükülmüş bir kâğıt parçası üzerine zaman zaman bir mısra veya beyit ilave eder ve haftanın en mümtaz bir şiiri böylelikle vücûda geliverirdi. O zaman Hâlid Ziya da “*Servet-i Fünûn*”a münteşir bir makalesiyle “nasıl yazıyor?” diye buna hayret etmemiş miydi?

Fikret’in bu devre-i faâliyetini uzun bir sükûn takip eder. Artık sansürden şiir koparmağa imkân kalmamıştı. O, istibdâda karşı böyle zımnî hamlelerle hücum edemeyeceğini anlayınca evinde oturup gizli gizli bombalar imaline başladı. ‘*Rübâb-ı Şikeste*’ nin son tab’ında münderic şiirlerden “*Hayat*”, “*Sabah Olursa*”, “*Sis*”, “*Bir Lahza-i Teahhur*” hattâ “*Dün Gece*” hep Fikret’in ilân-ı Meşrutiyet’ten evvel istibdâdın başı için hazırlamış olduğu bombalardır.

O esnada *Rübâb-ı Şikeste* basılıp satılıyor, yine basılıp yine satılıyor. Fakat *Rübâb* ne kadar basılıp satılsa basılıp satılamayan o bombalar kadar itina ile elden ele geçmiyordu. “Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar, katil kuleler, kal’alı, zindanlı saraylar” mısralarının zımnındaki tehdide rağmen o müthiş mevâdd-ı infilâkiyeyi herkes koynunda, can evinde ve daha iyisi hafızasında taşıyordu. Evet, Fikret fikr-i istibdâdın en büyük ve en cesur bir düşmanı oldu. Başka hiçbir hizmet-i ictimâiyesi olmasa nâminı te’bîde bu kadarı kâfidir. Muâsırları içinde hiçbir şâir onun kadar cesâret-i medeniye gösterememiştir. Çünkü bu şiirler Avrupa’da değil İstanbul’da yazılıp dağılıyordu. Namık Kemal’den sonra en büyük inkılap şâirimiz Tevfik Fikret’tir.

Meşrutiyet’in ilanından sonra Fikret’i sırtında bir sadakor işçi gömleğiyle “*Tanin matbaası*”nda görmüştüm. Fakat, o, gazetecilikte kendisinden beklenen faaliyeti gösteremedi. Gazetenin başında yalnız ismi görülüyordu. Bir zaman sonra o da silindi, iyi bir gazeteci olamayan Fikret iş başına geçince pek iyi bir mektep müdürü olduğunu ispat etti. Mekteb-i Sultânî’deki faaliyetine -o zaman orada muallim olmak sıfatıyla-

* Haftalık “*İctihad*” gazetesinin 91 numaralı nüshasında “Devr-i Sâbıkta *Rübâb-ı Şikeste*” unvanıyla bir makale yazarak bu şiirlerden ayrıca bahsetmiştim.

la- ben şahidim. Bazı kimseler iş görmedikleri hâlde pek faal görünürler. Fikret ise hiç faal görünmediği hâlde çok faydalı işler görürdü. “Başın vazifesi kolları, ayakları ve kollara merbût elleri parmakları çalıştırmaktır”, derdi. Muallim, memur, talebe, hademe iş başında çalışırken onu hep yanında farz derdi. Çünkü onun rûhu mektebin her yerine sinmişti, o hakikaten her yerde idi.

Mekteb-i Sultânî tamamıyla çığıından çıkmış olduğu bir zamanda müdüriyete tayin edilmiş olduğu için daha geldiği gün kendisine: “Yüz elli kadar talebe tard olunmadıkça bu mektebin ıslah edilemeyeceğini” söylemişlerdir. Tulumbacı vasfıyla kovulmağa lâıyk görülen o talebenin her biri Fikret’in sehâr ve füsûnkâr feyz-i faziletiyle birer adam oldular. Onda, radyum gibi anlaşılmaz bir hassa-i tenvîriye vardı. Radyum gibi rûha nüfuz eder, radyum gibi kendi hassa-i tenvîriyesini etrafındakilere de verir ve kendi sıklet-i sâfiyesinden hiçbir şey kaybetmeksizin senelerce böyle nûr ve şifa neşrederdi. Bir milleti terbiye için yaratılan Fikret için bir mektebi ıslah etmek işten bile değildi. Talebe için ondan iyi bir nümûne-i imtisâl olamazdı. Onların arasında bir âbide-i fazilet gibi dururdu. Onun bazen dokunaklı ve nâdiren acı fakat ekseriya tatlı sözlerle talebenin rûhuna yavaş yavaş hulûl ederek ifâza ettiği ahlâk ve fezâili hangi kitap telkin edebilir? Talebeye sa’yi, sebatı, intizâmı, temizliği, vazife-perverliği, adaleti, adalete itaati, milliyeti, vatana muhabbeti, bütün mukaddesâtı, izzet-i nefsi, istihkâr-ı ikbâl, ma’nâ-yı hürriyeti ve bunların fevkinde insanlığı öğretmek için onun kendi şahsı ile bütün bunlara misal olması lâzımdı ve öyle oldu. Mektepten çekildiği zaman kendisini muâheze edenlerin biri de bendim. Hizmet edebilmesi için kendinden biraz fedakârlığa katlanması icap ettiğini söyledim. İstifaya mecbur oluncaya kadar Emrullah Efendi’nin istiskaline dūçâr olduğunu anlattı, kendisine danışmadan mektep bütçesinin fasıllarında tasarrufât icra edildiğini, sonra da meseleyi anlamak veya anlatmak için kaç kere müracaat ettiyse nazırı görmek kâbil olmadığını söyledi. Hak verdim. Zaten onun eğilmeyen cephesi gibi bükülmeyen demir bir azmi vardı.

“İlim ve irfanım tebdîl-i tâbiîyet ediyor.” diyerek yaralı bir kartal gibi Âşiyân’ına çekildikten sonra Fikret inziva içinde yaşadı. O, bitmez tü-

kenmez gecenin sabahını bekledikten sonra tam ona kavuştuğunu zannettiği bir zamanda yine karanlıklara atıldığına zâhib olmuştu. İnsanları Cenab'a yazdığı cevapta tasvir ettiği gibi tasavvur ediyordu. "Daima kirlili, kirlenen bir el, dâima alçak, alçalan bir emel"... Kendisi Âşîyân'ında bir kuş kadar masum bir hayat yaşadı. O hayâl-ârâ şâhika-i sâfiyetinden bir cîfeye bakar gibi dünyaya bakardı. Kirlenmemek için oradan inmek istemediğine hükmolunabilirdi. "*Servet-i Fünûn*", "*Rübâb'ın Cevâbı*", "*Şermin*" ve tek tük birkaç manzume o münzevî hayatının yadigarıdır.

Bir gün yolda rastgeldim. Dişlerinden ve asabi yüz ağrılarından şikâyet ediyordu. "Yalnız yaşmak sizi sinirli ediyor." dedim. Merdüm-girizliğine müdafaa etmek ihtiyacını duydu haksız tecavüzlere uğrayanlara mahsus bir vaz'-ı sitemkâr ile durdu: "Peki Kâmi, sen söyle -dedi- görülecek kim var ki?..." Ona karşı zaafım vardı. Zaten hâl ve mevki de sözü uzatmağa müsait değildi. Haklı olduğunu kabul eder gibi güldüm. O gün çehresi bana daha yorgun ve olduğundan fazla yaşlı görünmüştü. İçimden: "Yazık, Fikret şu titizliğiyle kendini harap ediyor." dedim. İçime doğmuş gibi çok geçmeden "*Büyük Hasta*" yatağa serilmişti. *İctihad*'da Cenab "*Büyük Hasta*" unvanlı makalesiyle bize bugünkü matem ilk zehirlerini döktü. O sırada kendisini ziyaret edemedim. Fakat iki satırlık bir mektupla "*Büyük Hasta*" mızın hâlini sordum. Cevabında "Evet, diyordu, büyük bir şey var; fakat hasta değil, hastalık! Teşekkür olunur ki hepsinden büyük ve hepsine galip bir başka şey var: "Hayat" ve çok şükür hayat galebesini temin ediyor.". Mektubun tarihi 30 Ağustos 1330'du. Düşünebilir miydim ki hakikaten galebesini temin etmiş gibi görünen o kıymetli hayat bir sene sonra yine ağustos içinde bir gün apansız sönecektir, bitecektir... Eyvah!

Fikret öldükten sonra lehinde ve aleyhinde birçok ağızlar açıldı. Onun için iyi veya fenâ demek mümkün oluyor, fakat ona karşı kayıtsız kalmak ve hiçbir şey dememek mümkün olmuyordu. Asırların paylaşamayacakları derecede nâdir yetişenler için hep böyle olmuştur. Kendisine perestiş edenlerin yanında buğz edenler de görüldü. Bilhassa bunlar şu hâllerile bilmeyerek onu tarihin dâhileri sırasına çıkarmış oldular. Zira bütün dâhilere de perestiş ve buğz edilmiştir.

Bu ikinci sınıftan bazıları onu sever ve takdir eder gibi ağız kullandıktan sonra tam hakkını vermek isteyen mutedil ve bî- taraf bir kurnazlıkla onu en büyük bir meziyetinden tecrid etmek insafsızlığında bulundular. “Fikret münzevî idi, bunun için bir fâide-i ictimâiye temin edemedi, yine bunun için vatanperver değildi.” demeye cesaret ettiler. Kim bilir, ihtimal ki Shakespeare öldüğü zaman “Evet Shakespeare çok tiyatro yazdı ve muvaffak da oldu, fakat iyi bir hâile-nüvîs olamadı!” diyenler olmuştur. Mimar Sinan için “Mimar değildi!”; Napolyon Bonapart için “kumandan değildi!” demeğe dili varanlar Fikret için de “vatanperver değildi!” diyebilirler. Fakat düşünmeli ki Mimar Sinan’ın muazzam âbideleri, Napolyon’un asırlara yol gösteren tarihi, bu davayı nasıl belâgatla hâl ve fasla salâhiyet-dâr ise Fikret’in feyz-i fikriyle yetişen bütün bir âlem-i şebâb da hakikaten Rübâb-ı nâ-şikestesiyile Fikret’in bülend-i mâhiyetini nesilden nesle terennüm için öylece büyük haklara sahiptirler. Fikret münzevî idi, peki Buda -hâlâ milyonlarca dimağa hükmeden mezhebini neşretmeden evvel, senelerce bir ormana çekilmedi mi? Bu pek eski! Ya en sonra Tolstoy ne oldu?.. Hadi bunları bırakalım, çünkü onlar da millî gayelerden ziyâde beşerî gayeler takip etmişler. Peki âsârıyla Fransa inkılabının en büyük âmillerinden olan Jean-Jacques Rousseau bir münzevî hattâ bir merdüm-girîz değil miydi?.. Hayır efendiler, Fikret ölmedi, ölmeyecek. Çünkü Fikret asıl öldükten sonra yaşamağa kesb-i istihkâk eden nevâdirden biridir. Onu öldürmek için verilen her darbeden sonra o biraz daha fazla canlanıp yükseliyor!

Nişantaşı 7 Teşrin-i Evvel 1331

Ali Kâmi

Büyük Üstad Tevfik Fikret İçin

Fikret'in, bu asırların nâdir yetiştirdiği büyük şâirin ufûlüyle ben de yandım, ağladım. Oh... Onu ben de candan sevenlerden biri-yim. Bilmem nasıl söyleyeyim Fikret'te insanı bir görüşte kendisine meftûn eden bir hassa-i mümtâze vardı. Onu tanıyıp da sevmemek, ona perestiş etmemek mümkün değildi. O, hem şâir, hem hakîm, hem de büyük bir vatanperverdi. Pek nâ-be-hengâm ölüşü bizleri öksüz bıraktı. Çok yazık oldu.

Fikret'e dair yazılacak eserde benim de yazılarıma bir yer ayırdıklarını istibşâr ettiğim zaman çok sevindim. En mümtaz kalemler arasında benimkinin bir kıymet-i edebiyesi olmasa bile hürmet ve samimiyetle memlû bir kalbin ma'kes-i zî-hayâtıdır. Fikret bütün maâliyâtı nefsinde cem etmiş bir enmûzec-i faziletti. Kendisini bundan yirmi iki sene mukaddem *Servet-i Fünûn* idarehânesinde muhterem Ali Ekrem Beyefendi'nin delâleti ile tanımıştım. Yirmi iki sene her gün biraz daha artan hürmet ve muhabbetim beni o büyük şâire o kadar bağladı ki gaybûbeti bugün kalbimde onulmaz bir yara bıraktı.

Âşiyân'daki ziyaretler hayatımın en mesud, en şerefli günleridir. İlân-ı Meşrutiyet'i takip eden sayılı günlerde Fikret'le gece gündüz beraber bulunuyorduk. Beni karşısına alır, nasihat verir, yol gösterir, akıl öğ-retirdi. Bir gün, hiç unutmam, Tepebaşı Tiyatrosu'nda bir menfaate Kemal'in *Vatan* piyesi temsil edilecek, ben de sahneye çıkacaktım. Akşamüstü Fikret'e *Servet-i Fünûn* idarehânesinde müsâdif oldum (*Servet-i Fünûn* Bâbîâli'de iki odalı küçük bir daireydi). O gece sahneye çıkacağı-mı söyledim.

-Pekala dedi, ne yapacaksın? Ne söyleyeceksin?

-*Kılıç* manzumesini okuyacağım, fenâ mı olur?

-Neden fenâ olsun pek münasip... hele bir kere oku da ben de dinleyeyim dedi.

Hemen yerimden fırladım, belimden kılıcımı çektim. Acayip bir vaziyet alarak avazım çıktığı kadar bağıra bağıra, mısralara istediğim vezin

ve edâyı vererek okumağa başladım. Zavallı üstad tahammül edemedi, yeter yeter! dedi. Öyle okunmaz hele şu kılıcı bir kere kınına koy ve dinle: Oh!.. O ne belîğ okuyuştu, Yarabbi! Hâlâ ses kulağımda lâtif sadâsı newvâr bir şelale gibi çoğalıyordu. Onun ne müessir, ne rûh-perver, ne tatlı bir âhengi vardı. Hayran hayran dinledim, biraz da utandım. Rica ve ibrâmım üzerine üç kere tekrar etti.

Hastalığından birkaç gün mukaddem ziyaretine gitmiştim. Bana ber-mu'tâd memleketin dert ve elemelerinden bahsetti. Çalış dedi: hiçbir mükafat beklemeden çalış dedi ve şunu unutma ki cehd ve gayret müntic-i muvaffakiyet olmasa bile uhde ne terettüp eden vazife-i insâniyeti îfâ etmiş olmakla vicdânen müsterih olursun. O gün üstadı son görüşümdü.

Nişantaşı 18 Teşrin-i Evvel 1331
Terbiye-i Bedeniye Muallimi
Selim Sırrı

Hicran Biter mi? Giriye-i Hicran Diner mi Hiç?!

Büyük Fikret'in Büyük Rûhuna.

Rûhun fûrûg-ı azm ile mağrûr u mübtehic
Açtın şebâb-ı fikrete zümrütlü bir kanat...
Toplandı, koştı zîrine bir zümre-i behîc,
Kurdun cihan fikrine bir şanlı saltanat

Hüsnün bütün meâlini anlatmak istedin
Ey umde-i dehâet o rûhunda mündemic
Sen aşk-ı şî'r ü hüsnünü beyhude inledin...
Küffar ilah-ı sanatı takdir eder mi hiç?!

Kırdın îsâr-ı devleti, kırdın elinle sen,
Koydun cebîn-i şânına iklîl-i ihtîşâm.
Gökten kanat dilenmeği bir ma'siyet bilen,
Yerden diler mi feyzini makhûr-ı inhizâm!!

Tehzîl edip refâhını sa'd u huzûrunu
Güldün cihân-ı zilletin ikbâl-i şûmuna
Uzlet-serây-ı sâfina çektin gururunu
Güldün o zulm ü zulmetin ehl-i zalûmuna...

Yıllarca milletin yine âlâm ü âhını
Koydun Rübâb-ı zârına, koydun da inledin.
Zulmün, cinayetin o hurûşan günâhını
Beyhude saydın âleme beyhude dinledin.

Her târ-ı ihtisâsını bir ma'kes-i figân
Bir zîr-i âhenîn gibi mızrâb-ı nekbete
Maruz eden sitemzede, gurrende kahraman
Sendin bütün göğüs veren ahvâl-ı haşmete...

Her türlü zevk ü sûruna nisyân edip, bize
Sendin bütün nevâib-i eyyâmı inleyen,
İsyân edip teseyyübe, ihmâl-i bârize
“Sendin vatan harab oluyor, ağlıyor diyen...

“Fikret bugün o anneyi hicrindir ağlatan...
Feryad eder gurûbuna bin kalb-i muhtelic,
Susmaz evet bu karha-i hicrânla ağlayan
“Hicran biter mi? Girye-i hicran diner mi hiç?”

Bebek, 6 Ağustos 331 Perşembe
(İ. Hikmet)

Geçen sene “*Muallim*” mecmuasının nüsha-i fevkalâdesine konmak üzere şehzade necabetlû Nihad Efendi Hazretleri tarafından ihdâ buyurulduğu hâlde sansür tarafından çıkarılmıştı.

1333

-Muradiye Kasrı, 21 Ağustos 333
İnsaniyetin ulûhiyete takarrüb isti'dâdını hâiz bulunduğuna
hocam Tefvik Fikret'i tanıdıktan sonra kâil oldum.

Ahmed Nihad bin Salâhaddîn

Tevfik Fikret

Tevfik Fikret nâm-ı muhteremi yâd edilince merhumu yalnız eserlerinden tanıyanların yani ekseriyet-i kâriînin hatırına evvela Servet-i Fünûn şâiri gelir. Kendisini yakından tanımış olmak şeref ve saadetine iştirak edenler ise şâirin dehâ-yı sanatından evvel sanatkârın ulviyet-i rûh ve mesleği huzurunda derin bir hürmetle eğilirler. Çünkü Tevfik Fikret her şeyden evvel büyük, pek büyük bir insandı.

Eğer insanlıkta büyüklük irfan ve fazileti, azim ve metaneti, bilhassa meslekte sebat ve kanaâte sadâkatı nefsinde cem etmekle kâimse Tevfik Fikret bütün bu hasâili müstesna bir derecede hâizdi. Öyle feyizli bir zekâ tasavvur edin ki reh-güzâr-ı fikretindeki mesâil-i mu'dileyi münevver ve hurdebîn bir hükm-i selim ile kolayca hall ve fasl etsin, gözünüzün önüne öyle bir insan getiriniz ki hak ve hakikate riâyetten büyük kanun, vazife esaretten hakiki hürriyet, izzet-i beşeriyeye hürmetten mühim terakki, ashâbına muâvenetten yüksek zevk tanımasın; işte Tevfik Fikret.

Büyük insanın edvâr-ı müteâkibe-i hayâtîyesinde daire-i tesirine dahil olanlar dâima ulûv-i fitratının feyz-i musaffisini hissettiler: talebesi bütün varlığıyla kendilerine meyl ve faaliyet ve teşebbüsü zevk-i tetkîk ve te-tebbuu hubb-ı maâlî mahâsini telkin eden bu musahhir ve bî-misâl muallimin dest-i terbiyetinde büsbütün başka türlü yetiştirildi; rüfekâ-yı tahrîri, mütemerrid isti'dâdları keşf ve teşvik ve muhtelif temâyülatı tevsî' ve tevcih ile muhitindeki dağınık kuvvetleri cazibe-i şahsiyeti etrafında cem ve tahrik eden bu merkez şevk ve itimadın muâvenet-i dâimesiyle bir gâye-i müşterekeye doğru ilerlediler; yed-i sahâbetine mevdû müessese-i irfanın* muallimîn ve müteallimîni de en esaslı mesâil-i terbiyevîyenin en küçük teferruât-ı idariyeye kadar mektebin kâffe-i umûrunu ıslah ve tanzim eden ve tarz-ı tevaggul ve takayyüdüyle herkese vazife-perverliğin en yüksek nümunesini gösteren bu müdür-i mürşid ve fedakârın zamân-ı nezaretinde insan yetiştirmek usulünün suverri-ı tatbikiyesini idrak ile mesud oldular.

* Galatasaray Sultânîsi

Tevfik Fikret'in bütün bu muvaffakiyatı mezâyâ-yı fevkalâdesinin netâic-i tabîîyesidir. O öyle âdil ve metin, fatin ve müdebbir, vakur ve yekpare fakat aynı zamanda da o kadar hassas ve kerim, müşfik ve âlice-nap bir âmir-i hayırhâh idi ki kendisiyle teşrîk-i mesâî saadetine mazhar olanlar onun büyüklüğü huzurunda şahsiyetlerinin en yeni ve en temiz kâbiliyetlerini izhâra mecbur olurlar ve iktidâr-ı sa'y ve hizmetlerinin en yüksek derecesini şevk-i vicdanla ibzâl ederlerdi. Bunun için hayât-ı icti-mâiyede ancak müstesna insanlara nasip olan bu nüfûz-ı hâkimi, ikti-dâr-ı mürettibiyle Tevfik Fikret fevkalâde bir müceddid-i nâzımdı. Şüp-hesiz hiçbir zaman dar ma'nâsıyla bir idare adamı olmağa, idare-i mas-lahat etmeğe tenezzül etmedi. Zira o nâfiz ve şâmil iktidâr-ı bâlâ-pervâ-zıyla mesâil-i mevzûayı kartallar gibi dâima yüksekte görmek ve nâ-mahdûd ufk-ı rû'yeti içinde istikbâl yollarını keşif ve ihzâr eylemek için yaratılmış müstesna insanlardandı.

Semâ-yı irfân ve sanatımızı bir sehâb-ı sâkîb gibi nûr-ı ulviyetiyle parlatan bu nâsiye-i drağşân güzergâh-ı hayâtında bir eser-i ziyâdâr bırarakarak ebediyete intikal etti. Berk-i hâtif kadar seriü'z-zevâl olan müd-det-i ömründe şüphesiz maâlî'-i meknûzesinin ancak bir cüz-i kalîlini izhâra imkân bulabildi. Bununla beraber tedrisâtı, telkinâtı, âsârı ile şe-bâbımıza mütefekkirînimize, edebiyatımıza îfâ ettiği hidemât o kadar amîkü't-teessür ve feyyazdır ki hayât-ı cehd ve sanatının hâtıra-i şükrânı hâfıza-i ümmette ilelebed menkûş kalsa sezâdır. Milletler -ki liyakât-ı bekâları nisbetinde kadir-şinâs olurlar- lisân-ı edeblerinin terakkîsine hizmet eden hakiki velinimetlerini her zaman hayır ve ta'zîm ile yâd ederler. Çünkü milliyet ancak lisan ile kâim, lisan ise tekâmül-i edebi-yatla dâimdir. Sinesinde Tevfik Fikret gibi bir nâdire-i irfan ve sanatı ye-tiştirebilmekle atî'-i medenîsinden şüphesiz ümîd-vâr olmağa hak kaza-nan Osmanlılık da bu büyük evladiyla dâima iftihar ve fırsat zuhûr ettik-çe maneviyet-ı mübeccelesine karşı vazife-i minnetdârisini îfâ eyler.

Sanatkâr Fikret bu yüksek şahsiyetin tâc-ı kemâl ve asâletidir. Fikret yalnız bir şâir-i dâhi değil, bütün ma'nâsıyla ser-â-pâ bir sanatkâr-ı ne-zih bir pereştîşkâr-ı hüsn ü bedîi idi. Kalemi rübâb-ı rûhunun rakik ve müterennim, melûl ve müştekî, mehâcim ve tannân-ı elhân-ı füsünkârı-

nı teyid ederken fırçası da rûh-ı sanatkârını titreten güzellikleri tesbit ile meşgul olurdu. Me'vâsının mimarı olan Fikret gülzârının da bestekârıydı ve bunun için “Âşiyân” Fikret'in nefis ve mücessem bir manzûme-i diğeridir.

Salih Karamet

**“Düşünce”nin nüsha-i mahsûsası için gönderilen
manzum ve mensur eserler.**

1334

Tevfik Fikret ve Gençlik

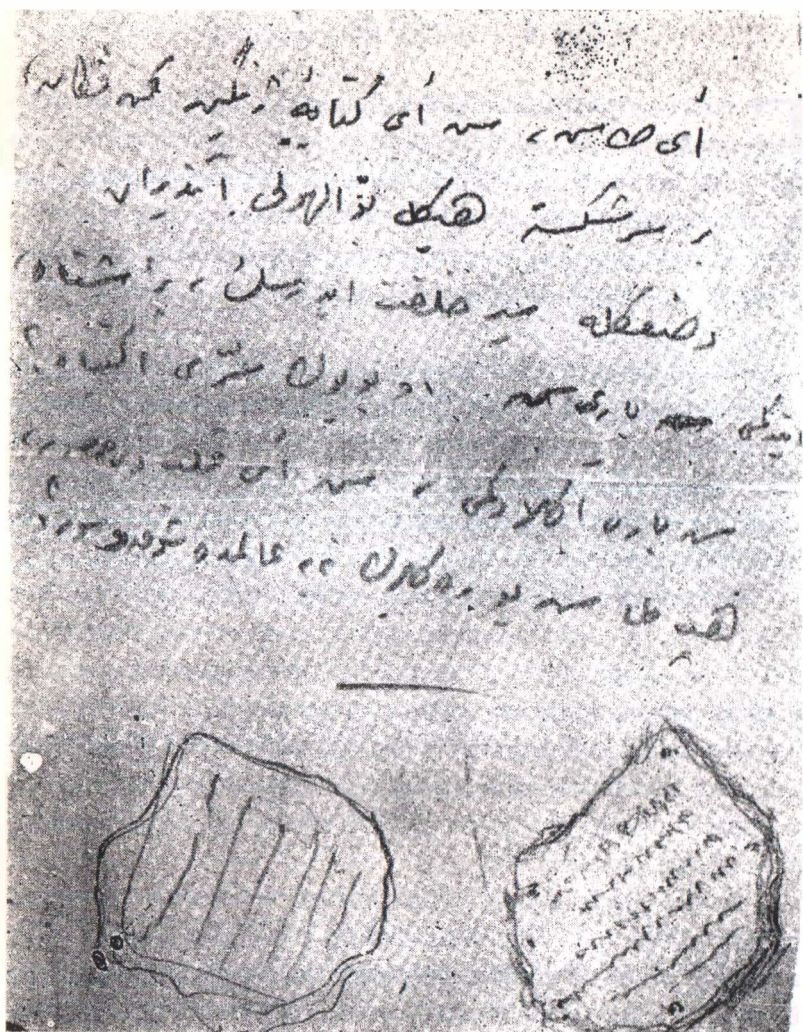
Fikret bugün bana, etraflarını sarmış sükûta melâl veren ve sükût-tan kendilerine büsbütün munis bir asâlet toplayan müze eşyası gibi yarı loş bir hava içinde ketum ve mânidâr görünüyor. Onu ben kıymetçe dûn gözüken şimdiki hayatın menfaatlerinden, küçüklüklerinden yorulduğunuz vakit, tarihin sırrına sarınmış sessiz yerlere gide-rek yarı bir tesir içinde seyrettikçe rûhunuzu büyülden kıymetli hâtıralar gibi ziyaret ediyorum.

Sadâkati yevmî ve maddî hayatın bin meselesi altında pürtükleşen hafızam çoktandır görmediğim simasının teferruatını tesbit edilmemiş bir pastel resim gibi uçuklaştırıyor, müphemleştiriyor. Bununla beraber manevî şahıs bana eskisinden fazla mekşûf. Fikret'in benim rûhumda alacağı son yakın ve kati şeklini eskisinden fazla yakın bu adamı hakiki şeklinde kavrayabilmek için her gün biraz daha olgunlaşıyorum.

Kendisini müdafaa edenlerle târâc etmeğe koşanlar arasında Fikret bir hazineydi. Ve mevûd bir ganimet gibi etrafında mücadeleler alevlen-dirdi. Sanat hayatına başladığı vakit Sultan Hamid idaresi kaleminden korkmuş manzumelerini hapsetmişti. Güneşe maruz bir âyine gibi parlak hayatı da gençlerin gözlerini birkaç vakit rahatsız etti. Şiirinde nok-sanlar veya büyüklükler ararken şahsına hürmetsizlikle dokunanlar oldu. Fikret'in maneviyâtını yıkan şey de kendisine asıl böyle dostundan gelme nâ-revâ muamele oldu.

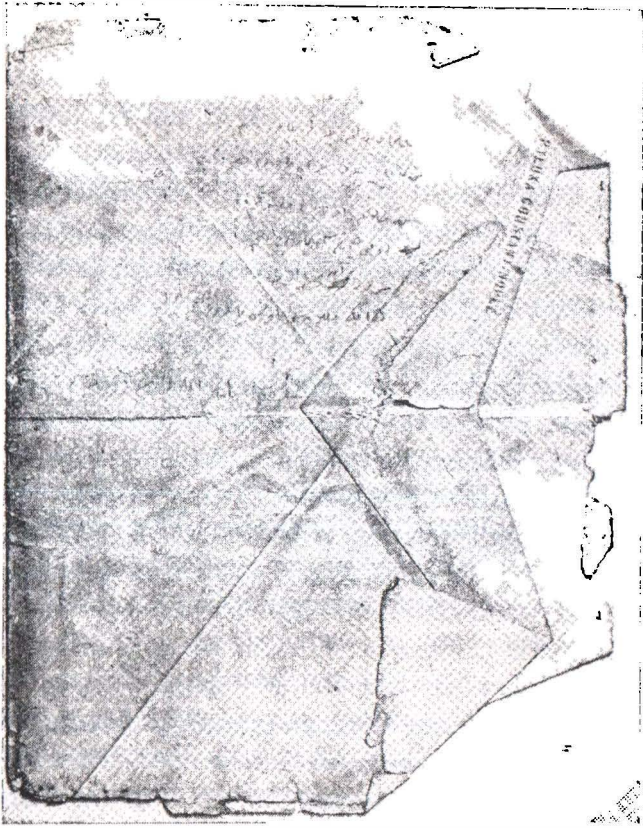
“Evelce odama tıkılmış bir mahpustum, havam gittikçe eksiliyordu, her gün biraz daha fazla bunalıyordum. Pencerelelere koşuyor, dışarda aydınlığı ve vüs'ati görüyor, bol havayı hasretle düşünüyordum. Bir gün geldiler. Kapının kilidini açtılar. Çıktım: fakat bu sefer gittikçe daha takatsızlaştım. Meğer kapımı açanlar havayı zehirlemişler.” dediği zaman çektiği derdi duyurmak isterdi.

Fikret'in şâirliği için çok konuştuk fakat aleyhindekiler de lehindeki-ler de henüz pâ-y-dâr bir söz söylemediler. Hepimiz iyi veya fenâ ifade edilmiş ihtisaslarımızı gâh bir şekilde gâh başka şekilde anlattık fakat henüz

آشیانک باغچہ سندھ کی قایاہ حک اولونق اوزره یازدیغی منظومہ ایلہ بلانلریخی کوستہ رهن قروکی

Âşiyân'ın bahçesindeki kayaya hakkolunmak üzere yazdığı manzume ile planlarını gösteren kroki

olgun dolgun bir tedkik okumadık, yazılmadı. Tahassüslerimizle muhasara ettiğimiz Fikret henüz teshir olunmamış bir kal'a gibi duruyor.

Bütün bu tahassüslerden anlaşıldığına göre Fikret bizim en büyük şâirimiz değildir. Bu pek mümkün; ben de Rübâb'ın sahifelerinde ne Fuzûlî'nin marazî hassasiyetini, müfrit muhayyilesini gördüm, ne Nedim'in şen, engin ve zarif şivesini buldum, ne Şeyh Gâlib'in vecdle dolu hayallerine rastgeldim, ne de Hâmid'in tezatlı ıztıraplarını, çılgın feveranlarını gördüm. Fikret'i ne şahsî rûhunun ne de hayatının derinliklerine inmiş bulmadım. Bununla beraber o, şiirimizin içinde hiçbir eşi olmayan mürşittir. Kim nazmı Kurûn-ı Vusta hayatından yirminci asır hayatına getirdi?

Ona kim ne yeni ne insicamlı ve terkipli şekli verdi? Fikret şiirimizi karanlık, kekre kokulu ıttırad zindanından güneşli, engin bir ovaya çıkaran mücahididir. Onun için edebiyatımızda bir merhale, gençleşme tarihidir. Belki, muterizlerin, pek haksız olmayarak iddia ettikleri gibi hususi “volupte”lerin gayet gizli ve seyyal küçük rûh hâdiselerinin sehhar şâiri olmadı. Fakat altı asırlık yeknesak şiir sanatının bunaltıcı terbiyesinden Fikret derecesinde kuvvetli yetişen ikinci bir şâir daha tanımadım. Bir milletin sanat ve hayat hakkındaki telâkkileri Fikret derecesindeki kuvvetle değiştiren ikinci bir şâirimizi daha tanıımıyordum. Mehmed Emin Bey’e yazdığı mektupta söylediği gibi şiirde melâib-i hayâliye değil, vüs’at-i hayât aradı. Bu itibarla Ruslar’a daha yaklaşıyor. Filhakika rûhunda Ruslar’daki melâliden, Ruslar’daki mücadele zevkinden irşâdkâr sayhalardan izler mevcutlu. Onu gençliğe, yeniliğe dost eden rûhî râbitalarla Rus edebiyatının kahramanları arasında ne kadar benzeyiş var!

Sanattan alacağı zevkin içine hayatını koyamadı. Ekseriya hayatın hakikatleri için sanatı vasıta olarak aldı. Ona bedbin diyenler ne kadar yanlış söz söylüyorlardı; Fikret de Tolstoy gibi bedbindi. Tolstoy’un romanlarında mevcut hayattan nefretle ideal hayata tahassun ne kadar çoksa, aynı romanın içinde Tolstoy’un gördüğü tiplerle görmesini istediği tipler nasıl yan yana ise Fikret’te de bedbinlik ve ideal yan yana yürüdü. Kim bilir “Âşiyân”ı çekilen Fikret “Yasna Ya Polina”daki Tolstoy’u düşünmedi mi? Omzuna müjriklerinki gibi gömlek geçiren Fikret gayesinde memleketi için Tolstoy gibi bir hakikat adamı, bir mürşit, bir mürebbî olmak arzusu beslemedi mi? Fikret’in eserlerinde takip ettiğini tekamül hattı göz önüne getirilecek olursa şiirden terbiyeye, terbiyeden ahlâkiyâta, ilahiyata kadar yükselmeğe doğru bir meyl gösterdiği anlaşılır. Fikret de Tolstoy gibi idealist idi yalnız sistemi, bir ictimâiyâtçı, bir ahlâkçı bir filozof gibi müsbet sûrette tevazzuh ve takarrür edecek vakit bulamamıştı; “Nebuloz” hâlinde kalmıştı. Fakat her hâlde Temmuz İnkılabı Fikret’in rûhu üzerinde derin bir tesir husûle getirdi. Tolstoy Rusya’yı düzeltmeğe nasıl “Yasna Ya Polina”daki mektebinden, oradaki hususi ve şahsî terbiye usulünden başlamak istediye Fikret de Türkiye’yi yenileştirmek için gençlerini terbiye etmekten başladı. Arkadaşları bu-

günün mezâretlerini alırken Fikret yarının vatandaşlarına irşâdkâr bir hâdimlik etmeği müreccah buldu. Arzularını bütün vüs'ati içinde tatmin edemediği andan itibaren çekildi. Programını uzun müddet bir şiir yazar gibi itina ile tertip ettiği hususi bir yeni mektep açmak emeline sarıldı. Mütevâli harpler ve sonra hastalık onu bu emeline kavuşturamadı. Fakat hayât-ı hakikiyeden derin veya sathî, her ne ise birer sahne tasvir eden, rûhunun bazı köşelerini anlatan manzumeler artık dimağını ve hayalini oyalayamaz oldu. Memleket ve hakikat aşkı rûhunda her şeye galebe çaldı. Kalemini henüz *Servet-i Fünûn*'da *Halûk'un Defteri*'yle başlayan irşâdkâr sahaya döndürdü. Ya *Servet-i Fünûn*, Fikret'in inkılap-tan evvel ve sonra bu memleket gençliğinin düşündüğü, duyduğu emellerin, kuvvetlerin, ümitlerin, ideallerin birer formülüdür. Onu kendi eliyle yazması da gençliğe karşı gösterdiği merbûtiyetin manevî bir nişânesi gibiydi. Bununla beraber o vakit yazan gençliğin en az duyduğu, en yanlış karşıladığı eser de, ne yazık ki bu oldu, kendi tarzında ilk muvaffakiyeti nümune olan bu eser, hep bu kitap üzerine bir makale Fikret için: âdi bir ihtilal şâiridir: sükût etmemiştir, dedi. Başka bir makale *Halûk'un Defteri*'ni *Hayriye-i Nâbî*'ye benzetti. Fikret memleketi için hayatını vermek söyle dursun, bir kalemini bile kıramaz diye haykırdı. Bazı yerlerde Fikret'in Amerika'ya kaçtığı söylendi. Bazı yerlerde bu memleketeye olan tesirinin menfi olduğu haykırıldı. Zavallı adam! Henüz kendi tarzının içinde muvaffakiyetsizlikle bocalayan bir mübtedî şâirin değersiz bir mecmuasıyla *Rûbâb*'ı karşılaştırdılar, düşürmeğe çalıştılar. Evet, bütün bunları o zamanın yazan gençliği yaptı. Hem o adamlar ki henüz onun açtığı yolda onun izlerine basa basa emekliyordılar. Fikret'i için için yıkan manevî kırgınlıklardan biri de bu oldu. Fikret'i gençliğin en riyâsız, en menfaat-nâ-endiş, en temiz ve en samimi dostu Fikret'i!

Onun mekteplerimizden çekilmesini gençliği tezyifine hamlettilerdi. Yanlış! Ben, derslerime nefsimi bunaltacak kadar çok biriken teşne rûhlu gençlerden kaçmadım muallim odasında yanlış fikirleri ekseriyetle beraber kabul ettikten sonra benim kulağıma eğilip: "Bunlara inanmıyorum ama ne yaparsın, ekmek parası diyen koca sakallı riyâkârlardan kaçtım." derdi.

Esasen son zamanlarda artık kendi neslinden büyük bir yenilik beklemiyordu. Fikir yolunda kendisine refâkat etmiş kalem arkadaşlarından bile yeni ve kuvvetli eserler ummazdı. Kimini manevi hayatına çabuk ve müebbeden veda etmiş bulurdu. Kimini lüzumundan fazla çekingen ve hod-endiş görürdü. Kiminin kalemini rûhuna değil menfaatine hâdim bir âdi vasıta diye kullandığına kâni idi. Kendisini en fazla üzen şeylerden biri de gençliği umduğu kadar çalışkan, âteşîn, hakperest, hür bir sûrette tenkitkâr görememektir. Memlekette artık yaşını başını almış olanlardan fazla yaşayacak genç neslin hakkını kıskanç bir titizlikle muhafaza edecek kadar kudretli olamaması canını sıkardı. Kendisiyle görüşenlere hakkın ulviyetini, hakikatin verdiği cesaretteki azameti şiirlerinden daha âteşîn daha müessir ifadelerle anlatmak için nefes tüketirdi.

Belki *Servet-i Fünûn* sanat itibariyle tapılacak derecede yüksek bir eser değildir. Felsefesi de Emil Fage'nin Tolstoy hakkında "Bu felsefe Tolstoy'da şu nakîseyi hâizdir ki; çok kolay bir felsefedir. Demek istiyorum ki zihnimize mevcut hayalle hakikat arasındaki mesafeyi irâe etmekten, hattâ belâgatle ölçmekten daha kolay bir şey yoktur. Asıl güçlük bir anda, yahut da müterakkî bir sûrette o hayalin hakikileşmesine hangi vasıtalarla yaklaşılabileceğini tedris etmek hususunda başlar. Hiçbir şey: "Mükemmel olmak lâzım gelir." demek kadar kolay değildir. Asıl güçlük ve liyakât de, hiç olmazsa o söylediği mükemmeliyetin yarısını olsun nasıl elde edilebileceğini îfâ hususunda baş gösterir. Halbuki bu iki şeyden Tolstoy yalnız birincisini hünerle, bilhassa hararet ve kanaât ve heyecanla yaptı; işte bundan çıkan netice çocukçasına muhterem bir felsefe vaz etti." dediği gibi cazip, doğru fakat bununla beraber bir şâirden daha fazlasını bekleyemeyiz. Şâir bir ictimâî sistem mübdii ve mukallidi değil, nihayet umumi hislerin münebbihidir; umumi heyecanların muharrikidir. Bu itibarladır ki Fikret'in birinin âlem-şümûl dehâsıyla ötekinin memleketimizdeki kudret ve şöhrati arasında mevcut bütün farkları göz önünden hiç ayırmayarak ve nesirle nazmın başka başka yollar olduğunu hatırımda tutarak-Tolstoy gibi gençliğimize metin, fedakâr ve mütefekkir bir baba hizmeti dokundu. Fikret çok gençliğinden oğluyla başlayan bu evlad muhabbeti son günlerde eli kalem tutamadığı

zamanlara kadar, çocuklarına “*Şermin*” için hasredinceye kadar, bütün memlekete bütün hayata yaydı doğruluğun timsali olarak da yazılarındaki noksanı, felsefesindeki darlığı telafi edecek bî-nazîr derecede temiz ve yüksek hayatını bıraktı.

Fikret’in ölümüyle gençlik en vefakâr ve en ümit verici bir doğru dosttan müebbed bir sûrette mahrum kaldı. Evvelleri ona karşı şüpheli vaziyetler olan, rûhuna karşı lüzumsuz tarizlerle bulunanlar da dahil olmak üzere bugün bütün gençlik faziletkâr Fikret’i artık şükran ve hürmetle anıyor.

19 Ağustos 1334

Ruşen Eşref

Azizim Hikmet Beyefendi

Tevfik Fikret” Bey merhumun sanatkârlığı, ve sanatkârları himayesi, ve tevâzuu, hakkında bildiklerimi yazıyorum. Merhûm-ı müşarûnileyh hakkında benim gibi erbâb-ı kalemden olmayan âciz bir adam bir şey yazabilmek hakkını hâiz değilse de ancak uhdeme düşen vazifeyi yapmak için yazıyorum ve size gönderiyorum.

“Tevfik Fikret” sanayi’-i nefiseye meftûn idi ve resim yapardı, yaptığı eserler bir sanayi’-i nefise meraklısı eseri değil, âdetâ ressamlığa yakın bir tarzdaydı. Bir tablo üzerinde güzel tenkitler yapardı. Birkaç defa kendisine gösterdiğim eserlerim üzerinde beni ikaz edecek şeyler söyledi. Kendisindeki hiss-i bedayi’-perveri sâikasıyla hiçbir ressama çiraklık etmeksizin sırf kendi isti’dâdıyla eserler yapmıştır. (Âşiyân’ında levhaları mevcuttur.)

“Tevfik Fikret” sanatkârları himaye ederdi ve severdi. Ben ressam olduğumdan bundan on beş sene kadar evvel bil-vasıta görüşmüştüm. Ara sıra kendilerine arz-ı ta’zîmat ederdim. Meşrutiyet’in ilk senelerinde merhum Mekteb-i Sultânî’ye müdür olmuştu. Ben bir gün Boğaziçi’nden İstanbul’a iniyordum. Baktım ki Rumelihisarı’nda Fikret Bey de vapura geldi. Hemen kendisini görünce yer verdim. Görüşmeğe başladık, şimdiye kadar sormadığı benim de münasebet düşüp de söylemeğe lüzum görmediğim şeyi sordu, (çünkü ben her ne kadar ressamlığa çalışıyor ve muallimlik ediyor idiysem de asıl mesleğim Evkaf Nezareti’nde kâtiplikti).

Resim muallimliğinden başka bir yere devam ediyor musun Şevket Bey dedi. (Aynen yazıyorum.) Evet Evkaf Nezareti’nde kâtibim dedim. Tanıyanlarca ma’lûmdur. Merhumun bir hoş gülmesi vardı. Güldü. Ne kadar garip ressam rûhu, ressam hissi taşıyan bir genç kemâl-i meskenetle iskemle üzerinde akşama kadar yazı yazsın hem de ne yazılar değil mi efendim dedi. Ben utandım gülmekten başka cevap veremedim zannettim ki bir kabahat yapmışım merhum tekrar “Ben Mekteb-i Sultânî’de resim dersini fenâ görüyorum senin terbiyevî resim tedrisâtında ma’lû-

mât ve tettebbuâtın olduğunu biliyorum Evkafı terk et de sizi Mekteb-i Sultânî'ye alalım.” dedi. Utandığımdan pek iyi olur siz bilirsiniz dedim ama Evkafı terk edince aç kalacağım zannettiğimden zorla istemeyerek demiştim köprüye geldik böylece elini sıktım veda ettim aradan dört gün geçti Evkafa Mekteb-i Sultânî damgalı tezkere geldi mündericâtı “Mekteb-i Sultânî resim muallimliğine tayin olduğunuzdan vazifenize mübâşeretiniz rica olunur efendim. İmza Fikret.” idi. Bende hoşafın yağı kesildi eyvahlar olsun Evkafı nasıl terk edeceğim hemen tezkereyi alınca ertesi günü mektebe gittim hazreti gördüm. “Gördün ya Şevket Bey” seni o mülevves hayattan kurtardım.” dedi, ben de teşekkürler ettim, mektepte derse başladım, bunu anlatacak değilim, resim dersleri hakkında ne yapmak lâzımsa yaptık, muvaffak olduk olmadık bahs-i diger.

Ben asıl Fikret Bey merhumun beni o kâtiplik hayatından kurtarmaya sebep olduğunu yazmak istiyorum. Bir çâr-nâ-çâr Evkafa gittim yirmi seneye karîb bir hizmetten istifa ettim çünkü söz vermiştim lâkin nûr içinde yatsın o zât-ı âli-kadr beni o mülevves hayattan kurtardı. Asıl mesleğim olan sanatıma rabt etti. Şimdiki hayatım o vakitki hayatımdan bin kat a'lâdır her vakit ailesine dua ve kendisine rahmet okurum.

“Tevfik Fikret” Bey gayet mütevazî idi. Kendisine o tevâzu ile zorla insan hürmet ve riâyet telkin ederdi. Ve korkarak muhabbet ederdi. Biz hoca o müdürken Mekteb-i Sultânî koridorlarında gezerken rastgelirsek biz ona karşı bir vaz'-ı ihtirâm alacağımız yerde bizden evvel kendisi bir vaz'-ı ihtiramkâr alırdı. Biz bu hâli görünce o terbiye-i mücesseme sahibine daha ziyâde hürmet ve riâyet eylerdik.

Mevlâ rahmet eyleye

23 Ağustos 334

Darülmuaallimîn-i Âliye Resim Muallimi

Ressam Şevket

Fikret'e

Ne mutlu sana! Yaşadın Âşiyân'ın, öldün mezarın namus ve hürmette metâf oldu.

Memleketin bu feci ahlâk inkırâzı içinde isyan eden fakat heyhat, dâima âciz kalan sesler, senin mezarında mersiyeler okuyor...

Memleketin, riyâ, sefâhet, zulm ve adâvet dalgaları içinde boğulan rûhlar senin mezarında dinleniyor.

Fikret!

Ne mutlu sana! Yaşadın ve korkunç bir heykel sükûtuyla karanlığı, riyâyı, ahlâksızlığı ürküttün.

Öldün rûhun kanatlandı, sessiz bir kartal heybetiyle karanlığı, riyâyı ve ahlâksızlığı ta harîminde ürkütüyor.

Yaşadın, namussuzlar hayatından korktu. Öldün, ölümünden korkuyor.

Riyâ, Âşiyân'a ki çıkamamıştı. Mezarına da yaklaşamıyor. Yaşadın, namus ve hürriyete dost oldun. Öldün, namus ve hürriyet dostun oldu.

Dün mezarında ağlayan gençlerin birçoğunu tanımazsın! Çünkü sen kimseyi tanımadın! Tanıdığın namus ve hürriyetti. Mezarında ağlayan da namus ve hürriyet oldu.

Evet Fikret!

Dün mezarında namus ve hürriyet ağladı. Bugün yine namus ve hürriyet ağlıyor, çünkü bak Fikret; bak, ağlıyor vatan yine, bak, annen ağlıyor? “Bağrım! diyor vatan; acıyın; bin yılan” “Dişi bağrımda saplı; karhaların en muharrişi yorgun ciğerlerimde: “ “Medîd öksürüklerim, hummalarımla ben yine sinemde beslerim, besler” “ve saklarım sizi sinemde bî-fütûr; lâkin biraz nefes bana bir parçacık” huzur! Fikret! Seni tanıdın mı? Rûhunu duydun mu? İşte senin sesin, senin rûhun bu!.. Seni sevenlerin sesi, seni sevenlerin rûhu da bu; ..sen, rûhundan ve se-sinden emindin; ağlayan vatanın karşısında bağırdın:

“Sen hiç mükedder olma, senin öz oğulların, şefkatli kızların da var; ...” Seni sevenler de, ağlayan vatanın karşısında aynı imânla bağıyor:

“Sen hiç mükedder olma: senin öz oğulların, şefkatli kızların da var; ...”

Evet, Fikret bu bedbaht vatanın da şefkatli kızları ve öz oğulları da var... ve her gün biraz daha var... Elbet bir gün gelecek, bu gözyaşları dinecek!

Elbet bir gün gelecek, bu memlekette de bir gün sabah olacak; ve o gün Fikret! Senin mezarında yaseminler açacak, nûrlar uçuşacak... Namus ve hürriyet yasemin ve nûr olacak.

20 Ağustos 1918 Kızıltoprak

Nüzhet Sâbit

Büyük Fikret'in Er ke-i Deh sına

Nihayet matemle soldun  şiy n,
Erişti sana da hazan yılları..
 çinde esiyor gizli bir figan,
 nliyor R b b'ın  ks z telleri...

Ben, sende kanayan bir hicran buldum,
Y d ettim vicdana gülen Fikret'i..
şâirin ilahî sihriyle doldum,
Yaşadım g nl mle evlenen Fikret'i

Ey deh  mihrabı, harab olma, sen!
 pelim dâima  sit nını
Asırlar hürmetle geçsin önünden,
Dinlesin şâirin d sit nını...

19 Ağustos 918
Gazi Mihal Beyzâde
 rfan Emin

Tevfik Fikret'in Büyük Rûhuna

Heyhat!... Ey nec b  l , kim, hangi bir kalem
Son sayha addederek "R b b"ın Cevâbı"nı?
Bizden kadir- in s m  kucaklaştığın adem:
Terk ettin "  iy n"ını, attın "R b b"ını?
 ld n... Fakat bugün bile kıymetli defterin
En gölgesiz dudaklara olmakta secdeg h;
B -  p e, kır    ekleri altında makberin,
Arzın bütün mel lin şefkatli bir penâh!..
Sendin: Be er hesabına en çok kederlenen,
Sendin: Bu son otuz senenin en m becceli!
Garb, i tiy k-ı fikre açık bir ufuk... ve sen,
 arkın bu ufku gösteren en muhterem eli!...

4 AĞustos 334: Bursa

Kemaleddin Kâmi

Mezar ve Âşiyân

Tevfik Fikret'in Rûhuna

Evvelisi gün Fikret'i yine gömmeye giden kalabalık bir cenaze alayı vardı. Fakat Fikret ölmedi ki onu tekrar gömelim: Hayır, biz aramızda hâlâ yaşayan Fikret'e bunun teminâtını vermeğe gittik. O; biraz münfâil biraz memnun bizi dinledi, dinledi, fakat hiç cevap vermedi. Birkaç sene evvel Âşiyân'ında onu ziyaret ettiğim zamanlar evvela yine böyle bir şey söylemeyecek zannederdim. Sonra bilmem konuştukça sözün gelişi onu nasıl hararetlendirir, nasıl canlandırır! Davayı kazanmak isteyen bir avukat hâlinde değil, mantuk çemberleri içinde sizi sıkıştırmak isteyen bir mebâhis hâlinde de değil... Fakat öyle bir hâl ile ki içinizde en ziyâde güvendiğiniz umdelerin o söyledikçe birer birer yıkıldığını duyardınız.

Rûhun o heyecanlarına, hayatın o cûşâcûş belâgatına karşı durmak kâbil miydi? Candan kopmuş samimi teessürlerin o telâtuamları içinde dikine durmak nasıl mümkün olurdu? Çünkü o (mantık)'ı hiçbir vakit câmid bir silah gibi kullanmaz, ona pâyânsız hissiyâtından hisseler ayırarak rûhlandırır. İşte bunun için darbeleri müessir olur. İşte bunun için o söylerken etrafınızda her şey, her şey yıkılırdı. Balkan Muharebesi'ni kaybetmiştik. Rumeli elimizden gitmişti. Çatalca hatt-ı harbi zorlanırken içimizde “Ne olduk?” diyen yoktu. Hep kendi hesabımıza “Ne olacağız?”ı düşünüyorduk. Halbuki Fikret'in “teessür”ü “endişe”sine galipti. Bütün Rumeli onun bir çiftliği, bir mâlikhânesi olsaydı teessürü yine belki bu kadar rûhanî olmayacaktı. Koca bir kıtanın ziyasına ağlar-ken “Âşiyân” onun nazarında bir serçe yuvası kadar mühim olabilir miydi? Kaç kere bununla konuşurken yine kendi şiirinden mülhem olarak:

Karşıda senin... Ah ne zillet!
İnsan mı denir bizlere hâşâ!

diye haykıracak olurdum. Şimdi mezarının başında ondan yine bu sözü bana söyletecek bir heyecan, bir hayat bekliyordum. Ne mümkün? O, bi-

raz münfail biraz memnun susmakta ısrar gösteriyordu. Sevgili komşusu Süleyman Nesib'e, o ilahî Sâmi'ye teveccüh ettim. Nerde idi? Daha bir sene geçmeden mezarından bir nişan bırakmayacak kadar hafz-ı vücûd etmiş miydi? Mısır tarlası içinde yabancı otlar arasında temiz, beyaz, ipek saçları gözüme ilişti. Nazarımla kendisini istimzâc ettim. Bana sükût işareti verdi. Yarabbi! Mevtâlar arasında mühim bir müzakere mi vardı? Acaba ziyaretimizle biz onları taciz mi ediyorduk? Farkında olmaksızın lâ-yemût Hâmid'in şu:

Şu taş cebînime benzer ki aynı makberdir
Dışı sükût ile kâim derûnu mahşerdir!

beytini tekrarlayıp duruyordu. Mahşer.. evet ihtimal ki mahşer! Fakat biz.. fâniler o mahşerden ne anlarız! Derin hakâyika âgâh olan ölülerin lâhûtî divanına biz bu mahdûd bilgilerimizle nasıl kabul olabiliriz? Anladım. Biz bu fâniler, ebedîlerle artık anlaşılamazdık. İşte bunun için Fikret'in mini mini bir çiçek bahçesi hâline getirilen mezarına şiirler, merisyeler; rûhuna kalbî fatihalar ihdâ ederek, Fikret o gün ölmüş gibi mahzun ve mükedder, oradan ayrıldık.

Öğleden sonra Âşiyân'a çıktığım zaman ahretten dünya yüzüne geldiğimi zannettim. Burada her şey canlıydı ve köşe bucak her yer Fikret'i söylüyordu. Şahin uçmuş, fakat gölgesi oraya düşmüş ve yuva hiç bozulmamıştı. Vazolar, tablolar, bentivolar Fikret'e mahsus o sanatkar titizliğin izleriyle her şey "Onun rûhu bizden ayrılmamıştır." diyordu.

Bugün Fikret rûhunu en ziyâde bronz rengindeki heykeline iâre etmişti. Bu heykel canlı gözlerle hep karşısındaki büyük tabloya bakıyordu: Sis... Abdülmecid imzâ-yı muhteşemini taşıyan bu tabloda bir zulmet-i beyzâdan başka ne vardı? Fakat sisler içinde yükselen o güneş sisli bir denizde ilerleyip yaklaşan o sandal ve nihayet sisli bir nûr içinde yıkanan o dalgaların karşısında Fikret'in heykeli bir ilham bekliyor gibiydi.

Ben bu istiğrak içinde iken salonu ve odaları hıncahınç dolduran zâirler cemaatini (Rıza Tevfik)'in beyânına kapılmış buldum, o Fikret'in son demine kadar dâima ziyaretine gidenlerdendi. Bize onun ahlâkı,

vicdanı, vicdaniyâta taalluk eden ihtisâsâtı hakkında düşündürücü fikirler verdi. (*Tarih-i Kadîm*'in yazılışındaki hikmeti izah ederek bu eser hakkındaki zehâbı tashih etti. Onu müteâkib Maarif Nâzır-ı cedidi nâmına gelen Muslihiddîn Âdil Beyefendi selis ifadesiyle bir nutuk îrâd etti. Burada yalnız Fikret değil nâmını ihyaya masrûf olan mesâî de tebcîl olunuyordu. Nezaretin bu kadir-şinaslığına karşı Fikret'in mütehevvir gözlerinde bir lem'a-i şükran parlar gibi oldu. Ah ne olurdu, diyordum, şu heykel hakikaten canlanıverse sâbit nazarlarını o tablodan biraz ayır-sa etrafına bir göz gezdirse ve eski aşınalarına üç senelik bir iştiyakın galeyanlarıyla atılsa!..

Ne mümkün? O bizde değil, işte biz ona atılmaktayız. Hakikatli feylesofumuzun dediği gibi aylar seneler hep bizi ona biraz daha yaklaştırıyor. Ve şüphesiz nihayet buluşacağız. İlmi nasıl düşünürse düşünsün Rıza Tevfik'in kalbi ve vicdanı bizi terk edip giden bu muazzez rûhlarla bir gün bir gün buluşacağımızı tasdik ve itiraf ediyordu. Fikret'in canlı heykeli huzurunda dünyanın en büyük bir meselesine taalluk eden bu itiraf o mabedin kubbesine aksedip de bâkî kalan hoş sadâlardan biri oldu.

Tekrar bahçeye çıktığımız zaman, nazik mîz-bânımız tarafından ikram olunan sütlü çaylar ve bisküviler arasında artık ebedî bir iftirâkın matemleri değil, yolcularına kavuşan bir aile ıyd ve şetâreti hâkimdi.

Ben kayaların usâre-i hayâtını emer gibi Âşiyân'ın duvarlarına yapışan sarmaşıklara bakarken güneş karşı sahile erguvanî bir tül çekmiş; geniş kurdela gibi Marmara'ya doğru kıvrılarak uzanan Boğazın mavi suları, pervanesiz ve köpüksüz, vaktinden evvel uykuya dalmıştı.

21 Ağustos 1918 Nişantaşı

Ali Kâmi

Sanatta Sübjektivizm ve Tevfik Fikret'in Şiiri

Merhum Fikret'in şiirinde meslek-i bedîî meselesini tahkik edebilmek için evvel-emîrde bazı mülâhazât-ı muhtasara arz etmeğe mecburum:

Sanatta birçok mezâhib-i muayyene var; onlardan her birinin esaslarını teşkil eden mebâdi-i ûlâ (*premiers principes*) heyet-i umûmiyesiyle bir nazariye-i bedîiye (*théorie esthétique*) teşkil eder ki -erbâbınca mâ'lûm ve müsellemler olduğu üzere- her mezheb-i sanatın umde-i felsefesi odur.

Münhasıran isti'dat (*talent*) ve kâbiliyet-i fitriyesiyle (*naturelle capacité*) kanaât etmeyip de nazârî ve ma'kul (*spéculatif et rationnel*) bir terbiye görerek usûlüne tevfikân yetişmiş bir sanatkârın (*artiste*) akâid-i felsefesi, böyle ma'kul bir nazariye-i bedîiye ile esasen ve samimiyyen alâkadardır. Bir mesleği diğerinden temyiz eden keyfiyet, işte o akâid-i felsefiyenin mâhiyet-i zâtiyesindeki farktır. Binâenaleyh bir sanatkâr kendi itikadınca muteber ve müsellemler olan hakâyık-ı bedîiyyeyi kemâl-i belâgatle temsil (*représenter*) ve tefsir edebilecek sûrette eserler vücûd getirirse meslek sahibidir.

Vâkıa bir terbiye-i husûsiye görmeden, yalnız kuvvet-i tab' ve kudret-i isti'dâd ile eserlerinde meyl-i fitrîsini izhâr edebilen hünervanlar nâdir değildir. Bunlar sanatkârlar cemaatinde "Tedrîbiyûn" (*les empiriques*) sınıfını temsil ederler. Bugünkü medeniyetin mukteziyâtına bakılırsa, o dereke-i ibtidâiyyeyi aşmadıkça bir adama -tam ma'nâsıyla- hünervan demek istemeyenler çoktur.

Bütün mesâlik-i sanat, başlıca iki büyük mezhebe ircâ edilebilir. Bunlardan biri ale'l-ıtlak natüralizm (*naturalisme*); diğeri de sübjektivizmdir (*subjectivisme*). Bedîiyyât (*l'esthétique*), esasen felsefe-i umûmiyeye tâbi ve ondan müteferri olmuş bir şu'be-i hikmet sayıldığı için burada kullandığım şu ta'birât-ı istilâhiyenin ma'nâsı -hemen hemen- felsefede

telâkki edildiği gibidir. Yek-diğerine esasen muhalif, yani itikaden muâriz olan şu iki mezhep arasında en büyük ve mühim fark şudur ki: Natüralizm, hakikati âlem-i hâricîde (le monde extérieur) arar ve tabiatın -mümkün olduğu kadar- sâdık bir tercümanı (un interprète fidèle) olmak ister. Hattâ o iddiadadır. Halbuki sübjektivizm, o hakikati tabiat-ı beşeriye (nature humaine), yani mâhiyet-i insâniyede keşfedebileceğine kâni bulunduğ u için -bir-iltizâm menâzır-ı tabîiye yi tasvir ve hâdisât-ı hâriciye yi nakledeceğine- insanın gönlünü söyletir, hissiyâtını tasvir eder. Hülâsa natüralist bir sanatkâr tabiat-ı hâriciye nin mevcûdiyet-i müstakillesini esas ve me'haz ittihâz eder ve ilhâmâtını hâriçten alır. Sübjektivist, kendi mâhiyet-i insâniyesini, kendi vicdanını en bedihî bir hakikat olarak telâkki eder, her şeyi vicdanında bulur. Binâenaleyh onun nazarında "güzellik", "âhenk", "enfûsî" (subjective) hakikatlerdir. Bu sebepledir ki öteki gibi tabiatı resmedeceğine kendi tesirâtını beyân ve tebliğ etmeğe çalışır. İlhâmâtını da kendi heyecanından (émotion) alır. Eşyâ-yı hâriciye, sübjektif bir sanatkâr için ancak vesâit-i tebliğ (moyens d'pression) olmaksızın ibaret kalır.

Natüralist için gâye-i kusvâ (but suprême) eserini tabiata benzetmektir; onun nazarında hakikatin ma'nâsı bundan ibarettir. Bu da taklîd-i tabiat (imitation de la nature) hünerine varır. O sebepledir ki bu meslekte en müstahsen sıfat ve meziyet (qualité et mérite), sadâkat-i tebliğ (l'expression) ve isabet-i tasvîrdir ki -evvel-emirde dikkat ve sıhhat-i müşâhede- (finesse et surété d'observation) ile olabilir. Halbuki sübjektivist için gâye-i kusvâ kendi teessürâtına hakkıyla tercüman olmaktır ki buna ihlâs (sincérité) deriz. Bu mezhep erbâbının itikatınca hakikatin ma' nâsı ancak odur.

[Le sincérité tient lieu de vérité dans l'art]

Yani: "İhlâs ve samimiyet, sanatta hakikat yerini tutar!" diyen Eugéne Veron şu muhik sözlerini sübjektivizmin düstûr-ı bediîsini (formule esthétique) pek mûciz ve belîğ bir sûrette edâ edebilmiştir.

Klasizm (classisme); -benim takdirimce!- belli başlı bir mezhep değildir ve sayılmamalıdır. Onda gâye-i kusvâ, kemâl-i üslûp (perfection des style) ile hüsn-i sûret (beauté de la forme) göstererek mükemmel bir mertebe-i hüner ispat etmektir. Bu evsâf-ı cemîleyi hâiz olan âsâr-ı sa'nat he-

men her zaman, her sınıf indinde müselleme ve mu'teber muhalledât-ı ber-güzîdeden ma'dûd olduğundan meşk-i taklîd ve numûne-i imtisâl olmaya dahi müstaidir, eski Yunan üstadları hünerde böyle bir mertebeye-i kemâl isbat etmiş idiler. Onun için onların âsâr-ı muhalledesi her sınıf (classe) erbâbı indinde müselleme ve muteber tutulmuş ve o sebeple klasik addedilmiştir. Nitekim sanatta onları taklit etmek mesleğine klasizm ta'biri istilâh olmuştur. Fakat bu haysiyetle enmûzec-i kemâl (type de perfection) ittihâz olunan eserler -yine aynı sebepten dolayı- sâbit ve la-yetegayyer (fixe et immuable) bir mâhiyet-i hüsn (concept de beauté) temsil ve hüsn-i mutlak (beauté absolue) hakkında bir itikad tevli'd edebildikleri için, sanatta klasizm, gitgide dogmatizm (dogmatisme) teessüsünü mûcib oluyor; yani "kemâl-i hüner" ve "mâhiyet-i hüsn" ü klasik eserlerin arz ettiği şekil ve haysiyet üzere kabul ederek onun hâricine çıkmak lüzumuna dair -pek çok kişilere- bir kanaât-i kavîye bahşediyor ki, muzırdır; çünkü bu kanaât bir taraftan kudemâ-perestliği (culte du passé) mûcib oluyor, diğer taraftan da dehâ-yı sanatkârânenin (le génie artistique) büsbütün âzâde olarak inkişâfâtına bir mânia-i kavîye kesiliyor. İbda' (création) teşebbüsüne katiyyen sed çekiyor! Sanatta etatizm (étatisme) tasavvur etmek mümkün ve doğru ise, diyebiliriz ki: Gerek tasavvura, gerekse zevke şiddetle tahakküm etmek isteyen ve haysiyeti itibariyle böyle bir tavr-ı istibdâda meyyal bulunan klasizm hakikaten âlem-i sanatta "nüfûz-ı hükûmet" gibi bir salâhiyet-i mânia temsil eder ve binâenaleyh bazı vücûh ile kudret-i hükûmetin başlıca evsafını câmi' ve nüfuzunu hâizdir.

Halbuki sanat, olanca kâbiliyet ve dehâsını izhâr ve ibrâz edebilmek için -mâhiyet-i zâtîyesine yabancı olmayan kavâid-i mahsûsadan başka!...- hiç bir nev'-i kuyûda tâbi bulunmamak gerektir. Kavâid-i mezkûre ise -kavânin-i tabîiye gibi- lâ-yetegayyer ve lâ-yetezelzel değildir. Husûsâ -münhasıran tebliğ müteallik olduklarından dolayı- o kavâidin ilhâm-ı tesîri ve muhayyele-i mübdiaya (imagination créatrice) tahakkümü kâbil değildir. Hülâsa eser-i sanat mübdi' bir dehânın kemâl-i hürriyet üzere cilve-i faaliyetine bir ma'kes-i sahîh olabilmelidir.

Mâhiyet-i sanatla lüzûm-ı hürriyetin alâka-i samimiyesini ilk önce -Alman şâir-i şehîri- Schiller'den iyi anlayan ve anlatan olmamıştır. "Ta-

biat ancak mahlûkat yaratmış, halbuki sanat insanlar vücûda getirmiştir.” diyen bu şâir-i hakîm insanın kemâl-i iştîyâk ile hürriyete meylini hâlet-i bediîyenin (état esthétique) sıfat-ı kâşîfesi (la caractéristique) olmak üzere ibrâz ediyor. İnsan muhît-i tabiîsinde birçok zarûrât ve kuyûdât ile mukteziyât-ı fitratına esîr olduğunu şiddetle duyuyor ve yalnız “dehâ-yı hüner-verî” sayesinde kendine -istediği gibi- bir âlem-i hayâlî (monde idéal) halkediyor. İnsaniyeti temyîz eden kâbiliyet-i hürriyeti -ancak kendi eser-i icadî olan- o hülya âleminde gösterebiliyor. Kendisini maddî ve uzvî zaruretlerin bî-âmân kayıdları altında sıkıp boğan şu cihân-ı hakikatten bıkip usanınca -hâlet-i bediîyeye kâbiliyeti sayesinde!- o cihanın hâricine, hattâ fevkine çıkabiliyor. Schiller’in iddiasınca bu âzâdeliğin pek büyük bir faidesi daha var: İnsan o mevki’-i âlîye suûd ve irtifa edince kendi enâiyetine (son moi) yabancı kalan âlem-i hakikate daha ziyâde infaz-ı nazar edebilmek için müstesna bir *Mîrsad* bir nokta-i nazar buluyor; tabiatı, mâhiyet-i zâtîyesi ve hüviyet-i sahîhasıyla tanıyabilmek için -Schiller zannediyor ki-onun hâricine çıkabilmeli ve onu yabancı bir şey gibi uzaktan görüp tettebbu etmelidir. İşte bu kâbiliyeti “hâlet-i bediyye” temin edebiliyormuş!

Buna hakkıyla muvaffak olabilmek mümkün mü? Bu suâl burada cevap verecek değilim; fakat ne olursa olsun, Schiller bir mühim hakikat-i enfüsîye (vérité subjective) keşfetmiş oluyor; sahîhen irâdet-şiken olan ihtiyâcât-ı maddîye ve hayvaniyemizin can sıkıcı tazyikinden azad olabilmek için bir âlem-i hülya icad etmekten başka çare-i selâmet yoktur, insanlarda bu meyl -yalnız başına değilse de- birçok avâmil-i mühimmenin yardımıyla fakat cümlesinden müeessir olarak sanatın zuhûrunda esasen ve re’sen zî-medhal bulunmuştur. Bu meyl insana has bir ihtiyâc-ı ma’nevî olduğu ve sanat ondan doğduğu için Schiller demin zikrettiğim o mühim sözü bir vecize olarak söylemiştir. “Tabiat ancak mahlûkat yaratmıştır; halbuki sanatı insanlar vücûda getirmiştir!” demesinin ma’nâsı budur.

Tabiatı hakkıyla tanıyabilmek için, onun âgûş-ı samimiyetinden ayrılıp yabancı gözle ona hariçten bakmak lüzumunu tavsiyeye varan Schiller, bu mülâhazâtıyla -aynı zamanda- romantizmin (Romantisme) de

sıfat-ı kâşifesi ibrâz etmiş oluyor. Şuûrî (conscient) bir romantizm devrinin bu dâhi şairle başladığını iddia eden münekkidlere ve müverrihlere hak vermek yanlış olmaz; zîra artık şüphe kalmamıştır ki sanatta romantizmin menşei, esası, sebebi -âmâlimizin imkân-ı tahakkukuna müsait olmayan- âlem-i hakîkîyi (le monderél) beğenmeyip kendi keyfimize göre bir âlem-i hayâlî ibdâ' etmek hususundaki kâbiliyetimizdir. Her taraftan tunç kanunlara* (lois d'airain) bağlı yani fitrat-ı hayvâniyesi itibariyle zarûrât ve hâcât-ı hayâtîyeye esîr bulunduğunu şiddetle hissedenden insan, hürriyeti ancak kendi muhayyilesinde (imagination) buluyor ve orada keyfince bir âlem ibdâ ediyor demektir. Schiller, mahud sözüyle demek istiyor ki insanın hakikaten bir mâhiyet-i insâniye iktisâb veya ispat edebilmesi fitrat-ı hayvâniye fevkine çıkabilmesiyle olur; o da muhayyile-i mübdia (imagination créatrice) sayesinde mümkündür; hâlet-i bedîaya bu âzâdeliğin verdiği zevktir. Binâenaleyh sanatın menşe (origine) ve mebdai (principe) olan o hâlet, hürriyeti idrak etmek demektir. Onun için sanatın rûhu hürriyettir (liberté). İbda' (créer), ancak bir irâdet-i gayr-ı mukayyede ile mümkün olabilir.

Bu mülâhazat, psikoloji ilmi nokta-i nazarından pek o kadar doğru olmamakla beraber bedîiyat nokta-i nazarından -şüphe yok ki- bir hakikate istinad veyahut delâlet etmektedir. Ondan ne gibi ahkâm istihrac edilebileceğini burada düşünüp tetkik edecek değilim. Yalnız şu kadcık bir şey arzedeğim ki gayr-ı şuûrî (inconscient) bir romantizm muhayyile-i beşerin meçhul bir âlem-i mâziden müntakıl havâtırı (reminiscences) delâlet ile, geriye hareket ederek geçmiş ve göçmüş bir zamân-ı mübhemi “masallar” sûretinde ihya etmesidir. Sanatın bu şekli-ı ibtidâîsi beşeriyetin devr-i tufûliyetine mahsus sâfderûnâne (naïf) bir romantizm nümunesi arzeder. Bunda henüz muhayyile bir (idéal) icad edememiş, hayât-ı müstakbelenin mahrekine bir “hedef-i kemâl” gösterememiştir. Halbuki şuûrî romantizm, o ideali bizzat ibdâ' ederek istikbâlin henüz karanlık olan ufuklarına bırakır. Nazarlarım mâziye çevirip de orada bir âlem-i hayâl aramaz. Ölüp gitmiş olan mâzi bir “âlem-i efsâne” dir. Hayâlî bir istikbâl, mahz-ı füsûn olsa bile tahakkuku muhtemel (probable) veyahut -

* Yani lâ-yetegayyer kanunlar demektir. Biz “tunç” yerine “demir gibi kanunlar” deriz.

hiç olmazsa (possible) olan- bir ümidin cilve-gâhıdır. Faraza Yunan esâtiri (mithologie) “masal” dır. Hésiode, bununla istikbâl için bir “ideal” tayin etmiyor. Muhayyile-i enâmı (imagination du peuple) müphem bir sûretle tesiri kalan bir sürü havâtırdan hâsıl olan masallara daha muayyen ve muntazam bir şekil vermiş olmakla kalıyor. Halbuki Eflatun’un (Platon) *Hükûmet-i Cumhuriyet’!* (*République*) masal değildir, çünkü mâzî ile değil, istikbâl ile alâkadardır. İleride tahakkuku (réalisation) mümkün olan - daha doğrusu öyle zannolunan!- bir mükemmel idarenin şimdilik tasviridir. Yani “ideal” dir. Hâl-i hâzıra yani âlem-i hakikate nazaran “yalan” dır. Fakat bir masal gibi yalan değildir. Binâenaleyh Hésiode’un lâ-şuûrî romantizmi ile Eflatun’un şuûrî romantizmi hep aynı muhayyilenin eser-i hülyası olmakla beraber yine ikisi arasında bir mühimce fark olduğu tezahür eder. Asıl ibdâ’ Eflatun’da vardır. Ötekinde muhayyile infi’âlî bir sûrette (d’unefâçon passive) harekete gelmiş bulunuyor. Halbuki beriki hakikaten kendi irâdetiyle istikbâlde bir âlem icat edecek kadar büyük bir faaliyet (activité) göstermiştir. Bu âlemin kâbil-i tahakkuk (réalisable) olup olmamasının bu bahiste hiç hükmü yoktur.

Romantizmi pek o kadar tasvip etmediğim halde natüralizmi dahi - sanat için- kifayetsiz ve ibtidâî bulurum. Mâmâfih sanatın hürriyete behemehal muhtaç bulunduğuna kanaâtım la-yetezelzeldir. Eminim ki kâbiliyet-i hünerverânede en büyük âmil (facteur agent) olan dehâ (le génie), ferdin (l’individu) kemâl-i hürriyetini temsil eden bir kudret-i mübdiadır; onun için Schiller’in sözlerini yalnız bedîiyâtta ve yalnız bu tefsir ettiğim ma’nâ üzere sahîh (juste) olarak kabul etmekte tereddüt göstermiyorum.

Yine bu itikadımdan dolayıdır ki feylesofları -âlimlerden (les savants) ziyâde- sanatkârlara benzetmek istiyorum. Mecmua-i kâinâtı kucaklayacak ve her nevi hâdisâtı büyük ve engin prensiplerle tarif edebilecek kadar vâsi ve münsecim (coordonné) yani ahenk-dâr bir sistem kuran feylesof, muhteşem saraylar ve mabedler bina eden mimardan yüz kere daha mimardır.. Nitekim bir opera yapan bestekârdan daha ziyâde bestekârdır (compositeur). Büyük felsefe sistemlerine “construction” diyenler bu ta’bîr-i istilahîyi mecaz olarak (aufiguré) değil hakikat olarak (r’el pensant) kullanmaktadırlar ve pek haklıdırlar.

Felsefenin dahi sanat kadar şahsî (personnelle) ve onun kadar insanî (humain) olması yine aynı sebebe atfedilmek gerektir. Bu muhtasar mü-lâhazât-ı istidradîyeye bil-vesîle vücut veren klasizm mesleğine gelince, -hüner bahsinde kemâl-i sûret (perfection formelle) lüzumunu bi-hakkın ileri sürmekle beraber- klasizmin bize sâbit ve mütebellir (cristallisé) bir “model” göstermesini, bir “örnek” teklif etmesini ve binâenaleyh haysiyet-i sanatı taklid derekesine indirmesini pek muzır görüyorum. Halbu-ki klasik eserlerde bir mükemmeliyet-i sûret ve bir münakkahiyet-i üslup (correction du style) var ki ben ona hakikaten meftûnum.

Çok düşündükten sonra söylüyorum:

Görüyorum ki klasizmin natüralizm, hem de idealizm ile temas eder mühim ve esaslı noktaları var: Natüralizmin gayesi tabiatı hakıyla taklid etmektir. Klasizmin tavsiyesi de büyük üstadların cilve-i dehâsı olan âsâr-ı mükemmeleyi meşk-i taklîd ittihaz etmektir. Vâkıa “model” intihâbında bir mühim fark var; ve bu da tabîî bir şey olmadığına dair klasizmin itikadından ileri geliyor. Fakat her ne olursa olsun, her ikisince dahi, hünerde gâye-i kusvâ (le but suprême dans l'art) bir şey taklitte muvaffakiyetten ibaret kalıyor. Mâmâfih -demin arz ettiğim farktan dolayı- yine mühim bir cihet nazar-ı dikkati celbetmektedir: Tabiatı meşk eden natüralizm hakikat-ı hayâtı arz etmek iddiasındadır. Klasizm ise asıl şekil ve sûrette kemâl-i hüsnü tahkik (réaliser) edip göstermek gayretindedir. Onun için katiyen formalisttir (formaliste) ve başka türlü olmazdı sanırım.

Mâmâfih klasizmin modelleri tamamen mahsûl-ı hayâl olmak haysiyeti ile “ideal” dir. Âlem-i tabiat ve sahne-i hakikatle onlara her vechle tekabül edebilecek mevcûdât-ı sahîha görülmemiştir ve yoktur. Mâhiyât ve misl (archetypes) mevcudâtın bilmem hangi âlem-i âklîde (le monde intelligible) müstakillen vücûduna inanan ve bu itikadını felsefesine zemîn-i istinâd ittihaz eden Eflatun’a, ben, sanat bahsinde bile iktidâ edenlerden değilim.

Binâenaleyh bu nokta-i nazardan bakılırsa, yani klasizmin meşk-i taklîd olarak ibrâz ettiği numûne-i kemâlin hakikaten mevcut bir şey olmadığı nazar-ı te’emmüle alınırsa, klasizm, idealizmden (idéalisme) başka bir şey

olmamak lâzım gelir; ve filhakika [kemâle ermiş ve o şekl-i kemâl üzere tebellür etmiş] yani ideali la-yetegayyer bir idealizmden ibaret görünür ki - meslek olmak itibarıyla!- natüralizmin zıdd-ı nakîzi sayılsa gerektir.

Sübjektivizme gelince, büsbütün başka bir şeydir. Onu idealizm ile bir tutmak -benim itikadımca- büyük bir hatadır. Avrupa felâsife-i meş-hûresinden pek çokları idealizm, spiritüalizm, sübjektivizm tabirlerini elfâz-ı müterâdifeden addetmekle bu hataya düşmekten kurtulamamıştır. Halbuki bu mezhepler arasında pek mühim farklar olduğu artık zâhirdir, şüphe götürmez: İdealizm, kâinât-ı maddiyyeyi katiyen inkâr eder. Sübjektivizm ise vicdanımız hâricinde bir âlemin istiklal-i vücûdunu reddetmek mecburiyetinde değildir. Yalnız âlem-i hâriciye müteallik ve ondan münbais olan malûmatımızın mahiyeten enfûsî olduğunu iddia eder. Bu iddia, ilmimizin hakâyık-ı eşyaya mutâbık (*adéquat*) olup olmadığına dair bir şüpheyi mutazammın bulunduğundan dolayı o babda mühim bir bahis açılmasını mûcib olursa da hakâyık-ı eşyâyı inkâr etmez. Çünkü ilm-i beşerin nefsü'l-emre mutabakatı meselesi nef-sü'l-emrin vücûduna itikadı müstelzemdır.

Şu takdirce, yani sübjektivizmin şu itikadına göre, bizim, eşyayı hâriciyyeye atf ve isnad etmekte olduğumuz bütün evsâf ve keyfiyâtın (*qualit's et propriét's*) yine bizden nebeân etmiş bir takım suver-i ilmiyeden (*forme de connaissance*) ibaret olması lâzım ge-leceğine inanılır. Binâenaleyh bir sübjektivist [havâss-ı ecsâm, bizim kendi duygulanımızdır; o suver-i ihsâsâtı bizim vicdanımızda îka' eden müessir-i hâricî (*agent extrinsèque*) ne olursa olsun..! Biz o müessiri tesirâtıyla biliriz. Halbuki bizim benliğimize (*notre moi*) yabancı zannettiğimiz keyfiyât kendi duygularımızdan ibaret kalınca, dünya bizim ma'kes-i ihtisâsâtımız olur demekle akîde-i felsefiyesini sâdıkâne beyân etmiş olur.]

İdealizm ise maddiyü'l-asl bir müessir-i hâricî kabul etmez ve onun için dünyaya filhakika vücut vermez. Bu farklar, gerek felsefede gerekse bedîiyâtta mühim neticeler verebilecek kadar esaslı şeylerdir; mesela:

Sübjektivist bir sanatkâr, vâkıa tabiatı aynen resm ve arz etmez; ancak onunla samimiyyen temas ettiği zaman, rûhunu galeyana getiren heyecanı (*émotion*) tasvir eder. Eşyâ-yı hâriciye ve menâzır-ı âfâkiyyeye iftika-

rı, vesâit-i tebliğ ihtiyacı yüzündendir ve ancak o ihtiyaç nisbetindedir. Bu zarureti, psikoloji ilmi sayesinde tarif edebiliriz. Diyebiliriz ki;

Menâzır-ı tabîîyeyi değil mahzâ kendi hissiyâtım izhâr ve tebliğ etmek isteyen bir artist -hasbe'z-zarûre!- birtakım rumuz ve işârâta muhtaçdır. Hissiyât, münhasıran umûr-ı vicdâniyeden (faits de conscience) olduğu cihetle diğer insanlara doğrudan doğruya kâbil-i nakl (communicable) değildir. Bundan dolayı vesâit ister. Psikolojide muteber olan ma'nâsıyla, hayâlât (images) işte o vasıtalarlardır.

Mahzâ lisân-ı hissiyât olan musiki, bi-hakkın istisna edilirse, hiçbir sanat-ı nefise yoktur ki artistin hissiyâtını doğrudan doğruya [yani onları efkâr ve hayâlât kisvesine sokmayarak!] başkalarına nakl ve arz edebilsin!..

Kâinât sübjektivist nazarında bir "cümle-i efkâr ve tasavvurat"tan başka bir şey değildir. Âlemin hakikatini bilemediğimiz için dahi o efkârın kıymet-i felsefîyesi ancak varlığın temasîl-i muhtelifesi olmaktan ibaret kalır! İşte bundan dolayıdır ki sübjektivist bir artist nazarında eşyâ-yı hâriciye, "maksûd-ı bizzat" olarak, yani eser-i sanatta bilhassa mevzu (sujet) olarak değil, ancak "vesâit"-i tebliğ olarak ikinci derecede kıymet ve ehemmiyeti hâizdir. Asıl birinci derecede ehemmiyetli olan şey, artistin kendi hissiyâtıdır. Eserin mevzuu, rûhu o olmak gerektir.

Böyle olunca anlaşılıyor ki sübjektivizm -idealizm gibi- tabiatı külliye ihmal veyahut inkâr etmiyor; bilakis tabiat-ı insâniyeyi mebd'e-i sanat ve menba'-ı ilhâm addederek tabiat-ı âfâkiyeyi ona tâbi tutuyor.

Sembolizm (symbolisme), romantizm, empresyonizm (impressionisme) meskekleri "natüralizm"ın zıdd-ı mukâbili olan taraftadır. Romantizm, idealizmin son derecesidir; âdeta fesânî (mythique) bir şeklidir. Empresyonizm ile sembolizm, sübjektivizmin birer şekli-i mahsûsudur; fakat min-cihetin yek-diğerine zıt iki meslek teşkil eder. Birincisi hakikati "temâsil-i sâbite" ile edâ etmek iddiasındadır. İkincisi hayatta asi olan hareketin ânâtını (moments) resmeder.

Şu mukaddimâtta sonra Fikret'in sanatta mesleğini tahkik için bir iki söz söyleyip dediklerimi misallerle te'yide çalışacağım.

Bedîiyâtta merhumun mezhebi -benim tahkikime ve hiç olmazsa tahminime göre- sübjektivizm idi. Fakat natüralist şiirleri çoktur. İde-

alist olanları da vardır. Bir şiiri de vardır ki sembolizmin mükemmel bir nümunesi sayılabilir.

İlham bahsinde kendisi sarâhaten santimentalisttir (sentimentaliste). Yani sünûhât-ı şi'riyesinde tefekkürün la'neti olmadığını ve şiirin kendisinde bir eser-i tekeddür olduğunu iddia ediyor. Demek ki entelektüalizmi (intellectualisme) inkâr ediyor. Merhum bu meseleleri ve bu tâbirâtı hiç bilmezdi, fakat bu hususta bize en güzel misaller vermiştir.

Şimdi şu davayı ispat için misaller ibrâz etmeliğim kâfidir, bu da pek kolaydır, çünkü mâhiyet-i san'at hakkındaki itikadını ifşa ve izhâr için Fikret kadar iyi nûmuneler vermiş bir Osmanlı şâiri yoktur diyebilirim...

Merhumun bütün şiirlerinde eser-i heyecan hiss olunur. Bazıları ise lirizmin (lyrisme), yani coşkunluğun en belîğ lisanıdır.

Kendisi fitraten musavvir (peintre) olarak doğmuştur. Psikolojide ma'rûf olan bir tabire göre Fikret, bir enmûzec-i basar (type visuel) arz eder. Yani hayâlât-ı basar (images visueis) Fikret'in zihninde gayet sarîh (nette), gayet berrak ve rengârenk olarak cilve-ger bulunuyor ve şâirin muhayyile-i mübdiasında en zengin sermaye, hayâlât-ı basariyedir. En şedîd intibââtı gözüyle telâkki ediyor. Onun için şiirleri pek pittoresktir (pittoresque) yani "tasvir gibi" dir. Bunların içinde bazıları vardır ki, "Sis" gibi büyük ve muhteşem bir panorama arz eder ve "harmonie composition" itibariyle Fikret'in ne muktedir bir artist, ne büyük bir bestekâr olduğunu gösterir. Hem tafsîlât-ı cüz'iyede hiç bir nokta-i mühimme ihmal edilmemiştir; hem de tablonun heyet-i mecmuasına ma'nâ-yı haysiyetini, çehre-i hüviyetini veren âheng-i umûmî o kadar esastır ki bir tarafını tebdîl ve ta'dîl etmek mümkün olamaz; eser bozulur. Faraza "Sis" in birinci kısmı "Şark'ın ezeli hâkime-i câzibedârı" olan İstanbul'un -fûsûnkâr semâsiyla, denizleriyle- şemâil-i umûmiyesini resmettikten sonra "Ey debdebeler! İlâ âhire" diye başlayan ikinci kısmı o büyük panoramada fırça ile dokunup nazar-ı dikkate bil-iltizâm ibrâz edilmiş birçok noktalar arz eder ki İstanbul'un çehre-i husûsiyeti onlarla kaimdir. "O sakfî küçük mahkemecikler, türbeler, ma'reke-i tyn u gubâr olan eski sokaklar" filan, bu muktedir artistin, bu ressam-şâirin naze-nîn tuşlarıyla (touche), yani bir fırça gibi kullandığı sihirbaz kaleminin

ufak bir temasıyla canlanıyor ve İstanbul'un bütün rûhunu, bütün Bizantinliğini arz ediyor. Bu büyük tablo -evvelce dediğim gibi- hem beste ve ahenk (composition) hem de "tafsilatın ince işlenmiş olması" (finesse dans l'exécution des détails) itibariyle bir şaheser-i hünerdir.

Bazı küçük şiiirleri de vardır ki tıpkı bir nâzenîn pastel gibidir. "Âşiyâne-i Lâl", "Derd-i Nihân", "Berf-i Zerrîn" ve daha bunlar ayarında zarif şiiirlerin arz ettiği levhalar bu kâbildendir.

Fikret'in münhasıran natüralist şiiirleri de vardır ve az değildir demiştim. Onlar yalnız birer levha arz etmek için yazılmıştır. Fakat o kadar iyi yapılmıştır ki edebiyât-ı Osmâniye'de o cins eş'ârın nûmunesi (modèle du genre) addolunabilir. "Balıkçılar", "Nesrin", "Hasta Çocuk", "Tecdîd-i İzdivâc", "Küçük Aile", "Ken'an", "Hasan'ın Gazâsı", "Valide", "Verin Zavallılara", "Ramazan Sadakası", "Vagonda", "Yağmur", "Sarhoş" gibi şiiirler bu cinstendir. "Çirkin" dahi ziyâdesiyle natüralisttir, mââmâfih onda bilhassa psikolojik bir ma'nâ (signification) var. Kezalik "Cenab'ın Mektubuna Cevab" dahi natüralist bir şiiir sayılabilir, fakat insanın çirkinliğini tasvirde o kadar iltizam-ı mübalağa edilmiştir ki âdeta "a la Baudelaire" bir levha-i kerîhe arz eder.

Servet-i Fünûn'da sembolik bir güzel şiiirvar ki -benim zannımca ve hele zevkimce- o yolda yazılan şiiirlerin bizde en güzelidir: "Hande-i Bûm"!. .

Burada "kubbe-i semâyı nîgûn edip bedri pâ-yı türâba indirmiş" olan "sehhâr-ı mu'ciz" in kim olduğunu bugün edebiyat meraklıları arasında bilmeyen yoktur. Nitekim bedri, yani müşâ'şa' bir saltanatı hak ile yeksân ve şîrâze-i kıvâmını ve intikamını perişan ettikten sonra uzakta kahkaha ile -şu ziyankârlığına- gülen baykuş yine odur. Sonra "bir yığın haşerat, nice bin engerek, çıyan, akrep -hepsi meşbû'-ı zehr-i kahr u gazab- ediyor, cüst u cû-yı gıdâ-yı hayat" demekten maksadı da âşikârdır. Milleti yemekle tegaddîedenlerdir.

Şâir, -kendi telakkîsince- bir "tâc-dâr-ı mecnûn" un parlak bir saltanatı nasıl yıktığını timsalî (symbolique) bir sûrette, "yani lisân-ı remz ile!" naklediyor: "Le roi s'aomuse" demek istiyor.

"Timsâl-i Cehâlet" de, "Rakîbe" de, "Heykel-i Sa'y" de bu cinstendir. Lâkin, "Hande-i Bûm" sembolizmin en güzel ve mükemmel bir nü-

munesidir. “Heykel-i S’ay” unvanlı sonenin (sonnet) son üç mısraını yine kinayeli bir sûrette şâir o kendi çehre-i ma’neviyetini hakkıyla tasvir eder.

Onun tasâviri az çok portrelerdir (portrait); şâirin pek büyük bir ressam olduğunu gösterir. Hele “Nedîm” harikulade bir muvaffakiyetle o şâir-i şûhun zamanını ihya ediyor. Çehre-i Nedîm’in nev-amâ kadrosunu (cadre) teşkil eden, muhît-i ber-tarab o kadar canlı bir levhadır. Sonra Nefî gelir, daha sonra Fuzûlî!.. Muâsırların tasâviri -dediğim gibi- biraz “flatte” dir.

Benim hakkımda yazılmış olan “Zekâ” gayet zarif ve sâdık bir “kari-katür”dür. Bazı şemâil-i ma’neviye o kadar iyi ve yerinde gösterilmiştir.

Mâmâfih merhumun en ziyâde iltizam ettiği tarz bu değildi, sübjektivizm idi. Hem itikad-ı bediîsine muvafık olanı da ancak odur; bunun için de müttehas bir usulü vardır.

Fikret evvela âlem-i hâricîden bir manzara resmeder; yani natüralist bir tablo yapar, hem -adeti vechile- kemâl-i dikkat ve itina ile yapar. Sonra ona kendince bir ma’nâ verir. O ma’nâ büsbütün enfûsî bir “tablo” teşkil eder ki, şâirin kendi hissiyatını musavverdir. Binâenaleyh, âlem-i maddiyâtta iktibâs-ı levâzım ederek vücûda getirdiği birinci tablo o şiirin mevzû’-ı- hakikisi değildir; asıl maksad olan şey “ma’nâ’dır. Mesela “Sis”ten maksad payitahtımızın sisler altında arz ettiği füsûnkâr manzarayı tasvir etmekten ibaret değildir. O manzara Bizantizm’e karşı da derin nefretini arz edebilmek için yalnız “vesile” olarak telâkki edilmiştir.

Kezalik “Zerrişte”den maksat bir “kedi” yi değil, “kadınlığın hırçın ve mütehakkim rûhunu” tasvîr etmektir.

“Yine Halûk” unvanlı küçük manzume dahi bu tarz-ı şi’rin bir zarif nümunesidir. Şâir :

Siyah bir gece... Altımda bir kırık tekne,
Başımda bir mütezzî hayât-ı mel’ûne;
Verip küreklere hâlâ olanca kuvvetimi
Yetişmek istiyorum bir kenâr-ı me’mûne

demekle hakikaten karanlık bir gecede denizde sıkı sıkıya kürek çekip bir tehlikeden kurtulmak için sarf-ı gayret etmiş olduğunu nakletmiyor. “Sarışın tıfl-ı nâ-tuvân” diye tarif ettiği Halûk’un istikbâlini temin ede-

bilmek uğrunda ne kadar zahmet çektiğini böyle bir tablo tasavvur ve tasvir etmekle anlatıyor.

“Gayyâ-yı Vücûd” dahi öyledir; hakikaten:
Bazı kırlarda gezerken görülür nefretle
Bir çukur yerde birikmiş mütekeddir bir su,
Solucanlarla, sülüklerle, yılanlarla dolu.

Fakat ressam-şâirin asıl maksadı böyle natüralist bir tablo yapmak, bayağı bir şey nakletmek değil!.. İğrenç bir kalabalık içinde yaşamağa, kımıldanmağa mecbur bulunduğunu -kemâl-i nefretle- hissedene ve düşünen Fikret, kendi muhît-i ictimâisini böyle “bir bataklık” hâlinde görüyor ve ancak bu görgüsünü, bu duygusunu hakkıyla tefsir ve tasvir etmek için öyle bir manzara-i tabîyenin belâgat-ı huzûrundan istifade ediyor. Şâirin bütün eserlerinde samimi, merdüm-girîzane (misanthropique) bir şiir varsa budur. “Nâdim-i Hayât” manzumesi de -hakikî ma’nâsıyla- bedbinlik (pessimisme) felsefesinin belîğ bir hitabesidir; çünkü memâtı hayata tercih etmekle kalmıyor; takdis de ediyor.

Osmanlı şiirinde sübjektivizmin en güzel nûmuneleri “İnanmak İhtiyacı” ile “Heykel-i Giryân”dır. Hem bu zarif manzumeler bir büyük hakikati de nâttır. Birincisinde şâir, âlem-i hâricîde tutunacak, temessük edilecek bir “habl-i metîn” bulamadığını söylüyor. Bütün kâinât-ı hâriciyeyi -baş döndürücü- “bir hîcî-i mûhiş” gibi görüyor, yani her şeyin varlığından şüphe ediyor. Merhumun şüpheden nefreti vardı; kaçınırdı. Burada da gurbet-i kabre benzettiği o hîcî-i munisten kendi vicdanına iltica ederek imân ile o azaptan kurulabildiğini itiraf ediyor ki bu, felsefe de dahi sübjektivizmin esasıdır.

Ma’lûmdur ki felsefede sübjektivizmin müessisi olan Descartes’in şekk usulü (Le doute méthodique) diye vaz’ettiği usul (méthode) bu idi. Bu feylesof-ı müceddid, evvel-emirde her şeyden istibâh edebilmiş ve nihayet kendi benliğine, yani vicdanına inanmakla Reybîlik (Scepticisme) uçurumuna düşmekten kendini kurtarmıştı. “Düşünüyorum; öyle ise varım” (cogitosege sum= je pense done je suis) düsturu ile bu felsefenin temel taşını vaz’ etmişti. Fikret dahi -tıpkı Descartes gibi- evvela her şeyden

şüphede ediyor; ve şüpheden müteneffir olup korktuğu için âlem-i âfâkî-
den çekiliyor, kendi vicdanına toplanıyor (il se recueil). Vicdanında bir
“inanmak ihtiyacı” hissediyor ki mevcudiyet-i zâtîyesinin zımân-ı kavî-
sidir. Binâenaleyh Fikret’in düsturu “inanıyorum, öyleyse varım” = (credo
ergo sum) cümlesiyle sâdikâne edâ edilebilir.

Bu emsalsiz manzumenin ikinci levhası yine aynı hakikati söyler. Bu
sefer her tarafı, her şeyi karanlık görüyor. Zulmet-i kabre benzeyen bu
vehm-âlûd karaltıdan, yine aynı sebeple ve aynı sûretle tevahhuş ve tenef-
fûr ederek vicdanına toplanıyor ve ancak orada “nûr-ı imân” buluyor.

Bu kadar güzel, bu kadar hâlis bir lisân-ı şi’rle gönlündeki nûr-ı
imânı izhâr eden bu asil şâiri tekfir edenler, anadan doğma kördürler.”

Men kane fi heze a’ma ve fi’ı-ahireti a’ma”*

“Heykel-i Giryân” dahi bu tarz-ı şiirin en güzel nûmunelerinden-
dir. Bunda şâir, mermerden tıraşîde bir heykel tasavvur ve tasvîr ediyor.
O heykele muhtelif nîkat-ı nazardan baktıkça başka başka maneviyetler-
le cilve-nûmûn bir çehre görüyor; Camille Flammarion, Uranie heykeli-
nin etrafına lamba dolaştırır ve şemâil-i vechiyesinde hâsıl olan tebed-
dülâtın tagayyûr-ı hissiyâta delâlet edecek sûrette cilveler gösterdiğini;
gâh dalgın gâh dargın, gâh şuh ve handan, gâhî de mahzun ve giryân
göründüğünü tahkik edermiş. Fikret dahi öyle bir tecrübe yapıyor. Son-
ra “Bu mermer sanki bir zî-rûh-ı muğberdi” diyerek gayetle sübjektivist
bir nazarla o heykeli telâkki ediyor. Nihayet dehâ-yı sanatın her şeye
bahş-ı hayât eden kudret-i ibdâiyesi huzurunda hayretlere düşerek:

Nedir sanat ki taşlar canlanır sihr-i temasıyla;
Nasıl berk-i dehâettir ki lemh-i in’ikasıyla
Hayât-engîz olur bir kitle-i camidde?...Hayretler!..

diyor. Mâmâfih aşkı sanatın fevkinde buluyor. Zira sanat, yalnız madde-
ye, câmid ve şekilsiz bir mermer kütlesine bir sûret-i hüsn ifâza ederek
onu ihya ediyor. Halbuki aşk -tam ma’nâsıyla- halîk ve mübdî’dir (créate-
ur). Çünkü bazen “en donuk, en mürde, en hâlî dem-i ye’sinde -şâirin-

* “Kim bu dünyada kör ise, âhirette de kördür.” (İsrâ, 72).

levh-i fikrini lebrîz-i şî'r" edebiliyor. Yani, sahihen hiç yoktan bir şey yaratıyor; hem en büyük bir zevk halkediyor demek ister.

Fikret'in en güzel, en kıymetli şiirleri böyle sübjektivizm mesleğince yazılmış olanlarıdır. Evvelce arz ettiğim gibi, bedî'îyatta asıl mesleği bu idi. Sırf idealist ve romantik bazı şiirleri dahi vardır. "Rûh-ı Eş'ârım", "Perî-i Hazân", "Yeşil Yurt", "Ömr-i Muhayyel", "Ne İsterim?" gibi manzumeler böyledir.

Her halde sübjektivizmin usulü, tabiatı inkâr etmek değil, onu kendi hissiyatının güzelliği ile temâşâ edebilmek, yani kendi hüznü ve şevkini âlemda mün'akis görebilmek ve o sûretle gördüğünü arz etmek için tablo vücûda getirmektir. "Tefekkür" unvanlı manzu-mesinde Fikret bu felsefeyi pek sarîh bir lisanla eda etmiştir. O manzume ile anlatmak istiyor ki bir artist -tabiata karşı hayran olan bir hakikî artist!- mahz-ı şî'r olan o hayretine fikir ile tercüman olamaz. Çünkü "Çıkar mı reng-i hakikat ukûs-ı hayretten!" Şiirin rûhu -Fikret'in kendi duygusu ve kendi itikadınca- bir tekeddürdür (trouble sentimental). Yani heyecandır. Bunu merhum, -kemâl-i belâgatle- üç mısra içinde arz etmiştir: Tefekkürün şiirde ve alel-umum sanatta ihtimâl-i la'netim inkâr "yani sanatta rasyonalizm (rationnalisme) felsefesini katiyen reddetmek!" için söylemiş olduğu şu doğru sözler, sübjektivizmin en belîğ tercümanıdır:

Hayır, îâneti yoktur tefekkürün bunda,
Bütün şiirlerimin rûhu bir tekeddürdür
Ki dem-be-dem duyarım kalb-i nâle-meşhûnda

Lirizm (lirisme), işte "bir kalb-i nâle-meşhûnda dem-be-dem duyulan" bu tekeddürdür. Halbuki Fikret'in eserlerinde lirizm olmadığını iddiaya cesaret eden garib münekkidler olmuştu. Hakikat-i hâle gelince Fikret "müteşahhis bir lirizm" idi; ve fart-ı heyecanı "demir gibi" bir vücûdu eritti, mahvetti.

29 Ağustos 1918, Pazartesi
Rıza Tevfik

Fikret

Zavallı Fikret'i der-hâtır eyleyince, beni
Hazin hayal, sarar, inletir kemençesini
Oh, genç ölenlere serperken en sıcak yaşını,
Bu tazelikte niçin büktü dik duran başını?
Ben isterim ona pek ince bir şiir yazmak
Elemli rûhunu etsin sūrûra müstağrak;
Bu tuhfeden, bu vefadan fakat o müstağnî;
Gurûr-ı şî'ri diyor yazma! Dinlemez o seni!...
O öyle ulu bir şâir ki doğmamış asla
Fesâhatinde henüz bir vücûd-ı müstesna;
Bahar-ı Şarkın o bir andelibidir ki "Rübâb"
Tuyûr-ı Garbı sūkût ettirir, eder icâb!...
Gururu varsa, onun karşısında sanatı var;
Gurura milleti lâıyk ki böyle "Fikret"i var!
Bir inci dizmesi her şiiri yok içinde pürüz;
Talâkatinde güler sanki penbe bir gündüz...
Kamerle, mâi denizlerde "bir kaside-i nûr"
Yazarken eyler içinden tefelsüfâtı zuhûr;
Duyarsınız bir esirî nida: Balıkçı: Yürü!
Çürük de olsa bu teknen; senin nasibin bu!
Yürü balıkçı... Bırakmaz, gider peyinde yine,
Görür teâdüm-i emvâc içinde bir tekne
Tehî, kazazede... Artık hayata la'net eder
"Yüzünde giryeli, muzlim, boğuk şikâyetler"

17 Teşrin-i Evvel 333

Muhiddin Mekki

Fikret'i Ziyaret

-Onu görmeden-

Susmuştun, artık inlemiyor târ-ı âhenk

Her an uğulduyordu sımâhımda bir enîn
Bir nâle-i vakûr... ki semâvî ve haneki
Bir gökgürültüsü lâkin kesik, hafî,
Korktum ve titredim bayılıp mest ü bi-mecâl
Düştüm zemine gözlerimi girye-i melâl
Setreylemişti bir mütebellir sehâb ile,
Birden açıldı bir yeni âlem hayâlime...
Yalçın mehîb bir kayalık, kanlı bir semâ
Uçmakta bir şikeste-per âvâre-ser hümâ
Sisler yığılmış ufkuna, sönmüş güneşleri;
Ağlar durur kenarda emel-beste bir peri
Baktım ki gözyaşında fazîlet, gözünde nûr;
Rûh-ı sefid-i Fikret'e bir gizli şiir okur.

Râz-ı ümîdi besteleyen ey rübâb-ı kin ;
Sustun nihayet - öyle mi - ey târ-ı âhenin?

29 Ağustos 334

Hasan Âli

Fikret'in Sözleri

Fikret merhumun devr-i senevî-i irtihâli münasebetiyle on dokuz ağustos tarihinde Âşiyân'a toplanan zevat miyânında bulunmakla müşerref idim. Muhterem Doktor Rıza ve Maarif Nâzır-ı muhteremini temsilen Âdil Beyler tarafından îrâd edilen nutuklar sırasında en ziyâde nazar-ı dikkatimi celbeden mülâhazât Fikret Beyin ulviyet-i ahlâkiyesince ait olanlar idi.

Fikret'te hakikaten zamanına ve muhitine uyamayan bir yükseklik vardı.. "Hayatı bence teessürdür eyleyen ispat" diyen bu şâirde rikkat ve nezâket-i ahlâkiye tecessüm etmiş idi. Bunu, bu hakikati âsârından kısmen duymuş ve onun ne kadar hassas bir şahsiyet olduğunu takdir edebilmiş idim. Fakat Fikret'i gördüğüm zaman kendisini tasavvurumun fevkinde buldum. Daha İran'da bir çocuk idim hattâ Türk şûarası nâmına Namık Kemal' den başkasının ismini bile işitmemiştim. Fakat günün birinde arkadaşlarımdan biri, rûh-efzâ çiçeklerle tezyin edilmiş bahçemizin sine-i safası üzerinde, bana "Sis" manzumesini ezberden söylemişti. Bunu ta unfûvân-ı şebâbımda vatanımda iken dinleyip ve "Ey savt-ı kilâb, ey şeref-i nutk ile mümtaz insandaki nankörlüğü tel'in eden avaz!" şâirinin sadâkat ve maâlîye tyneten ne derecede mâil olduğunu hissetmiştim.

1914 tarihinde talebe sıfatıyla Robert Kolej'e kabul olduğum zaman artık Fikret'e yaklaşmış ve esir-i firâş olan bu büyük şâirin Âşiyân'ı ile bir ülfet-i samûta girişmiştim. Nihayet Fikret'i ziyarete nâil oldum. Ah o "ebedî saniye" leri hiç unutmam, karşımda tam bir insan, hayır bir melek buluyordum. Medîd bir hastalık neticesinden daha ziyâde rikkate ve letafete uğramış olan büyük Fikret'in müvâcehesinde bulunduğuma bir türlü inanamıyordum. Fikret yaralı bir arslan gibi firâyegâhına inkâr ederek sâkin fakat gayet me'nûs bir çehre ile beni kabul ettiği an kendimi âlemde en bahtiyar adamlardan zannettim. Bir balıkçı, bir dilenci bir hasta hattâ bir fahişe gibi hayatın zillet ve kederleriyle ezilen bedbaht adamların hâline derin derin şikâyetleriyle acıyıp ağlayan Fikret, ne âlemde hep doğruluk hep yükseklik, hep saadet bulmak için taşlara kadar koşup istimdâd eden Fikret'te, hayatına mümâsil

bir çehre, iki nâfiz ve şefkatli gözlerle canlanmış bir çehre buldum. Muhterem Rıza Beyefendi'nin dedikleri gibi bütün âlemi kucaklayacak derecede bir muhabbet ve nezâketin kime ait olduğunu ilk nazarda anladım. Fakret câzibe-i şî're muhabbeti ile bana bir Türk şâirinin karşısında bulunduğumu derhal unutturdu. Kendimi en samîmi hattâ vatandaşlarımdan daha me'nûs bir insanın musâhabesinde buldum. Merdüm-girizlikle itham edilen Fikret'in bir genç İranlı'yı Fikret'in Halûk'u gibi yevmiyeme fakat bir peder oğlunu kabul eder gibi istikbâl etmesini unutacağım şeylerden değildir.

Fikret'in ilk kelimeleri kendine göndermiş olduğum birkaç Farisî şiiri millî takdirden ibaret idi, sonra, tatlı ve ma'nâdâr hattâ harfiyen levh-i zamîrimde hakkedebilmiş birçok ifâdâtтан sonra, bu dâhi şiir ve ahlâktan son defa olarak işittiğim şu sözleri hususi bir tarz-ı edâ ve teessürle ilave etmişti : “ Oğlum ümidimiz sizde, gençlerdedir. Vatan sizinle yaşayacaktır. İran, o ser - zemîn-i hikmet, sizden hizmet bekler, bizler öleceğiz, fakat sizlerde yaşayacağız. Çalışmalısınız....

Mektepten istifade ediniz bu koca kütüphânedan istifadeli kitaplar alıp okumayı unutmayınız...Artık sizinle arkadaş olduk defaatla geliniz görüşelim. Fikret'in, gayet hoş-âyende ve titrek - sesiyle söylediği bu sözler kalbimin a'mâkna kadar nüfuz ederek yani o füsûnkâr çehremin karşısında miknâtısa maruz bir filiz gibi hayretzede-i kemâl etmişti. O sırada Almanya'ya gittim. Artık hareketim esnasında devre-i nekâhete girip şiiri kadar güzel ve mevzûn bahçesinde gezen Fikret'i görüp ve zâlim hastalıktan rehâ-yâb olacağı ümidini taşımaktaydım. Fakat bütün dâhileri imha eden ecel Fikret'i de aldı. Fikret, o lâ-yemût Fikret ölmüştü. Fakat eminim âlemde şiir ve aşk devam ettikçe Fikret de dediği gibi yaşayacaktır. Aşiyân-ı ictimâinde Rıza Bey'in merhumun hayât-ı ebedîsini gösteren semâvî beyânâtı matemzede yüreklere ziyâ-bahş-ı tesliyet oluyordu. Ben de bu meşhur şiiri Fikret'in o yüksek ve manevî cebhe-i zekâsına hakk ve ithaf eylerim :

“Sabr-ı bisyâr be-bâyed peder-i pîr-i felek-râ tâ diger mâder-kisti bûtû ferzend be-zayed.” Robert Kolej- 4 Eylül 1918

İranlı Rızazâde Şafak

* Yaşlı feleğin kapısında çok sabretmek gerek ki anne sana bir çocuk daha versin. (Metindeki Farsça kısmı okuyan ve çeviren Ahmet Tekin'e teşekkür ederiz.)

Zavallı Fikret'e

“Rübâb”a her ne zaman böyle bir bakarsam ben
Dizilmiş inciye benzer satırları üstünden
Gözüm kayar; ortadan ağlayan “Sezâ” ya gider
Ve Fikret'im kurumuş bir fidan tasavvur eder.
Sorarsanız o Sezâ kim? Solan çiçeklerden?
Geçende Heybeli'nin mâi bir kenarında
Zavallı Fikret'e bir kotra gösterip unutan
Sezâ, o zavallı Sezâ... Anlayın odur işte!
O nûru ben tanırım Fikret'in semâsından ;
Onun güzelliği cezbeylemişti hürmetimi
Ve en ziyâde o anı kusûf-ı pür-elemi...
Fenâyı özlediğim gün “Rübâb” içinde onu
-O çünkü mevte hazırlar, bekâya aldananı
Arar hemân bulurum ; rûh-ı iştikâ senden
Biraz deva alırım ... Tatlı bir devâ-yı elem!
Neye oldun Sezâ'ya sen pey-rev
Bırakıp “ Âşiyân”ı pür-hasret.
Neye ettin zalâma sen avdet?
Bu fezâ dar mı geldi fûshatine
Ki semâvâta eyledin rıhlet?
Vatanın maşrıkıyla parlarken.
Neye ettin o nûru sen zulmet?
Bize kâfi gelir mi zannettin.
O “Rübâb”ın ki feyze bir âlet
Bize lâzım olan bugün sendin,
Koca bir yurda çok mu bir “Fikret”
Sana hiç ölmemek gerekti... yazık !
Niye öldün? O mevte bin la'net!
Fikret! Sönen hayatına kalbim kan ağlıyor,
Dünya da ağlıyor sana ey pîşvâ-yı nûr

Zulmet, evet! Bugün ve yarın zulmet ve hazan,
Artık veda o fasla bugünden müebbeden ;
Cennette sen naîm ü saadetle ol mekin !
Ben ağlayım “Rübâb”ın elimde hazin hazin.

1 Eylül 334

Muhiddin Mekkî

Fikret'in Rûhuna

Ağlayan, ağlatan Rübâb'ından
Şarka haşroldu sanat u hiss.
Ah o rikkatli şiirler, hele "Sis"!
Bizi i'lâ eder azabından.
Levs-i teşnî ü cehl-i hâkînin
Mahrek-i âzerde mi sehâbından
Hangi nûr-ı sâkinin
Kalbi şen kevser-i türâbından
Aks-i tayf-ı dehâ - meâbından
Şi'rinin izindedir bütün bir asr,
Bizi temdîne etmedin mi hasr?...
Her ne doğmuşsa âfitâbından
Müstefid oldu mevt-i hâilde
- Bilmem hangi ıztırâbından -
Sendeki rûh arş-ı mâilde
Gördü biteviye agrâbından
Hepsi ağlar, biraz, hicâbından
Sana ta'rîz eden zavallıların,
Bu, bugün böyledir ve belki yarın
Başka bir aşk doğar kitabından
Sende hiç yoktu bir nişâne bile
Âlemin şeyn-i inkılâbından
Sana ta'n etmek isteyen cehele
Ser - nigûn ismetin itâbından
Daha icaz-nümâ olan çehren
Bize küskündü, küskün ol iğren
Bu sefil kitlenin şebâbından
Bir hakikat kadar haşin ve güzel
Halk olundun dehâ-yı habâbından
Seni ilhamlaştı subh-ı ezel

Seherin bîkr-i âb ü tâbından
Şimdi zulmetli câme-i hâbından
Nazar-endâz-ı dehr olursan eğer
Yaşayış pek zavallılıktı meğer
Hükmü fırlar gam-ı harâbından

Alkışla, ihtifal ile rencide etmeyin
Hâb-ı müebbedindeki âsûde şâiri
Alkış ve ihtifal ne umurunda Fikret'in
Bir ihtirâm-ı sâkitin ulvî serâiri
Zi-şân-ı pür-tevâzûa şâyeste tuhfedir,
Âlem-i hayâl şâire bir kanlı nutfedir.
Hiçbir emel bunun kadar âzürde olmadı,
Rahmet umardı dâima bir katre bulmadı,
Görmüştü her emel ona ma'kûs u münhedim,
Fâni hayatı hırpalayıp etti münâdim
Zannetme öldürüldü o, öldürdü kendini
Fırlattı dehr-i mübtezelin çün ü çündünü
Mi'râc-ı enbiyâ-yı hakikatti Fikret'i
Hiçbir mücâhid almamış, almaz bu şöhreti!
Yattıkça dâima büyüyen şanlı bir ölü,
Nâmında nesl-i hâzırın irfanı örtülü,
Bir na'stır ki ismet-i şahâne mû gibi
Bâkisine biz ölüm yaşarız lâşeler gibi
Hâlâ o türbesindeki samtın uğultusu
Mezc eyliyor nişanını emvâca sanki şûr
Faslû'l-hitâb hikmet ü irfân-ı karîhayı
Bendeşmek istedim o ilahî cerîhayı
"Sen ey semâya ma'kes-i reyyân olan deniz
Kanlarla lâşelerle bulanmaz miyâhını
Gönder şu paslı çehreyi silsin biraz temiz

Bir yüzle belki bir iki gün süslenip hayât
İner inmez âdem oğlunu gördükçe kâinât..!
Tebeddül etse desâtir-i evvelîn-i felek
Kapansa baht-ı esâtir-i ins ü cinn ü melek
Kararsa encüm-i züherâ, sitareler sönse
Bütün avâlim-i seyyâre tersine dönse
Bitirdi velvele-i hırs-ı mâsivâ belki
Bu olmayınca hayât-ı beşer hep ewvelki
İhtiras, ihtikar ve şehvet, kin
Yaşayış dâima çibân, çirkin!
“Gönder şu dalgalar yıkasın şeyn-i hilkati”!
Yalvarma, kendi haline terk et tabiati
Çirk ve riyâyâ her zaman aşüftedir hayat
Kurtulduk işte mezbeleden şimdi hoşça yat!

14 Eylül 334

Tevfik Nevzad

Tevfik Fikret, Çiçekleri

“Âşiyân’ında geçirdiği hususi bahçe hayatında merhumun muazzez refikasına”:

Bizde üç yüz on dört edebiyatının nazım, belâgat sahalarında çiçekler kadar güzel şiirler vücûda getiren Fikret merhum, son zamanlarda, kendi “Âşiyân”ında geçirdiği hususi bahçe hayatında belki o şiirler kadar lâtif çiçekler de yetiştiriyordu. Onun tabiatta her güzel şeyi olanca ânâtı, bütün incelikleriyle görüp hiss ve masseden rûhu yaşadığı zamanın levs ve âlâyışinden ne kadar müteneffir ise kendi yuvasının, bahçesinin ziynet ve ârâyışinden, çiçeklerinden o derece memnundu. İşte bunun içindir ki Fikret:

“ Fırçam kadîd bir ağacın hasta bir dalı
Destimde müşteki heyecanlarla titriyor:
“ Güya çiçek” diye
Bir hâk-i sebze döktüğü kanlarla titriyor.”

sûretinde tavsif ettiği bilhassa gülleri, krizantemleri tersîm eden sanat-kâr fırçasını, “ *Rübâb-ı Şikeste*”sini terennüm eden ahenktâr, pürüzsüz kalemini ara sıra elinden atarak bahçesinde belki şikeste bir kazma ile toprakla oynuyordu. O toprak ki şâir-i merhûm onun için de :

“Tûde ber tûde mahşer-i esrâr”

diye başlayarak:

“Bırakıp şiire istiâreleri
Beşerin menşe’-i hayat-eseri;
Şunu ismiyle yâd edin: Toprak!
Bu da bir şi’r-i muzlim ü muğlak.”

demiş, hattâ bununla da kanaât etmeyerek vaktiyle bütün beyaz köpüklü deryaları “Poseidon” nâmındaki bir “Rabbü’l-umman”ın hâkimiyetine

atfeden kadîm Yunanîlerin diğerk taraftan bütün mahsulatı, meyveleri, çiçekleri yetiştiren “Dimitra”, “Rea” gibi birer “İzid-i Tûrâb”a nisbet etmekle beraber umum insanlığın mezâr-ı âkıbeti addettikleri yine o kara toprağa:

“Seni isminle yâd etmek
Bana ye’s-i fenâ verir gerçek!
Besleyen var mı sende hiss-i bekâ
Bence timsâl-i esfeliyetsin
“Kara toprak”, muzîk-i zilletisin
Benden efsûs bî-nihâye sana”

diye efsûslarla hitap etmişti. Fakat o yine “Âşiyân”ın topraklarını büyük bir muhabbetle severek kendi bediî, yüksek zevkinin resmettiğı bir lale onları pek güzel tarh ve tanzim etmiş, sevdiği çiçekler, intihâb ettiğı fidanlarla süsleyerek pek zarif bir bahçe şekline koymuştu. Kendisinden evvel gelen birçok Şark şâirleri gibi süflî bir muhitte meyhâne köşelerinde bahçelerle yaşamağa tenezzül etmeyen Fikret, Muallim Nâci merhumun damat olduğı Beykoz’daki Ahmed Midhat Efendi Yalısı’nın bahçesi gibi kendi “Âşiyân”ının bahçesini bir çöplük hâlinde bırakmamış, onu rûhunun nezâhetiyle mütenasip hoş bir şekle sokmuştu. Hiç şüphesiz o büyük bir şâir, mâhir bir ressam olmakla beraber meşhur bir “ingénieur paysagiste, bahçe mimarı” değildi. Fakat geçen günü bütün kendisini sevenlerle “Âşiyân”da bulunduğum sırada pek dil-nişin bir şekilde tarh olan bahçesinin planını bizzat kendisi tarafından resmedildiğini haber alınca Fikret’in bir bahçe mimarında bulunması lâzım gelen yüksek, selim bir zevke ve o zevki bilfiil hariçte yaratacak devamlı bir sa’ye mâlik olduğunu anladım.

Fikret “Âşiyân”ının dahilini olduğı gibi hâricini, bahçesini de tezyin hususunda muayyen bir sisteme, usule tebeiyet etmemiş. O sırf kendi şahsi zevkine, hayatının sade-gîsine uyacak sevimli bir muhit yaratmış. Bahçesini süslemekte mevkîin tabîî vaziyetinden istifade ederek işviçrelilerin kabul ettikleri bir tarza yakın bir nevi “Jardin Alpin-Kayalıklı

bahçe” vücûda getirmiş. Hattâ taşlı bir set üzerine yaptırdığı ufak bir havuzun cephesine tesadüf eden bir kaya üzerine:

Ey taş sen ey kitâbe-i jengîn-i kün-fekan

.....

hitabıyla başlayan manzumesini hakkederek bu sûretle âdeta bahçesini ilelebed tezyin edecek bir şiir âbidesi vücûda getirmiş... Bahçesinin “Robert Kolej” cihetinde oldukça yaşlı birkaç servi, kavak, çınar, akasya gibi ağaçlarla kanaât etmeyerek “Âşiyân”ın sardırılması lâzım gelen bazı dış duvarlarına sarmaşıklar sardırmış. -Bazı tarhları eski Türk bahçeleri gibi bodur çemşirlerle ayırmış hattâ tarhlar içerisinde bulunan çiçeklerden pek sevdiği krizantemler, güllerden bazılarını bir demet şeklinde yağlı boya ile resmetmiş, hattâ o günü Fikret’in fırçasından çıkmış müzeyyen fağfûr bir kase üzerine mevzûl gül demeti levhasını görünce :

“Güller açıldı bâd-ı sabâ bâdeden nişân
Almış temâs-ı gülle hevâ-reng-i işti’âl

diyen bilmem hangi şâirimizin:

“Güller var, âteşîn, sarı, esmer, açık beyâz,
Güller var, eyliyor şeb-i hicrâna i’tirâz
Fağfûr kaselerde eder arz-ı ihtişâm
Târz-ı Acem nakışları güllerle aldı nâm “

dediğini hatırlamakla benim de bu şâirle yek-zebân olarak :

“ Böyle gülleri görmüş mü Isfahân
İran, o mehd-i gül, o kadîm arz-ı hüsn ü ân”

diyeceğim geldi.

Fikret aynı tarzda bir” krizantem - kasımpatı “ levhası da vücûda getirmişti. Zaten kendi de söylemiyor mu?:

“ Krizantem”, bu nâmı pek severim
Önce duydum onun lisanından
Bana munis bugün o hâtıradır.
Hep onun yadigârıdır kederim.”
Açılır sonbahar olunca ayân
Krizantem içimde bir yaradır”

Müzehher bir etek takip ederken geçtiği yerlerin :

“ Şakayıklarla, zanbaklarla, sünbüllerle süslenmiş olduğunu söyle-
yen Fikret’in bu “krizantem” levhasına dikkat ettim. Hakikaten o :

“ Sarı, fes rengi, penbe, sincabî
Bir kucak bir yığın şükûfe-i ter”

den ibaretti.

Kendi muazzaz refika-i hayâtı söyledi; Fikret çiçekler içinde en zi-
yâde yasemini severdi. Fakat o günü büyük rûhuna bir Fatıha okumak
üzere ziyaret ettiğim mezarında bu çiçek yoktu. Fikret’in kabri üzerine
birkaç yıldız çiçeği ile ortancalar serpilmişti. Üzerinde ağaç olarak yap-
rakları “panache-eburu” bir taflan ile ufak ufak bir Japon kirazı ve zama-
nının yükselmek isteyen gençliği gibi başı, oku* kırılmış ufak bir çam fi-
danı vardı.

Fikret’in ölümünü hatırlatan o gamlı, yaşlı günde çiçekler içinde en
ziyâde “yasemin’i” sevdiğini haber alınca bir lafz oynucağı olmakla be-
raber Enderunlu Vâsıf merhumun;

“ Görelî hatt-ı siyehle o rûh-ı yasemeni”
Matem-i hüsn ile dûş eyledi gam yasa meni”

beytini hatırlamaktan kendimi alamadım.

Cevad Rüşdü

* Bir çam ağacının sivri olan tepesine “çam oku” tabir olunur. Kırılırsa yerine gelmez.

Fikret ve Hayatı

Fikret'in ecdâdı kimlerdir ?

Fikret baba cihetiyle Türk, ana cihetiyle adalıdır. Büyükbabası Ahmet Ağa Kangırı sancağına tâbi Çerkeş kazası eşrafından pek mübarek bir adamdır. Ahmet Ağa erkân-ı memleketinin teveccüh ve samimiyetini kazanmış doğru sözlü, doğru özlü, Müslüman ilmin, faziletin kadrini bilir saf bir zâttı. Oğlu Hüseyin'i okutup adam etmek için memleketini bırakıp İstanbul'a gelmiş, birçok kimselerle görüşmüş, rey almış ve oğlunu o zamanın belli başlı mekteplerinden sayılan İrfanî Rüşdiyesi'ne vermişti. Fikret'in pederi Hüseyin Efendi Kangırı'dan getirilip İrfanî Rüşdiyesi'ne verilen o mini mini Hüseyin; büyük pederi de Hüseyin'i Kangırı'dan getiren o saf yürekli Ahmed Ağa'dır.

Fikret'in ana cihetinden büyük validesi "Saliha Hanım" an-asıl Sakız Adası Rumlarından. Pek küçük iken İzmir'de, meşhur İhtisab Ağası Hüseyin Beyin yanına evlatlık olarak gelmiş, iyi bir İslam terbiyesi görmüş, evlat şefkatiyle büyütülmüş, Hüseyin Beyin hususî kâtibi Ahmed Hüsrev Efendi ile evlendirilmiştir. Hüsrev Efendi de an-asıl Sakız mühtedîlerindendir. Güzel bir tesadüf bu iki hayatı, bu iki nezih rûhu Hüseyin Bey'in evinde birleştirmişti. İhtisab Ağası Hüseyin Bey, Baltalimanı'nda Fatıma Sultan'ın kâhyalığında bulunuyordu. Kâtibi Hüsrev Efendi de Kadirga Limanı'nda bir evde oturuyordu. Bu mesut yuvada mini mini, nur topu gibi bir kızcağız dünyaya geldi. İsmi Hüseyin Bey koydu. "Hatice Refia" olsun dedi. İşte bu mini mini Hatice Refia Fikret'in annesidir.

Hüseyin Efendi çok çalışkan, çok zeki bir çocuktur. Hocalarının teveccühünü, arkadaşlarının hürmetini, "İrfanî Rüşdiyesi"nin de şehadet-nâmesini kazanarak Hâriciye Mektûbî Kalemine memur edilmişti kalemde kitâbeti ve Bâbîâlî terbiyesini görüyor, evinde de Arabî ve Farişî okuyordu. Az zamanda zekâ ve irfanı ile kendini gösterdi. Arabî ve Farişî'yi kolayca konuşmağa başladı. Hele doğruluğu herkesin dilinde dolaşıyordu. Çalışkanlığına ve doğruluğuna mükafaten, Hâriciye Mektubî

باباسنك كنهانك رسمى

Babasının gençlik resmi

Kaleminden Fâtıma Sultan kâtipliğine nakledildi. Yani Fatıma Sultan kâhyası olan İhtisab Ağası Hüseyin Beyin maiyetine verildi.

Hüseyin Efendi iffet ve gayreti ile Hüseyin Beyin de teveccühünü kazandı. Hattâ Hüseyin Bey Fatıma Sultan kâhyalığından Sultan Aziz merhumun validesi Pertevnial Valide Sultan kahyâlığına geçtiği zaman Hüseyin Efendiyi de Valide Sultan kâtipliğine almış ve merhumenin vakfiyesi tanzim olunduğu sırada Hüseyin Efendiyi vakıf kâtibi olarak vakfiyeye derc ettirmiştir.

Hüseyin Bey genç ve çalışkan adaşını çok seviyor, zihninde onun için hayırlı tasavvurlar yapıyor, bu evladı gibi sevdiği Hüseyin'i ölmeden evlendirmek istiyordu.

Kâtibi Hüsrev Efendi'nin gittikçe serpilip güzelleşen Refia'sını düşündü. Bundan daha münasip bir tesadüf olamazdı. Refia'yı Hüseyin Efendiye verdi.

Fikret nerede ve ne vakit doğdu ?

İhtisab Ağası Hüseyin Bey ölmüştü. O zaman Hüseyin Efendi bir iki çocuk babası, bir aile reisiydi. Vakıf kâtipliği uhdesinde kaldığı hâlde va-

kıfkaymakam vekili de oldu. Bütün kudret ve gayretini ailesinin saadetine hasrediyordu.

İstanbul'da Kadirga Limanı'nda Bostan-ı Âli Mahallesi'nde kayın-pederi Hüsrev Efendi'nin hânesine karşı bir evde oturuyordu. Ev, bugün Yağlıkçı Nuri Efendi veresei uhdesindedir.

1284 senesi kışı gelmişti. Cihana karlar, kışlar, ıztıraplar getiren bu kış Hüseyin Efendinin hânesine bir saadet güneşi doğdurmuştu. Bir taraftan Ramazan hazırlıkları görülüyor, Şehr-i Sıyâm bekleniyor, bir taraftan da beşikler hazırlanıyor, şerefli bir yolcuya intizâr olunuyordu. Şaban'ın yirmi sekizinci salı gecesi idi. Beşi yirmi altı geçiyordu. Müjdeler verildi, yolcu selâmet ve saadetle gelmişti. Karşılادılar, sevdiler, sevindiler. İsmi-ni "Mehmet Tevfık" koydular. Bugün nâmını ihtiramla yâd ettiğimiz büyük şâir, büyük insan, büyük Fikret işte bu mini mini "Mehmet Tevfık" ti.

Hüseyin Efendi asâleten vakıf kaymakamı olmuş, Şehremaneti meclis azâlığına da tayin edilmişti. Aynı zamanda uhdesine defterhâne-de tevkîlik memuriyeti de verildi. Bütün bu memuriyetlerinde taassup derecesine vardığı iffet, hamiyet ve adaletten bir dakika ayrılmamıştır.

Fikret'in vilâdetinden sonra ailesini Aksaray'da Ağa Yokuşu altında inşa ettirdiği konağa nakletmiştir.

Fikret'in küçüklüğü nerede geçti ?

Fikret'in küçüklüğü Aksaray'daki konakta geçmiştir. Fitratın ateşli ve zeki olan Fikret küçükken fevkalâde yaramaz, ele avuca sığmaz, afacan, şeytan bir çocuktur. Evde düz duvara çıkardı diyorlar. Bununla beraber büyüdükçe itidâl ve sükûna girmiş, gittikçe de vakur ve sâkin bir hâl almıştır. Bu ateş ve cevâliyeti birleştiren tab'ında şiddetli bir rikkat ve hassasiyet de mevcuttu.

Daha üç buçuk yaşındayken dikkate şâyân bir vak'a-i âşıkâne geçirmiştir:

Aksaray'da bulundukları zaman birçok misafirler gelirdi. Bunlar arasında bir de Paçacılar Kâhyasının kızı Naciye Hanım vardı. Fikret işte bu Naciye Hanıma âşık olmuştu. Ne zaman evlerine gelse yanından ayrılmaz, ayrılınca da başını yastığının altına sokar saatlerce ağlardı

Kendi anlatır ve gülerdi: “ Çocukluğumda pek haşarı ve yaramazdım. Hele bir vakitler askerliğe heves etmiştim. Bana bir paşa elbisesi, kılıç, kalpak aldılar. Askerlik aşkı bende o kadar ileriye gitti ki bir aralık büyüdüğüm zaman kılıç talimlerine kalktım. Kimseye görünmeden harem tarafındaki misafir odasına gider, kanapelerin örtülerini kaldırır, kılıcımla üstlerine hücum ederdim. Parçalamadığım minder, öldürmediğim kanape kalmamıştı. Kimsenin bu kahramanlığımdan haberi yoktu. Birgün evde temizlik yapılıyordu. Misafir odasını da boşalttılar; kanapelerin örtülerini çıkardılar, işte o zaman her şey meydana çıktı. Lime lime kumaşlar, yığın yığın kıtıklar yerlere yayıldı.. Bu fecîadan sonra aserlikten vazgeçtim..”

Fikret hangi mekteplerde okudu ?

İlk çocukluklarını bu sûretle ana baba şefkati içinde geçiren Fikret büyük kardeşi Şevki Beyle beraber Pertevniyal Valide Sultan'ın, Aksaray'daki cami ittisalinde yaptırdığı, Mahmudiye Valide Rüşdiyesi'ne giderdi. Zekâ ve isti'dâdı kendini bütün hocalarına sevdirmişti. Fakat Rus muharebesi bütün fecâyîyle gelmiş İstanbul'a hicret edenler cami ve mekteplere yerleştirilmeğe başlanmıştı. Valide Rüşdiyesi de bu âkıbete uğradı. Kapandı. Babası Fikret'i Sultânî'ye verdi.

Fikret'i kimler büyüttü ?

Fikret daha pek küçük -tahminen on iki yaşlarında iken valide şefkatinden mahrum kalmıştır. Bir ara validesinin büyük biraderi Hasan Nuri Bey hacca gitmeğe karar vermiş Fikret'in validesi de kardeşiyle beraber hacca gitmek istemiş fakat o sene orada zuhûr eden şiddetli koleradan her ikisi de vefat etmiştir. Dayısı ba'de-ı-hac Vadi'el -Fâtıma'da, annesi de Medine-i Münevvere'ye bir günlük mesafede, çölde defnedilmişlerdir. O zaman daha acılığını anlayamadığı tahassürü, hemşiresi de ölünce hakkıyla anlamış ve 318'de “Hemşirem İçin” diye yazdığı mersiyei ninesine ithaf etmiş, ilk parçasına da, kalbinde örtülmüş küllenmiş sandığı yaralarının hâlâ işlediğini, hâlâ kanadığını anlatmıştı:

“ Biz çocuktuk, seni defneylediler
Bî-vefâ kumlara bî-kayd eller.
O zamandan beri, müştâk u zebûn,
Ne zaman kıbleye dönsem dil-hûn
Seni bir mahfade pûyân görürüm.
Sonra kumlarda perîşân görürüm.
Bir diken belki delîl-i kabrin,
Develer belki ziyaretçilerin
Kim bilir belki de pâ-mâl-i gubâr
Ne diken var, ne ziyaret, ne mezâr;
Ne de sen.. Bense bugün derdimle.
Seni inletmeye geldim, dinle
Dinle her nerde isen, her ne isen:
Toz, bulut, rûh, melek, taş, ya diken;...”

Bu hitap o çocuk rûhuna gömülen acının ne güzel, ne beliğ bir ter-cümanıdır.

Fikret'in babası zevcesinin vefatından sonra bir daha evlenmemiş, bütün aşk ve şefkatini çocuklarına hasretmiştir. Babasının ve büyük yengesi Naime Hanımın her türlü mevâzişleri içinde dadılar, lalalarla büyüyen Fikret her türlü naz ve naîme müstağrak oluyor. Bir dediği iki edilmiyordu. El-an ber-hayât olan yengesi Naime Hanım kendini valide şefkatinden mahrum etmeyecek derecede iyi bakmış Fikret de son dakika-i hayâtına kadar yengesine valide nazarıyla bakmıştır.

Fikret'in pek sevdiği dadısıyla, lalası İsmail Ağa çok zaman yaşamışlar Fikret'in vefatından birkaç sene evvel ölmüşlerdir. Teessüf olunur ki Fikret'in çocukluğu ve gençliği hakkında pek kıymetli hâtıraları beraber götürmüşlerdir.

Fikret'in tabiatı

Fikret çocukluğundan beri uzlet ve sekînete meftûndur... Mektepte de, evinde de aynı meftûniyeti gösterir, kendini sine-i huzûruna atacak sâkin bir köşe, sessiz bir bucak bulur; şefkatinden ayrıldığı nine kucağı-

nı telafiye çalışırdı.. Kendini hakkıyla tanıyan arkadaşları mektep hayatında da yalnızlığı, tabiatla baş başa yaşamağı sevdiğini söylüyorlar.

Fikret mektepte bütün oyunlara iştirak etmek, bütün oyunlarda muvaffakiyet, hattâ maharet göstermekle beraber sâkin ve uslu bir çocukmuş. Kendini arkadaşları, mubassırları, hocaları, müdürleri herkes severdi.

Doktor Rıza Tevfik bazen anlatır: Fikret uslu bir çocuklu, onu herkes sever, herkes takdir ederdi. Cüssesinin iriliğine vücûdunun ağırlığına rağmen oyunlara iştiraktan geri durmaz, iyi oynardı. Bununla beraber yine sâkin ve itaatliydi. Biz son derece azgın, son derece haşarıydık. Cezasız geçen günüm olmazdı. Mektepte hocalar da elimden el-aman derlerdi.. Fikret'in de benim de isimlerimiz "Tevfik" olduğu için bazen tuhaf iltibaslar olur cezalar ona yazılırdı..." der. Fikret'in mektepte ceza aldığı değil, hastalandığı bile görülmemiştir. Esasen vücutça pek kuvvetli, pek sağlamdı. Görülüyor ki küçükken ele avuca sığmayan afacan Fikret mektebe girdikten sonra tamamıyla tabiatını değiştirmiş, belki de fitratında meknûz olan sükûneti tamamıyla izhâr etmişti.

Evde de dâima kendine mahsus bir odası vardı. İlk uzletserayı Aksaray'daki evlerinin harem bahçesinde mini mini bir odaymış. Denebilir ki Fikret sükûnetin hazzını, şiirin zevkini, aşkın ateşini, hakikatin büyüklüğünü, insanlığın ulviyetini hâsılı kısaca kendini bütün ma'nasıyla "Fikret" yapan hasâilin hepsini, hepsini bu mini mini odacıkta bu ilk serây-ı uzletinde tanımıştır. Fikret kendine mahsus ne var ne yoksa hepsini bu odacıkta toplar onların harîm-i şefkatinde, onların hâle-i sohbetinde yaşardı. Kitapları, yazıları, eğlenceleri, her şeyi orada, o odacıkta, o ilk "âşiyân" daydı.

Fikret mektepten gelince soyunur mini mini âşiyânın sıcak, şefkatli kolları arasına atılırdı. Yine kendi: "Odamın camekânı vardı. Orada oturur, yazı yazar, resim yapardım. Büyük bir yazı ile "Ressam Tevfik" yazmış içeriden pencereye asmıştım. Dışarıdan bakınca yazıyı ters gördüm, canım sıkıldı.." diye çocukluk intibââtından bahsederdi.

Geniş kollarıyla bu küçük yuvayı kucaklayarak yükselen kocaman bir incirin dalları çok zaman Fikret'in en samimi arkadaşı olurdu. Onun

yeşil dallarına kâğıt fenerler asar altında ziyafetler tertip eder, âlemin “insandan kaçır” telâkki ettiği Fikret’in insanı ve insanıyeti ne kadar sevdiğini, cemiyetlere, sohbetlere dostâne, samimâne sohbetlere ne kadar meftûn olduğunu isbat ederdi.. Ziyafette bütün akrabası bulunurdu. Büyük yengesi, bilahire kayınpederi olan dayısı ve kerimesi ziyafetinin dâimî davetlileriydi. Görülüyordu ki ilk ve son refîka-i hayâtı zevcesi olmuş, arkadaşlıkları çocukluklarıyla başlamıştır.

Babası çok dindar, çok doğru olduğu gibi çok da cömert ve iyi kalpli bir adamdı. Ramazanlarda konağında sofralar kurulur, ziyafetler verilir, hocalar ve dervişler bu sahâvethânede yer, içerlerdi.

Babası Fikret’e hürriyet, adalet ve sahâveti miras bırakmıştır. Yine Fikret söylerdi: “ Babam titiz fakat eğrilmek bilmez derecede doğru bir adamdı. Bağırır, çağırır, hiddetli fakat çok temiz, çok iyi kalpliydi, der ve validesinin pederinden de : O, zayıf, uzunca boylu, kısa beyaz sakallı, kıyafetine, tuvaletine, evinin intizâmına meraklı bir adamdı. Evlerimiz karşı karşıyaydı. Ekseriya evlerine çay içmeğe giderdik. Gitmediğimiz günler kendi gelir, kardeşlerimle beni alırdı. Evlerinde hiçbir gün ufacık bir çıtırtı işitilmemiştir..” diye bahsederdi. Fikret böyle canlı nümunelerden ders-i ahlâk alarak fıtratındaki isti’dâdı beslemişti. Vefatından sonra evrâk-ı perişânı arasında çıkan:

“ Kıran da olsa kırıl, düş fakat eğilme sakın “

mısrarını düstûr-ı hareket ittihaz eden Fikret feyz-i tabiatını bu iki nezih aileden almıştı.

Fikret şiire ne zaman başladı?

Henüz on dört, on beş yaşlarında Sultânî’nin de birinci, ikinci sınıflarındaydı. Tabiatındaki şâirlik isti’dâdı kendini göstermişti. Mektep arkadaşlarından Cemil Bey*.

* Bir zamanlar Galatasaray Sultânî’sinde ders nâzırı olan Cemil Bey Fikret zamanında müdür-i sanîlik etmiş, Fikret’in müdüriyetten infisâli üzerine çekilmiştir. Bugün Maarif Nezareti istatistik müdürüdürler. Fikret’in Recep Vahyî’ye gönderdiği mektuplarla, şiirleri lûtf-ı delâletleriyle elde ettik.İrfan-ı memleket nâmına kendilerine alenen îfâ-yı teşekkürü bir vazife telâkki ederim...

Benim rüşdiye arkadaşlarımdan Recep Vahyî Bey vardı. Şimdi erkân-ı harb miralaylığından mütekaattir. Mesâr-ı bîrînunda oturur. Onu Fikret'le görüştüm. İkisi de şiire meraklıydı. Vahyî o zaman Harbiye'ye devam ediyordu. Fikret'le mektuplaşıp görüşürler, yazdıkları şiirleri birbirine gönderirlerdi.” diyor.

Müntehabât-ı Tercümân-ı Hakikat'in 533 üncü sayfasında : “Mekteb-i Sultânî dördüncü sınıf talebesinden Tevfik Beyefendi'nindir” diye yazılı ve refikalarının ilk neşrettiği şiiri diye verdikleri gazel o zaman Fikret'in “Nazmî” mahlasıyla yazı yazdığını gösteriyor.

Gazel

Takviyet vermekle âdem rişte-i tedbîrine
Düşmemek kâbil mi dehrin ukde-i tezvîrine
İnhizâmı pek güç olmaz nahvet-i cânânenin
Ger müsâvi olsa lûtfu ettiği tahkîrine
Öyle bir yıkmış ki mülk-i hâtırım ceşş-i elem
Kâdir olmaz bir yere gelse cîhan tamîrine
Feyzi seyret hançer-i âşık güşende ol mehin
Nur iner her şeb mezâr-ı küşte-i şemşîrine
Fehmeder elbet hatasın gül diyen ruhsârına
Bir nigâh etse eğer zihnimdaki tasvîrine
Mısır-ı hüsne öyle pertev-bahşdır mihr-i rûhun
Kim sezâdır Yusuf-ı zerrîn-resen ta'bîrine
Sende ey şuh-ı perî-peyker o câdû - gamzeler
Çekmedik dil mi bıraktı şişe-i teshîrine
Cevr ü nâzından şikâyet etse de sen afv kıl.
Bakma sultanım dil-i divânenin taksîrine
Ürperir cismimde mûlar hep birer peykân olur.
Başlayınca hâme tîr-i gamzenin tahrîrine
Nâme parlar hâme çatlar şu'lesinden Nazmiyâ
Her ne dem azmeylesem sûz-ı dilin takrîrine

Süleyman Nazif Beyin *Muallim*'in nüsha-i mahsûsasına gönderdik-leri gazel de Fikret'in ilk yazılarından. Cemil Bey aynı gazel için "Tevfik'in mübtedîlik zamanında söylediği eş'ârındandı. 99 sene-i maliyesi nısf-ı âhirinde *Tercümân-ı Hakikat* gazetesıyla neşredilmiştir. O zaman merhum Mekteb-i Sultânî'nin Türkçe'den dördüncü, Fransızca'dan ikinci sınıfındaydı." diye izâhât veriyor.

Gazel

Hayâl-i zülf-i pîç-â-pîç-ile hâtır perîşândır.
Firâk-ı yâr ile bî-çâre gönlüm zâr u giryândır.
Neden âgûşuma Belkıs-ı hüsnüm eylemez ragbet
Ki sînem şehriyâr-ı aşkına taht-ı Süleymân'dır
N'la bâğ-ı cihânda hiç gül ü reyhâna bakmazsa
Gönül kim şimdi meftûn-ı hat u ruhsâr-ı cânândır.
Tenezzül eylemez mi sînemi seyrâna ol âfet
Ki kendi açtığı dağlarla zîb olmuş gülistândır.
Gam u âlâmdan gönlüm rehâ-yâb olmadı gitti
Sana düştüğüne ey dil o da bin kez peşîmândır-
Bana mümkün değil cemiyet-i efkâr ey Nazmî
Hayâl-i zülf-i pîç-â-pîç ile gönlüm perîşândır.

İstidlâlimize göre şiirlerinin *Tercümân-ı Hakikat*'te neşrine tavassut eden kendi Farisî hocası Muallim Feyzi merhumdur.

Abdurrahman Şeref Bey'in hatrâtında da görülüyor. Fikret Mekteb-i Sultânî'nin dördüncü sınıfına geldiği zaman kendini bütün mektebe, bütün muallimlere tanıtmıştı. Her sene, her sınıfta, her derste birinci olarak yükselip gelmişti.

Fikret kimleri taklit etti ?

Fikret'in ilk yazılarını tashih için Muallim Feyzi'ye verdiğini Recep Vahyî Bey'e yazdığı mektuplardan da anlıyoruz. O zaman muallimi olan Feyzi'yi üstâd-ı şi'r olarak kabul etmiş onu ve onun dahil olduğu "Mual-

lim Nâci” zümre-i edebiyesini taklide başlamıştı. Vahyî’ye 30 Teşrin-i Sâni 300 tarihinde gönderdiği mektup da bunu teyid ediyor:

“Efendimiz Hazretleri...

13 Teşrin-i Sâni sene 300 tarihiyle müverrah ve âsâr-ı mergûbe-i be-dia-perverîlerinden birkaç gazel-i bî-bedel ile müzeyyen ve muvaşşah bir kıt’a-i iltifâtname-i âlîleri resîde-i dest-i ibtihâcım oldu. Meâl-i âlisinden geçende huzûr-ı edeb-nüşûrlarına takdime mütecâsir olduğum bir iki parça eş’âr-ı nakîse-dârin nazargâh-ı kabûl-ı edîbânelerine tesadûf ettiği tebeyyün ediyor.

Ne büyük şeref: Ahkarları gibi kuvve-i fikriye ve kalemiyelerinin meftûn ve hayranı bulunan bir adam için şu yolda bir iltifata nâil olmak az bir şey midir? Âcizleri Hazret-i Muallim’in :

Ümid iledir bükâ-yı etfâl:
Süt vermede bî-emel mi mâder?
Herkes bir ümîde hizmet eyler. .
Ümîd iledir cihânda her hâl !

kıt’a-ı hakîmânesi müfâdıncâ hareket edenlerdenim! Binâenaleyh takdim-i arîza hususunda bir ümidim olmak şüpheden vârestedir. Çok şükür! O ümidime -ki hazretlerinden bir cevap alabilmekti- nâil oldum.

Sizi de Hak ede karîn-i emel!

Şunu da itirafa mecburum ki gerek âsâr-ı âlîyeleri ve gerek bunları hîn-i mütâlaada kalben tahassul eden zevk ve şevk-i mânevî hakkında hâmerân ve edâ-yı ta’bîr ve beyân olmak hakîrlerince muhaldir. Her hâlde teveccühât-ı füyûzât-ı âyât-ı kerimânelerinin bekâ ve devamını rica ve istirham ve perestîş edercesine sevdiğim şâhid-i âsâr-ı kalemiyelerinin ara sıra arz-ı dîdar ile dil-i safâ-yı bîgânemi neşât-âşînâ-yı şevk ve garam eylesini niyaz ile hatm-i kelâm eylerim efendim.

30 Teşrin-i Sâni sene 300
Tevfik Nazmî

Şeyh Vasfi Efendi'ye Bir Nazîre

Sanma sırr-ı hikmeti ancak lisânım söylüyor
Sîne-i pâkimde her dem kalb ü cânım söylüyor.
Sânihât-ı aşkı benden dinlesin erbâb-ı dil
Sânihât-ı aşkı kilik-i ter-zebânım söylüyor.
Mâil-i feyz ü visâli olduğum dildârıma
Saklasam da ben lisân-ı hâl ü şânım söylüyor.
Yok mecâlim ketme artık macerâ-yı tab'ımı
Macera-yı tab'ımı eşk-i revânım söylüyor.
Saklamakta ihtimamım doğrusu beyhûdedir.
İbtîlâ-yı kalbimi âh ü figânım söylüyor
Ben sükût etsem de durmaz hâme-i hikmet-nevâ
İşte ben sustum da hâlâ tercümanım söylüyor.

Bir Gazel

Berk urunca hançer-i cevri ü tegâfil-i sînede
Ateş aldı harmen-i sabrı u tahammül sînede
Bâdî-yi rikkat safâ-yı gül-i dil-i hassâsda
Bâis-i sûziş-i sadâ-yı tîz-i bülbül sînede
Vermesin bad-ı seher zülf-i siyâha ihtizâz
Etmesin cân-ı hazînim ta tezelzül sînede
Hûn-ı dil fikr-i lebinle hep döküldü dîdeden
Dağlar zikr-î rûhunla oldu gül gül sînede
İctimâ-yı berdî'-i mihnetle sûz-ı âhdan
Pek hazîn bir levha etmiştir teşekkül sînede

Sizinkine bir nazîre amma “ irabda mahâlli yok!”
Bî-Hûde değil mi?
Nâil olmak maksadıyla devlet-i pâbûsuna
Baş eğer kalb-i hazînim hançer-i ebrûsuna
Barek Allah ne iktidar?

Eyliyor izhâr-ı acz ü meskenet Hârutlar
 Ol emîr-i mülk-i nâzik gamze-i câdûsuna
 Haksız mıdırılar?...
 Serpilip yatmış çemende subh-dem ol nev-nihâl
 Sünbül ü gül reşk edip yanmış rûh u gîsûsuna
 Olmamalı ya!...
 Öyle bî-ma'nâ figan etmez maânî dosttur.
 Kim makîs olmaz bahârın bülbül-i pür-gûsuna
 Heyhat!
 Etti mâl-â-mâl zehr-i imtinânıyla tabîb
 Kalb-i mecrûhunda artık yer mi var dârûsuna
 Cevab isterim?!...
 Hâl-i ye's ü ıztırâbımda söz anlatmak gibi
 Var mıdır düşvâr-kâr insan dil-i me'yûsuna
 Tuhaf!!
 Gam zamanı. Hükûm-i takdîri düşünmez; levm eder.
 Baht-ı ma'kûsuyla âdem-i tali'-i menhûsuna"

Mektuba bir gazel ile iki nazire leffediyor. Nazirelerin biri Şeyh Vasi'ye diğeri de muhatabı olan Recep Vahyî'ye'dir. Hepsinde bir edâ-yı Nâciyâne var. Böyle olmakla beraber ifadedeki kuvvet aruzdaki muvaffakiyet, tab'ındaki isti'dâda olan emniyeti pek güzel gösteriyor. İlk gazelle-riyle bu nazireler arasında da ifadece mühim bir fark var.

Gazellerinden birini "Cenâb-ı Feyzi" ye tashîh ettirerek "Bir nev-heves " imzasıyla *Tercümân-ı Hakikat*'e yazdırmasını Fikret'ten rica eden Vahyî'ye cevap olarak yazdığı 10 Kânûn-ıEvvel 300 tarihli diğeri bir mektupta:

"Tal'at-ı cânâne-i pür-feyz ü envârı görün!
 Gökten inmiş hâke hurşîd-i ziyâ-bânı görün!"

Matla'lı gazel-i bî-bedelin bu defa yalnız maktânı -mahlas-ı edibâ-nelerini hâvî bulunduğu cihetle-tayyederek emr ü irâdeleri mûcibince "

Bir nev-heves “ imzasıyla *Tercüman*’a takdim eyledim diyor ve hâmiş olarak “ Hiç şüphe olunmasın ki gazel-i alîleri bu hafta *Tercüman*ların-
dan birinde arz-ı dîdar eyleyecektir” cümlesini ilave ve bir gazel ile atûde-
ki nazireyi mektubuna leffediyor:

Ekrem Beyefendi’ye Nazîre

“Yâr her sûdan hüveydâdır şeb-i mehtâbda”
Nûr-ı mevlâ aşikârdır şeb-i mehtâbda
Kesb-i feyz-i intibâh eyler gönüller dem-be-dem
Dîdeler mest-i temâşâdır şeb-i mehtâbda
Cezbe-dârân-ı cünûn aşka karşı berk urur
Mah-ı enver vech-i Leyladır şeb-i mehtâbda
Nûr-ı encümle şuâ’-ı mâh guya ceng eder
Âsumân meydân-ı heycâdır şeb-i mehtâbda
Berk-i gülde in’ikâs-ı nûr-ı mehle jâleler
Gıbtâ-fermâ-yı Sürreyâ’dır şeb-i mehtâbda
Gark-ı envâr-ı cemâllıhtır Musâ-yı dil
Manzarım Tûr-ı tecellâdır şeb-i mehtâbda
Tab’ı safvet-perverim jeng-i küdüretten berî
Hâtırım gamdan müberrâdır şeb-i mehtâbda
Eylemez hâke tenezzül fikr-i ulviyyet-perest.
Cephe-sâyı arş-ı a’lâdır şeb-i mehtâbda

Şeyh Vasfî’ler, Feyzi’lerle beraber Ekrem’leri de taklit ve tanzirden geri durmuyor. Mektuplarında da, gazellerinde de kuvvet ve selâsete rağmen eskilik edâsından kurtulamıyor. Fakat bu hâl çok devam edemiyor, bu külfet ve tasannudaki câ’liyet, rûhunu sıkmağa, yazılarında da rûhundaki, tab’ındaki sahvet ve samimiyeti göstermek istiyor. Bundan sonra gönderdiği mektuba leffettiği gazellerin sonuncusunu:

“Gördüğün şeyleri serdetmede ma’nâ yoktur.
Ne düşündünse biraz da onu takrîre çalış.”

diyor ve tab'ına tercüman olarak -ileride söylediği gibi- şiirin lisân-ı te-
fekür, lisân-ı tahassüs olduğunu anlatıyor.

Yine Vahyî'ye gönderdiği bir mektuba da Muallim Nâci'ye nazirele-
rini leffediyor:

Muallim Nâci'ye Nazîre

Her yâre dilde sûz-ı muhabbet nişânıdır.
Her dane gözde aşkım bî-kerânıdır.
Vech-ı eş'îâ-bârını ol mâh-ı hüsnümün
Seyreleyen tütük değil, âhım dumanıdır.
Hiç bakma, anlamazsın a, bî-gâne-i elem
Güftâr-ı andelîb, belâ-dâsitânıdır.
Bûs-ı dehâna lâyıık, o gül, bir dil istiyor.
Ey gam meramın üzre akıt seyl-i eşkimi
Mahvol! Gönül ki arz-ı liyâkat zamânıdır.
Sahrâ-yı derd ü gâile cû-yı revânıdır.
Mecnûna döndüm ey saçı Leylâ gamınla ben
Fark-ı serîm tuyûr-ı belâ âşiyânıdır.

- Selîm-i Evvel Lisânından -

Mülk-i mevrûsum nedir ? Dünya değil kâfi bana
Olsa olsa âlem-i bâlâ olur vâfi bana!
İsterim - ruhsat verirse hazret-i Allah eğer-
Parlasın her suda tûgım fikr-i cevvalim kadar!
Kalb-i leşker-gâhı tezyîn eyledikçe hazretim
Vahşet-i reybü'l-menûn salsın adûya heybetim
Nâm-ı satvet-güsterim erdikçe gûş-i düşmene
Lerze versin savletim sadr-i cüyûş-ı düşmene
Ser-te-ser âfâk-ı tutsun sıyt-ı hakkaniyetim
Gayretimden anlaşılsın rûtbe-i ulviyetim
İsterim: Düşsün bütün âlem yed-i teshîrime
Kudretim etsin tenâsüb sıyt-ı âlem-gîrime

Fâtihân-ı dehre etmektir tefevvuk matlabım;
İrtikâ-yı dâimîdir, muktezâ-yı meşrebim
Leşkerim, dehşet-resân-ı Şark u Garb olmaktadır.
Bin nefer-i düşmenle cenge bir piyâdem muktedir!
Eylesin maktûl-i tûg-ı şule-bârım iftihâr
Seyf-i ser-tûz-i hümayûnum kadar ulvî ne var?
Bir zaman ruhsat verirse ey selîm-i ömrüm daha
Hazret-i Mevlâ'ya olsun şimdiden ahdım, ki tâ
Rah-ı Hakk'ta eyleyim ol rütbe ceng ü safderî,
Kim senâ-hân eyleyim hakkımda rûh-ı haydarî!

Hocaları Feyziler'in Nâciler'in feyz-i ilhâmına, cezbe-i şâiriyetine rağmen gittikçe tab'ındaki yenilik ihtiyacına, yenilik zevkine yenilmeğe Ekrem, Hâmid tarafına doğru çekilmeğe başlıyor.

Bir aralık *Tercüman* kapanıyor, bu hâdise Fikret'i müteessir ediyor. Bu teessürünü Vahyî'ye de anlatmak istiyor:

5 Şubat 300 tarihli bir Kerem-nâme-i âlileri mütâlaasıyla karîrü'l-ayn oldum. Efendimizle muhabere şerefine nâiliyetten beri eltâf-imâ-lanihâye-i kerimânelerine karşı çalışıp çabalayıp da yine ibkâsına muktedir olamadığım teşekkürâtın birini de bu defa ve fakat bir de tebrik ile beraber arz eyliyorum. Doğrusu bu tebriği yalnız benim etmekliğim kâfi olamaz. Belki bil-cümle zevk-i âşinâyân-ı edeb bunda benimle hem-sebân olmalıdır. Zira irsâline himmet ve inâyet buyrulan manzûme-i mütercededeki muvaffakiyet-i fevkalâdeleri bunu icap ediyor. Fakat yalnız tebrik ile kanaât etmek de kâfi değildir. Bununla beraber bir de izhâr-ı şevk ve meserret lâzımdır. Çünkü öteden beri mükemmel adam yetiştirmekte buhl ve hasâseti ber-kemâl bulunan şu dâye-i zamanın zât-ı vâlâları gibi edibler, şâirler vücûda getirmesi hakikaten mûcib-i hazz ve mesrûriyettir.

Ulvîyet-i karîhanı Hakk dâim eylesin
Nâmın cihânda izzet ile kâim eylesin

Artık bu kadar sevindiğimiz el verir. Biraz de teessüf eyleyelim. Şunun için ki ! Bir bedîa-i edeb denmeğe şâyân olan o sevimli manzumenizi şimdilik *Tercümân-ı Hakika*'te neşrettirmeğe muvaffak olamayacağız. Zira zavallı *Tercüman*'ı susturdular. Bîcârenin bir ay kadar ağız açamagayacağı zannolunmaktadır. Herhalde tevvecühât-ı dâderânelerinin bekâsını rica eylerim. Bâki uhuvvetimiz ve selâmet.

Mehmet Tevfik Nazmî

Mes'ûdiyet- i Aşk !

Aşk olduğu anda serde meknûn
Gönlümde değişti resm ü kânûn
Pür zulmet iken gözümde dünyâ
Nûr içre olup o dem hüveydâ
Her bir cihetinde nûr-ı lâmi'
Âlem mi bu matla-i levâmî?
Her su tarab u nagamla doldu.
Bir yerde elem görülmez oldu.
Olmakta safâ-yı rûha bâdî
Allah! Nedir bu feyz-i şâdî
Mevc-i nagamât-ı bûlbülânî
Boğmakta safâ-yı kalb ü cânî
Her zehre kokar meserret-âmîz
Şi'rlere bak ne ferhat-engîz
Rûhum nasıl olmasın safâda
Gezmekte gumûm zîr-i pâda
Bir damla yaş akmıyor gözümden
Envâr-ı mesârr akar yüzümden
Aşkım ki eder bana hidâyet
Eyler dili gussadan himâyet
Gönlümdeki cevher-i muhabbet
Vermekte karîhama metânet

Ey lemha-i aşk-ı sânekallah
Bir cilvene bin tebârekallah
Sen geldin elem yıkıldı gitti
Mihnet de tükendi, gam da bitti.
Zulmet-gede-i gam u kederden
Olduk da bu kalbe pertev- efken
Gittikçe tevessü' etti gönlüm
Bundan da temettü' etti gönlüm
Günden güne eyleyip teâlî
Terk eyledi hubb-ı cân u mâlî
Diktim nazarı semâya doğru
Rahim gider ol Hudâ'ya doğru
Bir şey ki berî feyz-i Hak'tan
Elbette olur benimle düşman
Yok şeyhe filan intisâbım
Olmaz bu cihetten ıztırâbım.
Bir şem'a-i şevk-i rûh-perver
Etrafıma oldu lem'a-güster
Bir sur ki sürûra döndü
Gûyâ ki fezâ-yı Tûr'a döndü
Bir nûr oluyor ki pertev-efken
Hurşîd yanar eş'âsından

Her safhada mürtesim saâdet
Bir lutf-ı Hüdâ bu, hark-i âdet!
Evvel bana gam veren gülîstân
Olmakta safâ-fezâ-yı vîcdân
Her hande-i nâz goncalarda
Der: “Eski gam u melâl nerede ?”
Güllerde tebessüm eyliyor zevk
Her lâle sunar piyâle-i şevk
Yok dildeki zevk ü şevke gayet
Bulmaz ferahım da hiç nihâyet
Gönlüm lemeân-ı zevk içinde
Rûhum ise mahz-ı şevk içinde
Olmaz bana tîr-i gam müessir
Sevdam ana karşı bir siperdir.
Güldürmek için bu kalb-i sâfi
Cânânımın iltifatı kâfi

Bünyâd-ı gam u melâli yıktın
Dilden koca bir zaferle çıktın
Hâlimde tagayyür oldu zâhir
Olsam da sezâ sizinle fâhir
Bir mahfaza-i neşât kıldın
Pür- neşve vü inbisât kıldın
Âsâr-ı meserretinle doldu
Endişe-i dehri târik oldu
Rûhumda cihâna yok temayül
Var rahmet-i Halika-i tevekkül
Asl-ı emelim taabbüd-i Hak
Tahsîl-i rızâ-yı Rabb-ı Mutlak
Cânânımı hayli sevdim amma
Hüsnünde göründü nûr-ı Mevlâ
Aşkım bana mürşîd- i hakîkî.
Etmekte irâe Hakk tarîki

Ben büyük tarik olmam
Bir başka tarîka sâlik olmam.

Bilmem beğenildi mi ? Daha bu yolda şiir söylemeğe yeni başladım da! “ diyor. Şu mesnevisinde nazar-ı dikkatten kaçamayan iki cihet var. Biri Nâcilik, diğeri Şeyh Gâliblik..

Bazı tavırları ve sözleri ne kadar Nâciyâne ise, bazı tasavvur ve hayalleri o kadar Galibânedir.

Hâsılı eskilikten sıyrılmak için çırpınıyor. Fakat bir türlü gideceği yolu tayin edemiyor. Önünde kuvvetli bir rehber de göremiyor.

Bundan sonra iki mektubuna leffettiği “Cânân-ı Girîzâna” manzumesiyle Ekrem’e daha ziyâde yaklaşıyor;

Cânân -ı Girîzana

Olmasa envâr-ı rûhun hem-demi
Görmez olur dîdelerim âlemi
Dil ki çehi aşkına üftâdedir.
Hükmüne bin cân ile ser-dâdedir
Handelerin cânlara safvet verir.
Nazraların dillere cevdet verir.
Pek de alışmıştı gönül vuslata
Şimdi nasıl munis olur firkata
Ey gamı suz-efgen olan cânıma
Merhamet et sûziş-i vicdânıma
Ben sana âşık değilim, bendeyim
Hâk-i der-i pâkine efgendeyim
Bak yolun üzre şu elem-pervere
Merhametin yok mu ya düşmüşlere
Olma girîzân güzelim el-amân
Dön geri, dön ey ferah-efzâ-yı cân!
Dön de nezâketle tebessümler et
Rûhumu şevkinle harâb-perver et
Naz ü hırâmın görüp ey rûyunu
Kadîme hayrete dalsın gönül
Bir de açsın gîsû-yi zer-târını
Dök yüzüme pertev-i ruhsârını
Rûhuma ol feyz-dih-i i'tilâ
Ver dilime zulmet-i gamdan rehâ
Kaçma gel ey mâye-i ezvâk-ı cân!
Ey, feyezân-bahş-i dil-i gam-nişân

Müncezibim cazibe-i rûyuna
Mürtebitim gîsû-yı dil-cûyuna
Doğrusu ârâm-ı dil-i münkesir
Rû'yet-i dîdârına vâbestedir
Terk edemem ölmeden evvel seni
Hak bu ki sensin eden ihyâ beni
Olsa fedâ çok mu cihân hüsnüne
Az mıdır âşüfte olan hüsnüne
Mecma'ül- âsâr-ı safâdır sana
Gamzelerin ey melek-i işve-zâ
Zor geliyor doğrusu bu iftirâk
Başladı sînemde yine ihtirâk
Bil ki fedâkâr-ı nukûd-ı dilim
Râhına, ey şu'le-füzûd-ı dilim.
Kim bırakır, bendesini zillate
Kim atar efgendesini mihnete
Görme gam-ı hasreti lâyük bana
Bendeyim, el-hakk ki esîrim sana
Dön geri ey tavus-ı verka-hirâm
Ver dile feyz-i ferah u ibtisâm
Gamzeye âgaz ederek gözlerin
Bendeni dem-beste eder sözlerin
Gözlerini seyre koyulsun gözüm
Olsun aman hep sana dair sözüm
Çeşm-i remed dîdemi pür-nûr kıl
Kalbimi hem- şa'saa-i Tûr kıl

Belki bulur nûrun ile intibâh
Hayli karardı dil-i sevda-penâh

Ve “geçenki arîza-ı uhuvveti farîza-i ahkarâneme zeyl ettiğim ve bir tecrübe-i kalemiye olmak üzere o günlerde karalamış bulduğum “Mes’ûdiyet-i Aşk” ser- levhalı manzûme-i pür-nakîsa-i kemterânem- her nasılsa hoşunuza gitmiş olduğunu manzûme-i mezkûreyi bir nazire tanzim etmek üzere bulunduğunuzu beyân buyurmanızdan istidlâl ve bu şevk ile “ Yâr-ı Girizân’a” hitap yollu yazdığım bir diğer manzumeyi hu- zûr-ı edîbânenize -berâ-yı tashîh takdim ve irsal eyliyorum. Bâkî uhuvvet dedikten sonra ilave ettiği: *Tercüman*’da vesair mahâllerde göreceğiniz “ Sürûş “ imzalı bizim muallim-i Farisî Feyzi-i Belâgat-ı ber-dûşundur. “Gaflet Buyrulma ya “hâmişindeki” Sürûş “a seci olmak üzere kullandığı “Belâgat-ı Ber-dûş “ terkibiyle de Feyzi’den uzaklaşıyor. O aralık hâdis olan bir sebep Fikret’i bütün bütün Nâci zümre-i edebiyesinden ayırıyor: Üstad Ekrem Sultânî’ye edebiyat muallimi oluyor. Üstadın tavrındaki ne- zâket, tab’ındaki nezâhet, lisanındaki selâset Fikret’i teshir ediyor. Evvel- ce de vakit vakit tanzir ettiği Ekrem Beyi edebiyat muallimi olarak karşı- sında görünce hem edebiyatte, hem de *Ta’lîm-i Edebiyat* müellifine bü- tün kalbiyle bağlanıyor. Bu tarihlerde çıkan “*Tercümân-ı Hakikat*” nü- s-halarında Fikret’in mücâdelât-ı edebiyeye döküldüğü görülüyor.

Bir sene sonra Vahyî’ye yazdığı mektupta :

Ne senden rükû’ ve ne benden kıyâm
Selâmün -aleyküm, aleyküm- selâm
(Ni’mel-Kelâm)!!!...

diye külfet-i edâ, câ’liyet-i müeddâdan sıyrılarak samimiyetle hitap et- mek ihtiyacını telmih ile başlayarak kısaca :

Kardeşim Vahyî deyiveriyor ve sonra :

“ ... doğrusu -vaktim oldukça okuya okuya ezberlemek derecesine getirdiğim- gerek “*Saadet-i Muhabbet*” in ve gerek “*İzhâr-ı Aşk*”ın bi- hakkın tebrike şayandır. Bunları mütâlaadan kalb ve vicdanımda hisset- tiğim şevk-i teheyycü beyân ise bence mümkün değildir.

Barek- Allah sihr-i hâr u tane ki ey bî-menend
Bağladın, meshûr kıldın hâme-i sehhârımı !”

diyor ve hâmiş olarak :” Ha, unutmayalım “İzhâr-ı Aşk”ın *Tercüman*’da neşrolunmasını emretmişsin. Pekala azizim, fakat bunun neşri benim “Cânân-ı Girîzân’ın evvelce intişârına tevakkuf eder. Bu ise muhaldir. Zira hiç bir kimse âlem-i matbûâtta o misillü saçmaviyâtı görmeyi istemez. Bunu sen benden ala bilirsin ! Binâenaleyh bu babdaki mazeretimi de kabul edersin zannederim. Bâkî uhuvvet ! “ diyor ve âlem-i matbûâtta rağbet gören şiirlerden olmak üzere bir” bahâriye” yazıyor:

Bizim Feyzi Efendi’ye takliden söylediğim bir bahariye
“Pek Acemânedir ama, her ne ise ! ...”

Safa-yı rûhuma oldu sebab bahâr-ı bahâr
Ben olmasam kim olur gayri bahtiyâr-ı bahâr
Güşâd-ı gonca-i nev-rûzu fehm ü cezm ettim
Geline gûşa seher nağme-i hezâr-ı bahâr
Etekle gülşene saçtı nûkûd-ı ezhârı
Ulûvv-i kadrini gösterdi şehriyâr-ı bahâr
Tebessüm etmede her kûşesinde çehre-i hûr
Tefâhür etse sezâ hulde lale-zâr-ı bahâr
“Zamanı hoşça geçir” der ahâlî’-i çemene
Akar da şevk-i dem-â-demle cûyibâr-ı bahâr
Çekip simât-ı neşâtı çemen-i ziyafetine
Atıp şarab u kebâbı be-aşk-ı yâr-ı bahâr
Muâşirân geliniz zevk-i câvidân bulalım
O rûhtan ki saçar bâd-ı müşk-bâr-ı bahâr
Kaçırdı kanımızı şiddet-i humâr-ı hazân
Gelin gelin olalım bari bade-hâr-ı bahâr.

Gazel

(Bu da efendi-i müşârünileyhe naziredir.)
Piyâle-i meyi zâhid diler nihân çekelim
Gelin gelin ana rağmen bunu ıyân çekelim
Nesîm-i dil-keş-i nevrûz eser hafif hafif
Bahar mevsimidir, sâgâr-ı girân çekelim.

Rakîb cân çekedursun çemende yâr ile biz
Kadeh kadeh mey-i nâbı heman heman çekelim.
Bahara fikrimizi vakfedip emin olalım.
Ne havf-ı derd edelim, ne gam-ı hazân çekelim
Şuâ'-ı âteşîn-i mihrin tek etmesin tesîr
Sehâb-ı âh ile ol serve sâye-bân çekelim
Kapandı mı reh-i âsûdegî-yi penâh-ı bekâ
Neden bu râh-ı fenâ mahbesinde cân çekelim”

diyor fakat artık Feyzi vadisinin pek Acemâne, pek köhne-edâ olduğunu itiraf ediyor, yeniliği de halkın havsalası hazm edemediğini söylüyor yine Vahyî'ye:

Kardeşim,

Bazı meşâgil-i husûsiye sâikasıyla birkaç zaman ihtiyâr-ı sükût edişimi noksan-ı meveddetime hamletmemiş olmanda hiç şüphem yoktur. Zira, bizim -velev gıyabı olsun- muhabbetimiz ve tabir-i eshahhiyla uhuvvetimiz o gibi nakâyisten bilküllîye müberrâ olduğu henüz ma'lûmdur!.. Geçende ihvandandır Salih Bey vasıtasıyla bir mektubunu aldım, açtım ve bâlâsındaki:

Ne lâzım ibârât u ta'bîr-i tâm

Selam geldi senden aleyküm-selâm.

beyt-i dilârâsı nazar-ı dikkatime çarpar çarpamaz bunun sırrına mazhar olmuş bulunmanızı teyakkun ile hayli sevindim ise de tamam-der-i mü-talaaya koyulup da mesela -bu eltâf-ı mâlânihaye ve iltifât-ı bî- gayeleri-ne meclûb olduğum elbette filan gibi- hâlâ pençe-i teklif ve tekellüften bir türlü tahlis-i girîbân edememiş olan bazı cümlelere rastgeldiğimde ? Müteessif oldum. “ Ne senden rûkû ve ne benden kıyâm- Selam-ı Aleyküm, Aleyküm Selam ! “ beytiyle derdimi anlatamamış olduğumu derk ile:

Dinle şu ricâ-yı kemterînim
Mesrûr ola tadîl-i hazînim
Terk eyleyelim tekellüfâtı
Sâfi kılalım muhâberâtı
Mektubumuz olsun artık ey cân
Hem safvet-i vech-i sade rûyân !

Yollu niyaza ibtidâr eylemeği kurdum, artık es'âf-ı himmet ki kalmıştır bâkî uhuvvet ?

Mehmed Tevfik Nazmî

Şu mektubu gönderiyor, bundan sonraki edebiyat münakaşalarının da Fikret hep Üstat Ekrem tarafını iltizâm eder.

Bu, mücadele hâlini alan münakaşalar talebeye de sirâyet etmiş, talebe de “Nâci tarafdârânı” “Ekrem tarafdârânı” zümrelerine ayrılmışlardı... Bu münakaşalar Ekrem’ de, Nâci’de hattâ her ikisinden de ders okuyan koca Fikret de öldüğü hâlde devam edip gitmektedir.

İkisinden de ders okuyan dedik... Evet, Fikret Ekrem’den de, Nâci’den de ders okumuş, hem de edebiyat dersleri okumuştur. Biri Üstat Ekrem, diğeri Muallim Nâci unvanlarıyla târih-i edebiyâtımıza giren bu iki zattan feyz aldığı hâlde acaba Fikret neden Ekrem taraftarı olmuştu!

Bu küçük suâle, Fikret’in küçük bir mektep hâtırası güzel bir cevap teşkil eder.

“Ekrem Bey edebiyat hocamız olmuştu. Bizdeki memnuniyetine nihayet olamazdı. Ekrem, saçını, sakalını tarayışı, yürüyüşü, oturuşu, kal-kışı, selam verişile canlı bir edebiyat muallimiydi... nezâket ve nezahâtı, rıfk u zerâfeti evzâıyla talim eder bir muallimdi... Sözlerinden derslerinden bir tanesini kaçırdığımızı bilmem. Selis, temiz, pürüzsüz söz söylerdi. İzahlarını, tefsirlerini, misallerini intihâbda büyük bir kaydı zerâfetlerin bir endişe-i edeb görüldü... Bir gün rûhumuzu rencide edecek bir muamelesine tesadüf etmedik.. Dersleri takrir eder, izah eder,

açık, güzel misalleriyle zihnimize hakketmeğe çalışırdı. Sınıflarımız canlı ve sevimliydi.

Nâci Efendiler, Feyzi Efendiler, Ekrem'i çekemediler... Çekemezlerdi, telâkki başka, zihniyet başka, hayatı görüş, anlayış başkaydı. Bu kadar başkalık içinde yaşayan insanlar, fikren, hissen, zevken bir olamaz, elbette düşünceleri de başka olacaktı.. Mektepte Feyzi Efendi taraftan olanlar edebiyat dersleri hakkında yalan yanlış lakırdılar taşırlar. Bu lakırdılar Muallim Nâci'ye, Nâci'nin nâşir-i efkârı olan sahâyî-i matbûâta kadar akseder. Güya Ekrem'i tezyifen makaleler, fıkralar yazarlardı. Yazılanlar meydandadır. Ekrem bunlara cevaptan bile müstağni idi. Onu sinirlendiren ne yazarlar, ne de yazılanlardı. Belki sözleri tahrif ile koşturanlardı. Ekrem, bir dersinde hepimizi ince ince fakat acı acı iğneledi. Bir daha kendini göremedik. Yerine Nâci Efendi tayin edildi. Hiç unutmam ilk derse geldiği gündü, boynun bağı bir tarafa gitmiş, ceket yerine giydiği sofun rengi, güneşin tesiri cilvekârıyla birkaç renk olmuş, sakalı bıyığına karışmış, geniş bir hande ile kapıdan girince soğuk bir duş yapmıştık. İlk derse giren muallimin talebe üzerindeki tesiri sihir-kârını bilemeyenler, Ekrem'den sonra Nâci'nin edebiyat derslerine tayininde hiçbir beis göremezler. Biz ve beis görmüş ve bir daha zihnimizden, hafızamızdan da silememiştik. Derslerimiz eski feyz-i füsünkârını, eski refâtâr-ı nâzenîni kaybetti. Eski canlılık yerine bir uykuculuk kâim olmuştu... Sınıf bir ölü hâlini almıştı. Nâci Efendi derslerini uzun kâğıtlara yazar, sınıfta bize yazdırır matbaada mürettiblere dizdirirdi. Edebiyat dersleri imlâ ve ezber dersleri olmuştu...

Bazen fazla neşelenir, başını kaşır, bir beyit tanzim ve inşâ eder, sonra da ağzını kulaklarına kadar açan geniş bir hande ile hoş düştü..." Cümle-i mu'tâdesiyle kendi kendini taktir ederdi..." derdi.

Bu canlı tezadı, doya doya yaşamıştı... Zavallı Fikret, şu tasviriyle Ekrem ve Nâci mücadelât-ı edebiyesini ne güzel, ne veciz telhis etmiş oluyordu.. O tarihin bundan daha canlı, bundan daha rûhlu bir hûlasası yapılamaz.

Şerefini sa'yinden çıkaranlarla, attığı zarın lutfundan bekleyen "düşüş" düşkünleri arasında fark görmemek Fikret gibiler için kâbil değildi.

Fikret, o tarihte birçok yazılar yazmış, hattâ birinde “Acem Etekleri” tabirini kullanmış Muallim Feyzi merhumu küplere bindirmişti. Zavallı Feyzi, âciz kalınca ihtiyâr-ı şîrret edenlere mahsus bir zihniyetle İran sefâretine müracaat etmiş, işe siyasî bir renk vermeğe kadar kalkmıştı. Fikret, artık Ekrem taraftarlığıyla şöhrat bulmuş oluyordu... Bütün yazdığı yazılarda Ekrem’in nefs-i ilhâmı, feyz-i telkini görülüyor, şakird üstadını takdir ve taklid ediyordu...

Fikret bazen Nâci tarzında da yazılar yazıyor. Gazeller tertib ediyor. Hattâ Nâci’yi tanzire bile varıyordu. Yalnız bundaki sâik Ekrem’i taklitte olduğu gibi aşk ve hürmet değil belki dâiye-i imtihan ve tefevvuku.

Fikret sınıfta, ders esnasında Nâci’yi pek çok tırtıkladığı hâlde Nâci Fikret’i sevmekten, takdir etmekten kendini alamamıştır, yine Fikret bütün derslerinde birinciliği kimseye vermemiştir.

Yalnız Feyzi Efendi merhum Fikret’i pek affedememişti. Meşrutîyet’in ilk senesiydi. Bir gün Bâbîâli yokuşunda tesadûf ettim. Nereye gittiğimi sordu. *Tanin*’e gidiyorum dedim. O zaman *Tanin* Asadoryan Matbaası’nın üst katındaydı.. Feyzi beni çok severdi. Fikret gibi, benim de hem Farisî, hem edebiyatta hocam olmuştu. Bu sözümü işitince durdu. Yüzüme dik dik bakarak “Tevfik Fikret’in yanında mısın?” dedi. “-Evet” dedim. Bir müddet daha yürüdük, matbaaya yaklaşmıştık. Tekrar durdu. Zehirli bir azametle “- O, benim nankör talebemdir..” dedi. Matbaaya girdik, o da Asadoryan Matbaası’nda bastırıldığı “Zebân-ı Farisî” lerini mühürlemeğe gidiyormuş.. Birinci katta ayrıldık.. Aralarındaki münâferetin zâil olmadığı görülüyordu. Tesadûfün garip cilveleri vardır. Fikret bu hocasının bir vakitler meslektaş, bir vakitler de müdürü olmuştu.

Fikret’i kudurtan Nâci ve Feyzi’lerin tedris ve terbiyedeki la-kaydıleri, hitap ve muameledeki mübâlâtsizliklarıydı. Nezâheti, nezâketi hırpalayan hareketleri Fikret hazmedemezdi.

Fikret mektepte herkese kendini tanıtmış ve bütün sınıflarda, bütün derslerinde birinci çıkarak ilerlemişti. Abdurrahman Şeref Bey hatıratında : “Hususî imtihanında 119 numaralı Mehmed Tevfik Efendi birinci çıkmıştı. Evrâk-ı imtihanîyeyi ba’del-muâyene bazılarını okumak üzere dersihâneye götürdüğümde birinciliği ihrâz eden Mehmet Tevfik Efendi

مکتبہ میں چیتا دی - سنی رسم

Mektepten çıktığı seneki resmi

ismini zikredince on altı, on yedi yaş çağlarında, müdevver çehreli, esmer benizli, mütenâsibü'l-azâ bir şakird ayağa kalktı. Simasında zekâdan ziyâde tavrında edeb ve terbiye nazar-ı dikkati celb eyliyordu. Varaka-i imtihâniyesini alenen okudum. Hattı ve ifadesi güzel, hakk ve silintiden âriydi. Tahsîn ve targîb eyledim. Hattâ pek iyi hatırımdadır ki o üçüncü çıkan Nevrah Efendi sinnen üç yaş kadar küçük olduğundan daha ziyâde takdîrimi celbederek maşallah hitabıma mazhar olmuştu.

119 numaralı Mehmet Tefik Efendi böylece Tarih-i Osmanî muallimine kendini tanıtmıştı. Müstaid talebeye muallimler bî-gâne kalmaz; âcizleri de mûmâileyhin sa'y ve tahsiline dair diğer muallimlerden hususiyle Fransızca ve Fünun muallimlerinden ve mubassırlarından istilâ-mâtta bulunurdum. Her derste çalışkan, terakkiyatı bâhir, nümune gösterilecek mertebede uslu ve terbiyeli bir şakird olduğunu öğrenir ve memnun olurdum. Bir defa coğrafya muallimi, Tefik'in çizdiği harita mecmuasını gösterdi; o kadar temiz yapılmış, yazılmış ve boyanmıştı ki, matbû denilecek kadar nefisti. Zaten Tefik'in vazifelerinde mürekkebek lekesi vesaire gibi hücnat görülmek gayr-ı mu'tâd idi.

Üç dört sene bu hâli devam etti. Nihayet şehadetnâme imtihanında da sınıfın birincisi olarak mektepten çıkıyordu. Nezâket-i etvân, letâfet-i güftârı, hüsn-i hattı, kitâbeti velhasıl her vaz'ı ve şanı kendisini bir müstakbel Bâbîâli efendisi olmak üzere temsil eyliyordu. Hacı Zihni Efendi, Feyzi Efendi, Ekrem Bey gibi muallimler ve mektebin zabt u rabtına me-mur olan mubassırlar Tevfik'i el üstünde tutuyorlardı.” diyor.

Fikret üç yüz dört senesinde birincilikle şehadetnâmesini aldı. O zamanlar henüz yirmi, yirmi bir yaşlarındaydı.

Fikret daha mektebini bitirmeden âlem-i matbûâtta bir mevki-i mahsûs tutmuş ve şahsiyetini tanıtmıştı.. Sonra da tettebbularını bırak-mıştı. Arabî ve Farisî'den tedkikatta bulunuyor. Edebiyatla uğraşıyordu. Bu tarihten sonra yazdığı manzumelerin bir kısmını [-304'den 312- ye kadar yazdığı manzumelerdir.] *Rübâb-ı Şikeste'de* “ Eski Şeyler” unva-nıyla buluyoruz... Bu yazılarında da Fikret az çok bir tesir altındadır. Fa-kat kendi kudret-i dehâetkârı vakitvakit eserlerinde şimşeklenmekte ha-kiki Fikret'i bir şaşaa-ı sermedî ile hazırlamaktadır. 307 tarihlerinde Fikret'i Mehmed Tevfik imzasıyla *Mirsad* sahifelerinde görüyoruz.

Safa, *Mirsad*'ın baş muharririydi, Nâci'nin şakird-i irfânı olduğu hâlde Fikret'in yazılarını neşretmekte tereddüt göstermiyor. Genç şâiri alkışlıyor. “Mekteb-i Sultânî ez-kıyâ-yı mezûnîninden Mehmet Tevfik Bey Efendi”yi bütün kariilerine hararet ve samimiyetle takdim ediyordu. Ali Kâmi Bey “Tevfik Fikret” ser-levhalı makalesinde : “Onu ilk defa ola-rak ne zaman tanımıştım? Bu o kadar eskidir ki sisli ve derin bir vadinin a'mâkına süzülür gibi uzun senelerin derinliğine dalarak, sislerini aç-a-rak, orada Fikret nâmına Mehmed Tevfik Bey isminde esmerce, beşûş bir gencin simasını teşhis etmek lâzım, biz, genç mektebliler o zaman-lar muâsırlardan ancak Hâmid, Kemal, Ekrem ve Nâci'nin âsârıyla meş-bû idik ve onların yüksek pâyelerine yetişecek gençler bulunmasına ihti-mal veremezdik. Bununla büyük ağabeyim bugün:

- Kâmi, dedi, yalnız Hâmid, Kemal, Ekrem değil.. Şimdi gençlerden de ne güzel şiir yazarlar var! Hele Mekteb-i Sultânî'den mezun bir Tevfik Bey var.. Şiirlerini görsen..

O zaman ağabeyim *Mirsad* isminde bir mecmua-ı edebiyenin ser-muharriri idi. Arada sırada “şâir-i güzide-sühân Mehmed Tevfik Beyefendi’nindir.” mukaddemesiyle *Mirsad*’da şiirler görünmeğe başladı. Bunlar *Rübâb-ı Şikeste*’nin “Eski Şeyler” unvanlı kısmına bile dahil olamayacak derecede eskidirler.

Mirsad Mecmuası bir müsabaka-ı edebiye açmıştı. Zamanın üdebâ-sını bir “Tevhid” yazmağa davet ediyordu. Müsabakaya şâir-i güzide-sühân Tevfik Bey de iştirak etti ve birincilik onda kaldı. Daha o zaman Fikret nâmı yoktu. Hep Mehmed Tevfik Bey deniyordu. Fakat o artık meçhul bir Mehmet Tevfik Bey değildi. Mahâfil-i edebiyede İsmail Safa kadar ondan da bahsolunmağa başlamıştı. “ diyor. Fikret’in ilk şiirini *Mirsad*’ın 25 Nisan 307 tarihinde intişar eden 7 numaralı nüshasında görüyoruz. Mekteb-i Sultânî mezunlarından Mehmet Tevfik Beyefendi tarafından ihda buyurulmuştur;

Bahâr

Bahârdır, bugün safâ-yı cennet âşikârdır:
Bahâr o feyz-i handedir ki rûha neş’e-bârdır.
Gusûn-ı ter neşîmen-i tuyûr-ı nağme-kârdır.
Sehâbdır... Nesimdir... Şükûfedir... Hezârdır...

Bu bir zamâne-i tarab, zamân-ı hoş-güzârdır
Bahârdır... Bahârdır... Bahârdır... Bahârdır!

Bahârdır... Onun fûrûg-ı behcet-intimâsıdır.
Kı çehre-i tabiatın medâr-ı incilâsıdır.
Bahârdır... Bu hep anın füyûz-ı can-fezâsıdır.
Bahârdır... Bu hep anın şükûh-ı dil-rübâsıdır.

Bahârdır.. Evet, o mevsim-i ferâh-medârdır
Bahârdır, bahârdır, bahârdır, bahârdır!

Bulur tûvân-ı tâb ü fer-şuâ'-ı âfitâbdan
Cihân cinânı andırır hurûş-ı âb ü tâbdan ;
Alır şemîm-i rûh dil-i sehâbdan, türâbdan

Bahârdır... Bu ibtisâm-ı sun' kird-i gârdır:
Bahârdır... Bahârdır... Bahârdır... Bahârdır!

Hayâl gark-ı şevkidir mehâsin-i tabiâtın
Gönülde hisse-i yâbdır o şevk-i bî-nihâyetin;
Nedir şu feyz-i taze kim, medâridir muhabbetin,
Ki mâbihüs-safâsıdır bu bağ-ı köhne hilkatin,

Ki câna muhtır-ı cemâl-i yâr-i dil-şikârdır...?
Bahârdır... Bahârdır... Bahârdır... Bahârdır..
Bahardır.. Bugün bütün cihân-ı bedia-zârdır;
Bahardır ki gülşen-i hissiyâta feyz-bârdır.
Bahardır ki âlem-i nebâta cân-nisârdır;
Zeminde gonce-hîzdir.. Hevâda nefha-bârdır.

Lâtiftir.. Fakat figan, figan ki bî-karardır!

§

Bahâr lutfu sûratiyle ayn-ı vasl-ı yârdır.!!

Manzumeyi “*Mirsad*”:

Ne rûtbe-i dil-nişîn ise çemende nağme-i hezâr
Ne mertebe lâtif ise baharda şükûfe-zâr.
Bahara karşı söylenen bu şi'r-i ter de öyledir.
Lâtif ü dil-nişîn olan bu şi'r-i terde bir bahar

kıt'asıyla takdir ediyor.

“ Mehmed Tevfik imzası âlem-i matbûâtta sık sık görölüyordu. Müsabakalarda birinciliği alıyor. Tevhidler, sitâyiş-i padişâhiler, şarkılar, gazeller, nazireler yazıyor. Tanzim ediyor, tanzir olunuyordu... Fakat kendi

hakiki feyz-i fikretini, kendi fıtrî kudret-i sanatını daha ortaya çıkaramıyordu. Bütün bu yazılarda Ekrem'in, Nâci'nin, Hâmid'in Şeyh Gâlib'in, Sinan Paşa'nın tesirleri görülüyordu. Fikret, gâh sevdiklerinin, gâh kızdıklarının, gâh okuduklarının eserlerinden bir ilham alıyor, büyük bir kudret, harikulade bir muvaffakiyetle onları taklit ve tanzir ediyordu.

"Mekteb-i Sultânî mezunlarından şâir-i güzide-sühan Mehmed Tevfik Beyefendi'nin" 16 Mayıs 307 senesinde 10 numaralı *Mirsad*'da "Ulviyattan"* ser- levhasıyla neşrolunan şu manzumesi:

"Dokundun hissime ey şeb! Yine hâl-i hazîninle;
Harab ettin beni ulviyet-i sevdâ-güzîninle.
Sen ey ebr-i münevver! İncilâ-bahşâ-yı vicdânsın
Münevver-sâz-ı cân, zulmet-güdâz-ı kalb-i virânsın
Sen ey necm-i müzehher! Pertev-efrûz-ı hayâlimsin
Enîs-i vahdetimsin, hissedâr-ı infîâlimesin
Sen ey mah! Ey mualla menba'-ı ulviyet-i sevdâ !
Kııarsın kalb-i meftûrumda şevk-i itilâ peydâ
Nazar müstagrakındır, ey muhit-i kibriyâ vüs'at
Kalır pîşinde fikr-i bî-karârım garka-i hayret
Şikâyet! Senden ey murg-i hevadâr ü figan-perver!
Ki feryâd-ı hazînin dilde ikâz-ı melâl eyler.
Nedir nâlende ol tesir kim rûha mugâlibdir
Sükût-ı mahzen-i mevki' kadar ârâmı sâlibdir?
Arar cism-i zâifin sû-be-sû bî-tâb-ı enzârım
Bu şeb bilsem seni tanzîr için mi böyle bîdârım ?
Eder ta'kib fikrim yalnız her yanda, her yerde :
Fezâ-yı nûr-perverde, zalâm-ı sebz-i meşcerde..

* "Ulviyattan" ser-levhası için:

"Yazdığım şiire bu unvanı veren ben değilim.

Onu bir şâir-i âli nazar etti ihdâ

Çok mu ilân-ı teşekkürle mübahat etsem.

Eyledi manzumemin el-hakk alâi"

Unvanı veren "Üstat Ekrem" olduğunda şüphe edilemez. Fikret'in bu şiirini "*Rübâb-ı Şikeste*"de "Dokundun Hissime" ser-levhası altında görüyoruz.

Fakat, Allah için kes nevha-i feryad-bahşânı,
Bırak sâkin hayâlâtımla ben hâtır-perîşânı!

Yine *Mirsad*'ın 4 Temmuz 307 tarihinde çıkan 17'inci numarasındaki “Şiir Parçaları” unvanlı Üstad Ekrem'in “Yâd Et” unvanlı şiirine yazılan nazire ile “Başka” ser-levhalı:

Başka

Ne gördünüz nazarımda muhabbetten gayrı;
Ne buldunuz yüreğimde garâmdan başka ?
Neden muâmeleniz başkalaştı hakkımda,
Ne etmişim size ben ihtirâmdan başka ?
İçim kan ağlar iken siz behîc-i nâz idiniz
Ne gösterirdi yüzüm ibtisâmdan başka ?

Ne derdiniz bana-Âh için-ki reddedeyim.
Cihâna verdiğiniz bir selâmdan başka ?
Kasem Hudâ'ya ! ki bu kadar medâr-ı mefharetim
Güzel muhabbetinizde devamdan başka !
Düşünmeden kalayım, varsa ger-bû demde bile
Düşündüğüm o leb-i gonce-fâmdan başka ?

Şu küçük şiiri ve “İlk Eserlerimden” diye gönderdiği “Uzlet-geh-i Mâderi Ziyaret” unvanlı:

“Bir şebdi.. Câme-hâb-güzin-i melâl idim.
Hasretle zâr, hayretile pâyimâl idim.
Vermezdi gam göz açmaya bir dem müsaâde,
Göz yummak istedim ona da bî-mecâl idim
Hiç intizâma girdiği yok gerçi hâlimin
Lâkin bu şeb bütün bütün âşüfte-hâl idim
Aldımdı pîş-i fikrete hicrân-ı mâderi
Bu fikr ile melûl u perîşân-hayal idim ;

Pür güft u gûyu hüzn idi âlem ile derûn
Zâhirde ben tahacûm-i hayretle lâl idim;
Urdukça hab-gâhıma envâr-ı mâh-i tâb
Allah'a karşı secde ber-i ibtihâl idim.
"Yarâb ne oldu-derdim- o demler ki şevk ile
Âgûş-ı mâderîde mekîn-i celâl idim?
Rûhum sıkılma bilmez idi, hâtırım melâl.
Âzâde-gî-i mihnede ben bir misâl idim.
Titrerdi her dem üstüme bir sâye-i şefik
Ol sâye-i safâda masûn-ı kelâl idim

Hicranı pek dokundu dil ü gam-ı nihâdıma,
Geldikçe ağladım o hazîn hande yâdına !

§

Feryad çıktı arşa dil-i nâle-kârdan,
Matemler indi çarh-ı felâket-medârdan
Her şey kuvâma aksine tesire başladı.
Beynim karardı nûr meh-i tâb-dârdan ;
Sabrım tutuştu, yandı sebât u karârım âh!
Bir demde âh-ı serd-i dil-i bî-karardan
Dermanı cüst ü cûsuna düştüm cerihâmın
Bir çare-i halâs aradım inkisârdan ;
Çıktım hezâr-ı zâ'f ile, sad ıztırâb ile
Ol hâb-gâh nâmını almış mezârdan
Düştüm heman tarîk-ı gam-âbâd-ı makbere
Yoktu henüz eser bile nûr-ı nehârdan
Hükm eyliyordu âleme dehşetli bir sükût,
Gelmezdi bir sadâ bile sû-yi hezârdan.
Ebr içre mâh-i tâb verirdi haber bana
Kabr içre lâl-i mâder-i şefkat-şîârdan.
Âlem sönerdi dîdede geçtikçe gâh gâh
Sönmüş cemâli hâtur-ı zulmet-i disârdan

Hicranı pek dokundu dil-i gam-nihâdına;
Geldikçe ağladım o hazin hande yâdına!

§

Oldum epeyce merhale –peymâ-yı ıztırâb,
Kesmezdi ah ü nâleyi hâlâ dil-i harâb;
Bir mecma-i meserret idi; oldu gusse-gâh
Bir an içinde buldu bütün âlem ıztırâb
Âfâkı sanki hâlimi tanzire başladı,
Bir hâl-i mâtem etti garibâne-i iktisâb:
Hem-hâlet oldu - galib olup nûruna zalâm-
Misbâh-ı münta'î'-i ümidimle mâh-i tâb
Zulmette kaldı baht-ı siyâhım gibi felek,
Rûyum misâli kalmadı bir yerde âb ü tâb

Gaybeylemişti şa'şa-i dil-fürûzunu
Bî-nûr olan gözüm gibi giryân idi sehâb
Düştüğçe geh teâkuba şiddetle ra'd ü berk
Düşmek dil ü hayâli tabî'iydi irtiâb
Ahzân ü ıztırâbını bir yanda mevkiin
Tezyîd ederdi nevha-i hüzn-âver-i gurâb
Geldi hayâl-i mâderim o dem buldu izdiyâd
Gönlümde yer tutan o tevahhuş, o iktirâb

Hicranı pek dokundu dil ü gam-nihâdına,
Geldikçe ağladım o hazîn hande yâdına !

§

Bî-gâye zannederken o deycûr-ı mihneti
Baktım ki zâhir oldu tulû'un bidâyeti
Bârân kesildi. Kaldı bulut yani giryeden,
Güldürdü rû-yı kevni sabahın şetâreti
Lâkin gönül... Gönül yine meşhûn-ı derd idi;
Eksilmiyordu hüznü, bükâsı, harareti;
Mâziyi fıkır ile görerek anda mâderi,

Döktükçe dökmek istedi göz eşk-i hasreti
Bin pîç ü tâb-ı gamla kapandım mezârına,
Ettim o nûr-ı ayna şu yolda hitâbeti;
“Ey cezb eden cihâna beni şevk-i vuslatı!
Ey teng eden cihânı bana hüzn-i fırkatı!
Âyâ gelir mi gûşuna âh-ı tahassürü.
Ol bî-kesin ki gitti seninle irâdeti ?
Etmez mi incîlân taleb, ey nühüfte nûr!
Gönlüm nasıl görür sana lâıyk bu zulmeti ?
Heyhat! Bir cevaba dahi nâil olmadım ;
Tuttum kemâl-i hasret ile râh-ı avdeti

Hicranı pek dokundu dil-i gam-nihâdına
Geldikçe ağladım o hazîn hande yâdına”

Şu şiiri baştan aşağı Ekrem'dir. Yalnız daha kuvvetli, daha cesur bir Ekrem'dir...

Ekrem'in “Yakacık'ta Akşamdan Sonra Bir Mezarlık Âlemi” unvanlı şiirinin birinci kısmını okuyalım :

“Bir şebdi köyde âzim-i geşt ü güzâr idim.
Ahyâyâ dûr-geste vü emvâta câr idim.
Mektûk bir mezarlık idi meskenim benim.
Yalnızca onda hâk-nişîn-i mezâr idim.
Topraktı her mezâr-ı fakirâne bî-rühâm
Fakrım ile bende zâir-i zî-ibtisâr idim.
Cismimle çün alâmet-i makber sükûn-nümâ
Fikrimle lîk muztarib ü bî-karâr idim
Vahşetle hâzırûn nazar-endâz idi bana
Zira ki içlerinde gayribü'd-diyâr idim.
Etraf pürdü nâle-i gûnk u hezâr ile
Lâkin sükût -ı mevkîe ben gûşdâr idim!

Giryân idim... Fakat gözüm âzâde-i dümû
Yoktu lehimde nâle... Fakat nâle-kâr idim
Çökmüştü ol kadar dile bâr-ı girân-ı derd
Kim âh çekmeğe bî-iktidâr idim

Andım o bî-vefâyı garibâne ağladım.
Geldi hayali dîde-i giryâna ağladım !”

diyor.. Yalnız şekli ve edâsı değil vezni hattâ mevzuu itibarıyla bile Ekremâne bir manzumedir.

Yine *Mirsad*’ın 27 Haziran 307 tarihinde çıkan 16 numaralı nüshasındaki “Şiir Parçaları” unvanlı manzum faciânın
Yine o fasıldan

Elizabet

Allah için elverir bu tahkîr,
Ta’riz yeter, çok oldu ta’zîr!
Tünd

Hürmetle rüsûm-ı ihtirâma!
Terk etti beni kendi ibtilâma !
Bir âşîka ihtirâm lâzım.
Bir düşmüşü iltizâm lâzım.
Bir âteştir ki dilde sevdâ;
Ta’riz ana şiddet ile ihdâ
Bir derttir o devâsı cânân
Cânân nerede ? O lâzım !
Marniya (Kalbî)

-İnsan

Aklından olunca hepsi hepsi bî-sûd
(Cehri)
Allah bilir o nerde...
Elizabet (Meyus)

-Nâbûd!

Enzâr-girîz... Ümide benzer,

Ümid kadar da rûh-perver

(Marniya)

Ümid...

Elizabet (İşkât ile)

Mari, yeter kelâmın,

Bir hizmet ise bana merâmın,

Git koş, ara deşt ü kûhsârı

Sayd eyle getir o dil-şîkarı !

parçasıyla sâir aksâmı ve 25 Temmuz 307 tarihli ve 20 numaralı *Mir-sad*'daki bir muhaddera lisanından "Girye-i Mâtem" unvanlı şiiri de tamamiyle Hâmidânedir.

Seni görmek, Sana âh etmek için,

Seni takib ederek gitmek için,

Koşarım ye's ile, amma nereye?

Koşarım pencereden pencereye!

Çıkamam, kaldım odamda mahbûs,

Zâr ü giryende... Melûl ü meyûs.

Çıkamam ortaya, 'ıffet mâni'

Bu kadınlık...Bu kabahat mâni

Çıkamam, çıkmaya bulsam da tûvân

Ne bulur ortada çeşm-i giryân?

Beste-dem, nâle-fezâ bir tabût,

Rûhsuz bir hareket, bir de sükût!

O tezâhum-geh-i mâtem-perver

Ne hazin manzara-i dehşet-eser!

O ne?.. Tekbir alıyorlar, feryâd!

Gidiyor anneciğim, âh imdâd!

Geliniz... Rahmetiniz, dâd ediniz.

Gittim elden bana imdâd ediniz!
Geliniz kim gelecek? Bî-hûde!
Ettiğim velvele pek bî-hûde!
Gelecek yok, giden amma gitti;
Bence ümîd-i saâdet bitti.
Yürüyor işte -garibâne edâ-
Mahşerî heyet-i mâtem-pîrâ....”

Her mevzuu az çok eserlerinden mülhem olduğu şâirin eda ve ifa-
desiyle şâyân-ı hayret bir sûrette eda eden Fikret bir “Tevhid” yazmak
için de en muvaffak ifade Sinan Paşa’nın ifadesini bulmuştu.

Müsabaka-i edebiyede birinciliği kazanarak *Mirsad*’ın 13 Haziran
307’de çıkan 14 numaralı nüshasındaki “Tevhid”i gözden geçirelim!

Tevhid

“Allah!... Ey meâli direng-âver-i hayâl; ey zât-ı pâki berter-i her fikr
ü her meâl; ey bî-zevâl rahmeti gülzâr-ı fıtrata revnak-dih-i kemâl olan
Allah-ı zül-celâl!...

Ey mübdi-i yegâne! Senin hikmetinledir... hükmünledir ki âlemde
bu hayat, hayatta bu füyûzât-ı rû-nümâdır.

Ey sâni-i bî-behâne! Tecelliyât-ı avâlim-fürûz-ı azametin akla, -o se-
nin bizlere bir şaşaşa-dâr ihsânın olan- cevher-i derrâke hayret-bahşâdır.

Eyâ hâlikü’l-kevn! Bütün bu mükevvenât bar-gâh-ı kibriyâ penâh-ı
rübûbiyetine yek-âvâzâne ilâ-yı âheng-i münâcât eder; zerrattan şümûsa
kadar hep bu kâinât tebcîl-i nâm-ı celîlînle ilân-ı mübâhât eyler.

Bir subh-ı dil-peziârde gül, bülbül, âfitâb, bir leyle-i münirde ecrâm-ı
bî-hisab; şevk-i bahâr, hüzn-i hazân; pertev ü zalâm; seng ü nebat, bahr-
ı berr ü zerre vü hevâm.. Hep kudret-i bedîanı tezkire-leb-güşa, hep kib-
riyâ-yı zâtını teşhir için -cehrî ve kalbî - nağme - pîrâdır.

Bu ulvi sürûd-ı umûminin aks-i ebediyet-i peyvesti miyânında bir
sadâ-gâh peydâ vü nâ-gah nâ-peydâ- tarâb-serâ-yı lemyezeliye doğru sü-

zülür, gider. Bu sadâ bir şâir-i lâl ü cazibedârın zemzeme-i tevhidi, bir bülbul-i zâr ü bî-karârın feryâd-ı safâ-bedididir.

Yarabbi ! Ey muhit-i avâlim ! Semî' ü basîrsin o sürûd-ı bî-nihâye arasında bu enîn-i hazini iştir, bî-idâd olan mahlukâtın içinde bu âcizi görür ve bilirsin. ..

Yarabbi ! Bana rûhu, vicdanı, lisanı veren sensin. O rûhu ki dâim sana incizâb eder; o vicdanı ki dâim seni takdise şitâb eder; o lisanı ki dâim senin tahdîs-i niamınla feyz-i diğerk iktisâb eder.

İlahi ! Rûhun seni müşâhede-i gâibânesi... Yokluk içinde varlığın bir nişânesidir.

İlahi! Birsin.. İkrâr-ı vahdâniyyetinde ;
Fusûl ü encüm ü ezhârdır, kühsâr-ı alîdir.
Şühûd-ı vahdetin kim bî-tenahî, zî-tevalîdir.
Denir mi zâtını tevhidden âsâr hâlîdir.

Bu kerem-gâh-ı nûr-ı vahdet zâtınla mâlîdir!
Sânihası terâne-i vicedânımdır.
İlahi ! Kâdirsın... Tezkâr-ı kudretinde!
Delil-i bî-kerâni kudret-i ulviyenin ebhâr;
Müessirsın ki tesirindir ancak mûcid-i âsâr;
Zehî te'sir kim ekvân onun feyziyledir bîdâr
Zehî kudret ki takdimde hâb-âlûd-i acz, efkâr!
Terânesi vird-i lisânımdır.

İlahi ! Kalpler vardır ki aşkınla münevverdir,
İlahi ! Rûhlar var ki vaslınla meserreddir.
Benim kalbim de Yarab ! Aşkınla... Ol nûra mazhardır.
Benim rûhum da neyl-i vaslına, Yarab! Taleb-gerdir!

Fürûğ-ı hüsnüne, ey şems bir muzlim tecelli-gâh!
Huzûr-ı izzetinde ser-be-hâk-i hayretim her gâh.
Değildir kulluğundan başka lezzetten gönül âgâh.
Senin lutfundur ümidim, meczûbunum ... Allâh!!

Şimdi şu Tevhid'i imzasız görsek kâilinin Sinan Paşa olduğunu iddiada zerre kadar tereddüt eder miyiz ? Unutmayalım ki, Fikret bu eserlerini yazdığı zamanlar daha yirmi iki, yirmi üç yaşlarında bir gençti.. Birçok esâtize-i edebin sihr-i beyânından, füsûn-ı edâsından mülhem ve müteessir olan Fikret tab'ındaki kudret-i sehhârâneyi her eserinde gösteriyordu. Asıl Fikret'i "*Servet-i Fünûn*" un başında göreceğiz...

Fikret'in hayât-ı resmiyesi

Fikret Sultânî'yi bitirdikten sonra Bâbîâlî'ye, Hâriciye İstişare Odası'na devamla başlamıştı... Kaleme devamı esnasındaki hâllerini kısmen halazâdemden işitmiştim. *Muallim* mecmuasının nüsha-i mahsûsasına yazmıştım:

" Fikret bizim kaleme geldi. Kendisini kimse tanımıyor. Kendisi de kimse ile görüşmüyordu, ilk arkadaşı ben oldum. Fikret vaktinde gelir, yerine çekilir, bazen bir şeyler karalar çok zaman vakit geçirmek için resim yapardı. İki kalem darbesiyle arkadaşlarını kâğıt üstünde yaşatırdı. Bilmem neden! Arkadaşlarımız Fikret'ten çekinirdi. Onun öyle ezici bir vakarı vardı ki herkes karşısında küçülür, herkesi kendisine hürmete mecbur ederdi. İşte bu hâl arkadaşlarımızı, hattâ âmirlerimizi, mümeyyizimizi, baş kâtibimizi rahatsız ederdi. O zaman Fikret'i kimse tanımıyor, onun nasıl büyük bir insan olduğunu kimse takdir edemiyordu. Mümeyyiz bile onu incitmek, onun vakarını bilâ-sebebe kırmak istiyordu. "Tevfik Bey şunları yazar mısınız?" diye verdiği kâğıtlar kendisini uzun geceler uykusuz bıraktığı hâlde halledilemeyen hafıalarca masanın üstünde pinekle-yen en çarpaşık en anlaşılmaz evrak olurdu. O, hiçbir şey söylemeden on-ları alır, sessizce açar, keskin nazarlarıyla birer kere süzerek masanın önüne bırakıverir. Beyazlık bir kâğıt üzerine birkaç satır yazar ve sonra yine resimlerine krokilerine avdet ederdi. Gözlüğünün kenarından gizli gizli bakan mümeyyiz onu resimle meşgul görerek iyi bir fırsat bulduğuna hükmeder, müstehzî bir tavırla : "Kâğıtlar bitti mi efendim diye sorar, cevaben ezici bir sükût ile tebeyyüz edilmiş birkaç kâğıt alırdı. Aldığı kâğıtları saatlerce okur, diğer evrakı karıştırır, önüne bakardı. Bu bakışta öyle derin bir mahcubiyet, öyle âşikâr bir mazeret dileyiş vardı ki Fikret onu gör-

memek için krokilerine dalmağa kendini mecbur addederdi. Birinci defa yazdığı kâğıdın müsveddesini sordular... Doğrudan doğruya beyaza çekmişti. Yazdığı yazıların tashih olunduğunu görmedik. Az zaman sonra büyük adamın huzur-ı mahviyetinde bütün arkadaşları âdeta mütezillilâne gilmek mecburiyetini hissetmişlerdi. Bir müddet sonra Fikret çekildi, istifa etti. Memuriyet hayatı, onun yüksek rûhunu sıkıyordu. Kaleme gireli bir defa maaş almamıştı. Bir sa'd-ı kırân şerefine mütedâhil maaşları verdiler, onunkiler de alındı. Epey mühim bir yekun tutuyordu. Kendisine götürdüm beni gülererek karşıladı, teşekkür etti. İşsizliğin mükâfâtı olan bu parayı alamayacağını söyledi. Hayret ettim, ısrar ettim. O aynı tebessümle başını salladı. O zaman muhâcirîn iânesi için bir komisyon teşekkül etmişti. İadesi mümkün değil ise, oraya verebilirsiniz” dedi, oraya verdim.

Fikret'in hayât-ı resmîyeden aldığı hisse-i zevke şu cümleler güzel bir şahit oluyor.

“ Cevad Paşa'nın sadâreti zamanında Sadâret Mektubî Kaleminde Mühimme Şubesi tesis edilmişti. Fikret'in akrabasından olan Bülbül Tevfik Paşa* Fikret'i sekiz yüz kuruş maaşla bir şubeye aldırmişti. Fikret bir zaman devam ettiği bu şubeden hizmet takdir olunmuyor diye çıkmış, tekrar İstişare Odası'na geçmiş 16 Zilhicce sene 1306 ve 1 Ağustos sene 1305 tarihinde irâde-i seniye ile İstişare Odası muavini unvanını almıştı.

Hem Bâbıâli'ye devam ediyor hem de o zaman Gedikpaşa cihetinde bulunan Ticaret Mektebi'nde Fransızca ve Türkçe hüsn-i hat desleri veriyordu.

Bir ara Mekteb-i Sultânî'de bir hocalık açıldı: Fikret hocalığa davet olundu. İkinci bir namzedin zuhûru bir müsabakaya meydan açtı. İki rakip ikisi de genç, ikisi de zeki, ikisi de şâirdi...

Fikret müsabakadan çekinmiyordu. O zaten kendi ihtiyarıyla müsabakalara dahil oluyor, birincilikler kazanıyordu. Bunda da kazandı. Mekteb-i Sultânî 'nin ibtidaî üçüncü sınıfına Türkçe hocası oldu.

1310 senesinde Abdurrahman Şeref Bey Mekteb-i Sultânî'ye müdür olarak geldiği zaman Fikret mektepte hocaydı. Abdurrahman Şeref Bey, hatıratında: “Mektepte bu kadar yumuşak ve muti olan Tevfik Fikret,

* Ayanda aza iken vefat etmiştir.

memuriyette başka bir şahıs oluvermiştir. Sinninin ilerlemesiyle muhakemesinin artması, kalbinde o kadar ciddi ihtisat ve fikrinde o kadar ince düşünceler uyandırmıştır ki merhum bizim hayât-ı me'muriyet ile bir türlü ülfet edememiştir. Bir müddet Bâbîâli aklâmına devam ederek gördüğü hâller rûhuna ıztıraptan başka bir şey vermediğinden kalemi terk edip gitmiş ve mümeyyizleri, müdürleri hattâ müsteşarı, nâzırı tarafından vukû bulan ibrâmlar ve ricalar bî-sûd kalmıştır.

1310 senesinde Mekteb-i Sultânî müdüriyetine nakleylediğimde Tevfik Fikret'i orada muallim buldum. Bâbîâli'yi terk etmişti.

Ertesi sene bütçesinde bil-umum maaşından yüzde on tecil kılındı. Tevfik Fikret istifa etti. Muallim maaşından tenzilat icrasını ve maaş kesmek sûretiyle bütçesinin tevazûn ettirilmesini bir türlü zihnine sığdırmıyordu. Kendisine birçok izâhât verdim, ricalar ettim, âmirlik ve hocalık nüfuzumu istimâl ettim. Bir türlü teskin ve iknaa muktedir olamadım. Mantıksız bir hükûmete hizmet etmeğe vicdanı tahammül etmiyordu. Hükûmetin her nevi cevr ve kahrına alışmış olan biz memurlar miyânında Tevfik Fikret'in zuhûru bir harikaydı. Hususa ki kendisi aile sahibi olmuş, servet-i azâtiyeden mahrumdu... Devam ile meşrût olmayan Bâbîâli maaşını, birkaç gün ders vermeğe mukâbil ve tezyidi mevûd olan mektep maaşını, ayağıyla tepmesini garip görenler çok idi. İşte Tevfik Fikret'i hayât-ı resmiede tek kılan bu nevi ciddiyetleridir." diyor.

İşte mektebin ibtidaî üçüncü sınıfından başlayarak Sultânî ikinci sınıf muallimliğine kadar çıkan Fikret 311 senesinde mektebi terk etmişti. Rumelihisarı'nda oturuyordu. 312 - 313 senesi nihayetlerindeydi. Robert Kolej'e bir Türkçe muallimi arıyorlardı. Hattâ bir müddet Ubeydullah Keleş birkaç ders de vermişti. Bir akşam el-yevm Bulgaristan'ın Amerika sefiri olan Robert Kolej Bulgarca muallimi Panaretov Efendi yalıya Fikret'le görüşmeğe gelmiş o akşam Fikret'i koleje muallimliğe davet etmişti. Beş lira maaşla kolejde hoca olan Fikret'in Meşrutiyet'in bidâyetine kadar maaşı ancak 12 lira olabilmişti.

Yine Abdurrahman Şeref Bey: " Bir garip hâlini daha hikâye edeyim. Muallimlikten infikâkında mütedâhil 4 maaşı varmış. Ramazan-ı Şerif geldi. Arkadaşlarından Salifü'z-zikr Nevrah Bey müracaat edip Tevfik

Fikret'in zaruretiden bahseyledi. Mütedâhil maaşları verilir ise tehvîn-i ihtiyâcına medâr olacağını söyledi. Mektepten kat'-ı alâka ettiği cihetle hesabının da kat'ı lâzımdır diyerek maaşlarını tedarik ettik. Mektep veznedarı ile hânesine gönderdik. Dört maaşın birden çıkmasına Tefvik Fikret vehleten istigrâb etmiş. Veznedar efendi bu maaşlar umumî olmayıp kendisi mektepten kat'-ı alâka ettiği cihetle hesabının da kat'-ı lüzumundan dolayı yalnız kendisine te'diye olunduğunu söylemiş. Tefvik Fikret hususî sûrette te'diyâta razı olamayacağından katiyen reddeylemesin mi? Veznedar paraları geriye getirdi. Muhasebe defterlerinden çıkmış olan bu paralar yeniden îrâd kaydolundu. Ve maaşât çıktıkça kendisine de birer birer te'diye kılındı..

İster meslek deyin, ister huşûnet, ister inat, ister bazılarının kavlince kaçıklık deyin, Tefvik Fikret emsaline uymaz, feleğe boyun eğmez bir merd-i münferid idi." diyor ki ben de bu vâkıayı Sultânî muhasebecisi merhum Kadri Beyden dinlemiştim. Kadri Bey mektepte muallimdi. Ay-larca maaş çıkmaz, herkes sıkıntı içinde kalırdı. O zaman Fikret'in de sıkıntıda olduğunu müdür Abdurrahman Bey biliyordu. Beni çağırdı. Müterâkim maaşlarını benimle gönderdi. Gittim. Güler yüzle karşıladı. Ziyaretimden çok memnun oldu. Müdürün selamını söyledim. Teşekkür etti. Sebeb-i ziyâretimi anlattım, gülümsedi. -Ya... Maaş verildi mi, efendim! dedi. Hayır, daha verilmedi; fakat müdür beyefendi size gönderdi, dedim.

Aynı tebessümle teşekkür etti. Maaş çıkmadan para alamayacağını, arkadaşlarının sıkıntısına iştirakin kendisi için büyük bir zevk olduğunu söyledi. Israr ettim. Niçin beni zevkimden mahrum etmek istiyorsunuz? dedi. Kabul ettiremedim." demişti. Fikret, bidâyet-i Meşrutiyet'e kadar hayât-ı resmiyeye veda etmiş, yalnız Robert Kolej'deki muallimliği ile geçinmiştir.

324'te ilan edilen hürriyetten herkes bir sûretle istifadeye koşarken Fikret memleketi nasıl yükseltmek, gençliği zillet ve sefâletten, acz ve cehâletten nasıl kurtarmak lâzım geldiğini düşünüyordu.

Onca, bir çare vardı, bu milletin seviye-i irfanını yükseltmek, bütün gayretini bu cihetine hasretti. Resmî memuriyet istemiyor. Nihayeti gel-

meyan o meş'ûm usul-i kalemiyeden nefret diyor, iğreniyordu. Hakikaten bu milleti kurtaracak olan ilk ümit o zaman parlamış, yine o zaman sönmüştü. Fikret, "Yeni Mektep" unvanlı bir mektep tesisini düşünmüş, bunu da hükûmetin değil, milletin müzâheretiyle açmayı tercih etmişti. Kendine vaad eden eâzım! arasında vaad ettiği on iki bin lirayı derhal getiren bir İngiliz'den mâadâ sözünün eri bir kahraman daha görmemiştir. Fikret, memleketin irfanını, iz'ânını vicdanını i'lâ için teşebbüs ettiği bir anonim şirketi tesis edecek dört arkadaş bulamadı. Hattâ kendi arkadaşları bile kaçıştılar. Halbuki şu devre-i izmihlâl içinde milleti soyacak aç, sefil, dilenci edecek yüzlerce şirketler açıldı. Acaba bunları açanlar içinde ötekenden kaçanlar da yok mu ?

Bir teşebbüsten bir hayır ummayan Fikret, yapayalnız kalmıştı.

Bir zamanlar Dârülfünun edebiyat muallimi oldu. Meşrutiyet'in kanaâtlerde ve vicdanlarda hiçbir şey değiştirmedığını hâlâ "idare-i maslahat" politikasının câri olduğunu gördü mevzû-ı mubâhese olan meselede her şeye evet derken Fikret'in kulağına eğilip "Hiç de böyle düşünmüyorum, ama ne yaparsın idare-i maslahat" diyen koca sakallı riyâkârlardan kaçtı. 2 Şubat 325' te istifa etti.

19 Şubat 324 Meclis-i Mebusan reisi Ahmed Rıza Beyden "Nâile Sultan Köşkü'nün İnas Sultânîsi'ne kalbi ve kendisinin himaye ve idare mecilisinde aza tensib kılındığı" na dair bir tezkere almış kabul edemeyeceğini bildirmişti.

Halbuki bu pek sevdiği vatana hizmet edememek Fikret'i meyan ediyordu.

Bir aralık bütün azim ve kuvvetini Mekteb-i Sultânî'nin ıslahına hasretti. Abdurrahman Bey hatıratında : " Meşrutiyet'i müteâkib kendisi ile iâde-i temâs eylediğimde ferah ve inbisât eseri görmedim. On beş yirmi sene küskünlük ile bedbinlik ile o mertebe istinas etmişti ki âlem-i pür şevk ve sürûr olduğu demlerde bile onun vicdanında neşe küşâyış bulamıyordu. Bin üç yüz yirmi dört evâhirinde Mekteb-i Sultânî müdüriyetine sevk ettim. Tasavvurâtına vücut veriyor, her düşündüğünü doğru itikat eyliyor, bütün usul ve ahvâlimizi kendi nazariyesi ve dil-hâhı vechle tanzim ve tahvil etmek istiyordu. Vâkıa nazariyeleri kâbil-i itiraz değildi.

“Bir elin sesi çıkmaz, bir kişinin emeliyle koca bir devletin köhne revîşî çabuk çabuk tebdil ve ıslah olunamaz. Eyyâma uymak dürüş ta-kallûbata bedel iyiliği âheste âheste karşılamak muktezâ-yı maslahattır, zaruridir” denildikçe eski dikbaşlılığı harekete gelerek memuriyetini terk ile kaçmağa hazırlanırdı.

“Naz ve niyaz ile Mekteb-i Sultânî müdüriyetinde tutabildim. Bu hizmette bir sene kadar dayanabildi. Halefim olan nâzırlar huyunca git-mediklerinden günün birinde küsüp istifa etti.” diyor. Filhakika Fikret, Abdurrahman Şeref ve Nâil Beylerin nezaretleri müddetince Mekteb-i Sultânî’de az çok çalışabilmişti. Pek de yiğitliği hoş görmeyen zevât-ı müşarûnileyhâ Fikret’e olan itimatları dolayısıyla bir şey dememişlerdi. Mâmâfih bu arada da Fikret bir kere istifa etmiş, tekrar müdüriyete gel-mişti. Asıl mektepten çekilmesi Emrullah merhum zamanındadır ki merhumun isabet-i nazarı hakkında Mekteb-i Sultânî’de bir ay müddet kadar müdür olarak kaldığı zaman talebenin “kazan kaldırma” âdet-i müstehâsesine!” hayat vermeleriyle anlaşılabilir. Allah rahmet eylesin Hacı Zihni Efendi merhum müşarûnileyh için: “ Allah selâmet versin iyi adam görünürdü. Meğer pek sersemmiş. Bir haftanın içinde mektebi arap saçına çevirdi. Hademesi, talebesi, hocası, müdürü, hepsi birbirine girdi. Ne nizam, ne intizâm, ne ders, ne ahlâk hiç bir şey kalmadı. Şaş-tık. Bu işi nasıl yaptı, anlayamadık.” derdi.

İşte Fikret, bu zât-ı şerifin müthiş bir anarşi içinde bıraktığı mekte-be müdür oldu ve görülmemiş bir intizâma soktu. Gariptir ki yine o zât-ı şerif sevk-i tali’le nezâret-i celileye gelince :

Bağdaki sevmez iken dağdakini
Dağdaki geldi kovdu bağdakini

tezyif-i sade-dilânesine mâ-sadak harekâta kalkıştı.* Fikret de bu hare-kâtı lâyük olduğu hürmetle karşılayarak sahibinin dûş-ı dirâyetine yük-letti ve çekildi. İstifanâmesine cevaben Emrullah Efendi’den 24 Mart

* Fikret’in bu husustaki mesâisi hakkında muhterem Sâtu Bey makâlât-ı mahsûsa kaleme almışlardır. Mesele oradan hakkıyla anlaşılır.

1326 tarihli garip bir tavsiyenâme aldı. Esasen Fikret'in bu istifası bir si-yâset-i dâhiliye şekli almış, meclislere, matbûâta aksetmişti... O zaman kabine, itiraf ettikleri gibi, sersem arkadaşlarını Fikret'e feda edemedi.

Fikret ertesi günü 25 Mart 1325' de hatâ-yı nezâreti bütün ananesiye ile izâh ederek makamından katiyen istifa etti. Bu istifa hayât-ı resmiye-den son ve dâimî istifası olmuştu. Bunu müteâkib Mekteb-i Sultânî müdürîyetinin nezâretin istilâmından bahisle 19 Nisan sene 1326'da edebiyat muallimliğini kabul edip etmeyeceğine dair gönderdiği mektuba cevabı insanı yerlere geçirerek bir kahrkaha-i tezyif ve tehzilden başka bir şey değildir...

Fikret'in Hayât-ı Samimiye ve Edebiyesi

Fikret üç yüz altı senesinde evlendi.

Küçücükten beri bütün hayatının şerîki bütün hevesâtının refiki olan dayızâdesiyle evlendi. Bu saadetini ninesi göremeden ölmüştü. Defterhânede tevkiîlik memuriyetinde bulunan babası da Sultan Hamid'in bir irâdesiyle Hamâ mutasarrıflığına tayin edilerek uzaklaştırılmış, hattâ tayininin ertesi günü vapura bindirilerek İstanbul'dan çıkarılmıştı. Bu teb'îdin sebebi anlaşılamamıştı.

İstanbul'da anasız, babasız, öksüz kalan Fikret bütün ihtiyâc-ı muhabbetini, bütün aşk-ı şefkatini harîm-i ailesinde aramış, mevcudiyetini yuvasına bağlamıştı.

Babası bir müddet sonra Hamâ'dan Nablus'a kaldırıldı.

Bu tahassür Fikret'in rûhunda öyle derin tahassür fırtınaları koparmış, öyle kanlı izler açmıştır ki ölünceye kadar kapanmamış, belki gittikçe derinleşmiş, gittikçe müzminleşmiştir. Abdülhamid irâdesinin zulmünü kendi ailesinde gören Fikret istibdâda, zulme karşı derin bir buğz hissetmiş, tab'ındaki hak ve adl meyelânı daha büyük bir kuvvetle beslenmiştir. Bu kadar zulmünü gördüğü bu hükûmete hizmetten nefret ediyordu. Kendisini avutan şiirleri ve ailesi idi.

Babasından vakit vakit mektup aldıkça teessürlerini avutur, zehirlerini için için içirdi. Hüseyin Efendi Nablus'ta da kalmadı. Oradan da Akkâ'ya tahvil edildi.

اوله نديكى سنه كى رسمى

Evlendiği seneki resmi.

Fikret *Mirsad*'a yazı yazmağa başlayalı Safa ile dost olmuştu. Bu vefalı dost Fikret'i oyalardı.

Ali Ekrem, *Muallim* mecmuasının nüsha-i mahsûsasında: “Bu “Tevhid”in intişarından sonra *Mirsad*'a yazı yazan gençler için yeni şâir ile görüşmek bir ihtiyâc-ı rûh olmuş idi. Fakat onu bulmak o kadar kolay bir şey değildi: *Mirsad* idarehânesinde toplanmak... Ne mümkün! Mecmua da, muharrirleri de târûmâr ediliverir. Zaten şâir-i güzide-sühan da oldukça merdüm-girîz. Ne yapmalı? O zaman ben bir çare düşündüm. Kadri Beyzâde Kâzım Bey, Tevfik'in görüştüğü bazı zevâtı tanıyordu, genç şâiri bir gece evine getirebilirse Kemal'in gayr-ı matbû şiirlerini, hususiyle *Celâl*'ini okuyacağımızı Kâzım'a söyledim. O, vaadimi fevkalâde meserretler, heyecanlarla telâkki etti. Derhal Tevfik'e haber uçurdu. Daha birkaç genç de beraber bulunacaktı. Tenhaca bir sokakta ikamet ediyordu. Hafiyelerin enzâr-ı tecessüsünden oldukça baîd olan bu izbe meskende muhatarasızca toplanabilecektik. Mâmâfih ihtiyata riâyette kusur göstermeyerek davetlilerin adedini altı kişiye tahdit ettik.

Ev sahibiyle beni de ilâve edince sekiz kişi oluyorduk: Yarım düzineneden iki fazla! Bu da istibdâdın son zamanlarına göre gayr-ı kâbil-i ta-

hammül bir cemaat-i muazzama ise de o vaktin zâbıta-i hafiyesi için havsala-sûz müsamaha addolunamazdı. Hususiyle davetlilerimizin hepsi gelemeyi sanıyorduk. Filhakika iki zat gelmedi, gelemeyi; altı kişi toplandık.” dedikten sonra Fikret’i tasvir ediyor, *Celâl*’i nasıl okuduklarını anlatıyor. *Celâl* bittikten sonra:

–Şimdi ne yapacağız? Bu nâmütenahi eser nasıl bitti? Bari şiirleri okuyalım. Mecmuâ-ı Eş’âr’ı getirmedi mi?

–Getirdim efendim ama, onu okuyacak hâlimiz kaldı mı ya?

–Hakkınız var. Şiirleri lütfen bendenize verirseniz, okurum. Şimdi yalnız görebilir miyim?

Babamın perişan evrak üzerine yazılı yeni şiirlerini uzattım. Hepsi güya birkaç cüz teşekkül ediyordu. Tevfik Fikret bunu görünce dedi ki: Aman efendim, bu nedir? Kemal’in şiirleri böyle perişan bırakılır mı? Müsaade buyurursanız ben onları hem okuyayım, hem hepsini bir güzel deftere yazayım. Yazım o kadar güzel değil ise de herhalde bu yazıdan temizdir. Kâzım Bey bilir, sorunuz.

–Kardeşimizin yazısı, kendisi kadar sevimli, rûhu kadar temizdir.

–Eş’âr-ı Kemal için ne mazhariyet!

–Esağfurullah.

Öteden bir ses duyuldu, ‘Artık işten bahsedelim mi? Bizim iş unutuldu.’ Fikret rencide bir nazarla baktı! İşten bahsetmeyi Maliye Mektûb Mümeyyizi Fuad Bey teklif ediyordu. Ben de işin ne olduğunu biraz biliyordum: Yeni bir risale çıkarmak, Fikret’e onun ser-muharrirliğini deruhte ettirmek, hepimiz de etrafına toplanmak. Benim bulduğum *Ma’lûmât* ismiyle tevsim edilecek olan bu risalenin ruhsatı da Fuad Bey nâmına alınmış idi. Kâzım, Fuad Bey, orada bulunan diğer arkadaşlar yeni zuhur eden ‘şâir-i güzide-sühan’a bu gazetenin ser-muharrirliğini deruhte ettirirlerse, hele Kemal’in bazı eserlerini bir nâm-ı mechûl altında olsun neşredebilmek için benden koparmağa muvaffak olurlarsa mecmuanın katiyen revaç bulacağından emin idiler. Lâkin Fikret’i ikna etmek, ona bu vazifeyi kabul ettirmek gayet müşkildi. Fikret, Safa’nın *Mîrsad*’ı Ma-

beyn'den tasavvurlara sığamayacak kadar garip bir tevehhüm ile tatil ettirildikten sonra hiçbir risaleye yazı yazmamağa karar vermişti. Hâzırûn benden imdat bekliyorlardı. Tevfik Fikret'i bir köşeye çektim, yarım saat konuştuk. Onu iknaa muvaffak oldum. Elhamdülillâh ki buna muvaffak olabildim. Fikret yalnız iki şart der-miyân ediyordu.

1-O gece orada hazır bulunan zevâtın muâvenette kusur etmemesi,

2-Sâhib-i imtiyâzın gazetenin umûr-ı tahririyesine müdahale göstermemesi.

Bu iki şartı umum memnunen kabul etti ve *Ma'lûmât*'ın ilk nüshası 10 Şubat 1309 tarihinde intişar ediyordu. Bu birinci nüshanın birinci sahifesindeki "Tebrik-i Vilâdet" şiiri Fikret'in, padişaha yazılan kaside ile onu takip eden mensure de benimdir. İşte mülkümüz de Fransa'daki muhtelif mesâlik-i edebiyenin ma'kes-i zuhûru olarak senelerce intişar etmiş ve 'Servet-i Fünûn Mekteb-i Edebî' nâmını ihraz ile Kemal'lerin, Ekrem'lerin, Hâmid'lerin Cenab'ların, Fikret'lerin, Hâlid Ziya'ların mesâlik-i mahsûsasını takip ve tevsî ederek bir tekâmül-i edebîyi temsile muvaffak olmuş olan '*Servet-i Fünûn*' mecmuasının intişar ve inkişâfında o kadar sebat ve devamı bu *Ma'lûmât* mecmuası sebebiyet vermiştir. Yanlış anlaşılmasın, bu ilk intişar eden *Ma'lûmât* birkaç sene sonra Baba Tahir'in neşrine başladığı *Musavver Ma'lûmât*'tan bütün bütün başkadır: Bu birinci *Ma'lûmât*'ın sâhib-i imtiyâzı Fuad Bey, ser-muharriri Tevfik Fikret idi. Hattâ bundan dolayı ömrü uzun sürmedi: Yirmi dört nüsha kadar çıktıktan sonra külliyyen tatil ettiler. Lâkin Tevfik Fikret saha-i faaliyete atılmıştı, onu tatil etmek artık kâbil değil gibiydi. Bir müddet sonra Re-caizâde Ekrem Bey, Ahmed İhsan Bey'in ricası üzerine *Servet-i Fünûn*'u ıslah etmeği deruhte etmiş ve gazetenin ser-muharrirliğini kemalâtına meftûn olmağa başladığı Tevfik Fikret'e tevdi ettiği gibi onun muâvenetine de o zamanki nâm-ı müste'arlarıyla 'Ayın Nadir'i: Ali Ekrem'i ve 'H.Nâzım'ı: Ahmed Reşid Beyi vermişti. Birkaç ay sonra Hâlid Ziya ve Cenab Şahabeddin Beyler de, kendi peyrevleri ile beraber *Servet-i Fünûn*'a geldiler. Târih-i edebiyâtımızda cidden hâiz-i kıymet-i ebediye bir mevki ihraz eden *Servet-i Fünûn* mektebi teessüs ve takarrür etti. Şu hâlde *Ser-*

vet-i Fünûn'un mebdî'-i zuhûru Kâzım Bey'in hânesindeki küçük ictimadır ve o ictimada Kemal'in rûhu riyâset etmiştir.” diyor.

Fikret'in nasıl *Servet-i Fünûn*'a geldiğini öğrenmiş oluyoruz. Fikret'in *Servet-i Fünûn*'a gelmesi “Edebiyat-ı Cedîde”nin doğması demektir. Fikret orada birçok gençler tanıdı, daha doğrusu kendine birçok gençler tanıttı. Fikret de onlara “genç bir üstat”, hakiki bir dost oldu. Fakat “Safa”sı galiba en samimisi, çünkü en safı idi. Safa genç şâirin muâşeretine can atardı. Yazdığı şiirleri en evvel ona okur, kaçırdığı, bulamadığı kafiyeleri ona sorardı. Keyifli zamanlarında mülâtefeler, müşâreler ederlerdi. .

Mensiyyât'ın 63'üncü sahifesindeki “İki Kalbin Bir Hissi” unvanlı manzume 16 Eylül 311'de Fikret'le beraber söylenmiştir.

Dostlukları o kadar ileri gitmişti ki Safa gelişigüzel Fikret'i ziyarete gelir; bazen gece bazen gündüz, bazen sabah karanlığı şafak sökmeden Safa, Fikret'in kapısını çalardı. Bahçıvan İsmail geceliğiyle kapıyı açardı. Herkes Safa'yı öğrenmişti. O hakikat saf ve teklifsizdi. “Şuna bir kafiye bana bir yatak...” der harem kapısını vurarak: “Bana bir su, bana bir kahve...” sözlerini ilâve ederdi. Bu Safa'nın dilinin pelesengi olmuştu. Sonra sabahlara kadar Fikret'le otururlar, konuşur, gülüşürlerdi. Bazen “Kamer Hanım'a Hitap” diye:

İneydiniz şu dehlize
Kolaylaşırdı pek bize
Konuşmak öyle diz dize
Değil mi ya Kamer Hanım
Benim gülüm benim canım

Oyun hevâsı curcuna
Ne olsa tık da harcına
Kurul şerefle bir cana
Safâ ki bak Kamer Hanım
Benim gülüm benim canım

Şu pür-nücûm kontuar
Size olur mu dortur
Uzandı gitti istuar
Gelindi gel Kamer Hanım
Benim gümüşlü kalkanım

Sarardı soldu benziniz
Tıkandı varsa genziniz
Sırıttı burda kafiye
Nasılsınız Kamer Hanım
Benim gülüm, benim canım

Sizin sedefli çekmece
Dolu içinde bilmece
Küşâd edilse bir gece
Nasıl olur Kamer Hanım
Benim gülüm, benim canım

O çehre-i müdevverin
Yüzünde hâli hâverin
Gönül senin semâverin
Fıkırdıyor Kamer Hanım
Ne dersiniz buna canım

gibi şuh ve zarif kafiye oyuncakları yaparlar, şathiyâtta bahsederler, hicviyeler yazarlar, edebiyattan söz açarlardı. Safa kafiye, hususiyle kafiye-i mukayyede meraklısı idi. Fikret kendisi için:

“An asıl Laz’dı dönüp Kürt oldu
İllet-i kafiye den mürd oldu”* demişti.

* Manzume bir kıta idi biz yalnız bir beytini zaptedebilmişiz.

Safa, “An-asıl Laz’dı ne ise fakat dönüp Kürt olduğu nereden çıkar-
dın!...” diye sormuş Fikret de “mübtela olduğun illet-i kafiyeden”
 demiş, gülüşmüşlerdi.

Safâ bütün menâkıb-ı hayâtını anlatır. Dertlerini döker. Fikret’in de
bütün hissiyâtına şerik, âlâm-ı rûhuna müşterek olmak isterdi. Fikret
sevgili babasının elem-i iftirâkını bir taraftan edebiyat vadisinde, bir ta-
raftan da aile sinesinde avutuyordu. 313 senesi Fikret için hayırlı bir sene
addedilebilir.

Fikret bu sene ailesini Burgazadası’na götürmüştü. Adanın sükûn
ve âsûdegîsi şâirin rûhunda derin bir inşirah uyandırıyor, pek sevdiği:

“Göklerin nâmütenahiliği çarpar nazara”

diye bakmağa doyamadığı o gökler, o denizler, o ağaçlar, o kayalar,
o nâmütenahi tabiatla baş başa yaşıyordu.

O sene haziranın birinci günü idi. Şâirin “Halûk”u sevimli çehresiy-
le babasına ilk tebessümlerini göstermişti...

Halûk, Fikret için yeni bir aşk ve ilham menba’ı idi. *Servet-i Fün-
nûn’a* ser-muharrir oluşu da o seneye müsadiftir.

11 Kânûn-ıSânî 1311’de intişar eden *Servet-i Fünûn*’da “Hayran” un-
vanlı şiirini karilerine takdim ediyordu...

Tevfik Fikret ismi *Servet-i Fünûn’a* geçtikten sonradır. Kayınpeder-
leri: “Bâbîâli’de Mühimme Şubesi’ne devamı esnasında bir daha *Servet-i
Fünûn*’la şiirlerini neşrettirmemesine dair tembih edilmesi sebebiyle
âsârında Tevfik Fikret nâmını istimale başladı” diyorlar. Bu hususta Ab-
durrahman Şeref Bey: “Merhum, Fikret mahlasını sonradan almıştır.
Evvel vakitlerde bu isimde yalnız bir zâtı tanıyor idim ki o da Nafia Mek-
tupçusu Fikret Efendi idi. Mahdumum dünyaya geldikte Fikret tesmiye
etmiştim. Mehmed Tevfik’in mektepten çıktıktan sonra Fikret tahallus
etmesi belki mahdumumdan iktibasendir. Zira o esnalarda bana tevec-
cüh ve muhabbeti ziyâde idi.” diyor.

Fikret *Servet-i Fünûn*’da yalnız kendini değil arkadaşlarını da gös-
terdi. Çok çalıştı ve çok çalıştırdı...

Gecelerini uykusuz geçirir, uykusuz gündüz ederdi. “Yatarsam uyu-
rum, tashihleri yapamam” diye yatağına bile girmez sevgili babacığının

minderine oturur, mütemadiyen çalışırdı. Tab'an titiz, temizliğe, doğruluğa âşık olduğundan her şeyi güzel, her şeyi temiz, her şeyi muntazam isterdi. Servet-i Fünûn'daki resimlerin bile bir kısmı kendi kaleminden çıkmıştır. Ali Ekrem; "Fikret'in bana bıraktığı en büyük yadigâr ise babamın Bolayır'daki medfenine yapılan türbedir: Planını da resmini de Tevfik Fikret tanzim etmiştir" diyor.

Evet kendi "Âşiyân"ının resmini, planını yapan da Fikret'tir. Recaizâde, merhumun "Nijad Ekrem"ini tasvir, tezyin, tertip eden de birçok dostlarının ev, bahçe planlarını tertip eden de Fikret'ti. Evde resimleri asan, çiçekleri düzelten o idi. *Servet-i Fünûn*'un bütün inceliklerini kendine mahsus bir nüfûz-ı nazar, kendine mahsus bir rikkat-i rû'yetle görüp tasarlayan üstat, Fikret'ti. *Servet-i Fünûn*'dan gönderilen bir mektubun zarfına karaladığı şu satırları okuyalım.

Bana "Kimsin?" diye sordun meleşim
Pek güzel dinle de îzâh edeyim
Nâm-ı nâcîzime "Fikret" derler
Şiire de nisbetimi söylerler
Kaldığım varsa da gâh ekmeksiz
Kalmadım şimdiye dek mesleksiz
Nûr bekler gibi nısf-ı şebde
Bekledim on iki yıl mektepte
Sonra çıktım ne için bilmeyerek
Bu da bir cilve-i baht olsa gerek
Bâbîâlî'ye müdavimlendim
Ehl-i nâmûs diye mimlendim
Şimdi bir hayli eser sahibiyim
"Ahmed İhsan"da musahhih gibiyim
Sâye-i lutf-ı cihân-bânîde
Hâceyim Mekteb-i Sultânî de

diyor. İşte kendi hakkındaki istihzâ-âmiz düşüncesi... *Servet-i Fünûn*'da, Edebiyat-ı Cedîde'yi doğuran mesâîsini bir musahhihlikten

خلوقك چو جوقانی

Halûk'un çocukluğu

yüksek görmüyor, göremiyor. “Ekmeksiz kaldığı hâlde mesleksiz kalmadığını” söylüyor. Bunu kısa bir kafiye oyuncuğu zannetmek gaflet olur. Fikret ekmeksiz kalmamıştır. Fakat çok sıkıntı çekmiş, çok zaman bir kısım eşyasını satıp yaşamış, kimseye boyun eğmemiştir. Fikret'in bu büyük gayretinde “Halûk”un da büyük bir dahli olduğu görülüyor.

Rûbâb-ı Şikeste'de “Yarın” ser-levhalı manzumesinde;

“Benim olanca huzûrum, sürûrum işte fedâ
Çocukça, nazlı, küçük bir dakika şevkin için;
Büyür gözümde seninle hakikat-i ferdâ:
Bugün çalışmalıyım ben yarınki zevkin için”

diyen Fikret biraz sonra da “Yaşamak Aşkı”nı yazıyor

Büyür cism-i nev-hayâtıyla
Sarışın, tatlı bir çocukçağızın,
Yaşamak aşkı bende her emele
Olacak melce'-i yegâne yarın.

diyor. Halûk'u için çalıştığını, Halûk'u için yaşadığını açıkça söylüyor. Son zamanlarında bile kendini yaşatan aşk bu idi. "Zevcemle oğlum olmasa intihar ederdim." sözlerini birkaç kere, birkaç sebeple tekrar etmişti.

Ben böyle mi sandım seni, ey ömr-i gam-âlûd?
Bir telhî-i nefretle gönül, nâdim-i bî-sûd,
Takdîs ediyor sâye-i kahrında memâtı!

diyen Fikret'in nazarında hayatın zerre kadar kıymeti yoktu. Daha pek genç iken yaşamaktan iğrenmişti. "Halûk"un doğuşu ona ilk ilhamını verdiği, "Halûk İçin" diye:

Şafak, bulut, gece, mehtâb, jâle, gonca-i ter,
Siyah saçların altında bir likâ-yı seher
Bahâr-ı aşka medâr-ı tarâvet olsa bile...

manzumesini yazdığı zaman ona cihanın karanlıklarını solduran kutlu bir sabah, sehhar bir güneş vardı: Halûk'un tebessümleri...

" 'Ahmed İhsan' da musahhih gibiyim"

diyen Fikret yalnız müretteplerin hatasını tashih ediyordu zannetmeyelim. Arkadaşlarının, biraz daha ileri gideceğim şakirdlerinin yazılarını, fikirlerini, hislerini, zevklerini de düzeltiyordu. Fikret'i pek eskiden tanıyan ve arkadaşlık eden pek muhterem, pek sâdikü'l- kelam bir zât: "Edebiyât-ı Cedîde" zümresine dahil olup da Fikret'ten müteessir olmayanı tanımıyorum. Bütün yazılar Fikret'in tashihinden geçer, hattâ bazılarının bütün sahifeleri baştan aşağı Fikret'in kalemıyla işlenirdi." diyorlar ki merhumun metrukât-ı kalemiyesi arasındaki müsveddeler de o hakikati teyid ediyor. Esasen bütün arkadaşları da daha o zamandan beri Fikret'i üstat tanıyorlar.

Fikret yazılarıyla eski edebiyatın rûhsuzluğunu, sahteliğini anlatmış, “Edebiyat-ı Cedîde”nin temelini atmıştı. Edebî musâhabelerinde gazel-serâlığı, nazire-perdâzlığı boş buluyor: “Taklidin bizde maruf olan sûreti, edebiyatımız için hiç faydalı sayılamaz.” diyor. Bir sene evvel iştirak ettiği nazire-perdâzlığın faydasızlığını söylüyor. Aslın nazireye fâik olduğunu misallerle ispat ediyor: Ve “Şükürler olsun ki mehâsin-i hakikiye-i fikriye ve hissiyât-ı samimiye-i kalbiye ile perverde-i letâfet ve belâgat olarak gittikçe kesb-i vüs‘at ve kıymet eden tarz-ı cedîd-i edebî-mizde öyle mazmûn-nevâzlığa, nazire-perdâzlığa artık hiç de mahâl yoktur.” diyor. Bir diğer yerde lisân-ı şî‘rin, lisân-ı tahassüs, lisân-ı rûh olduğunu anlatıyor: “Evet manzum olsun, mensur olsun, şiirin kendine has bir lisânı, bir tavr-ı bedîi beyânı vardır, onu rûh söyler, rûh dinler, rûh anlar.” diyor ve “Evet, ‘Edebiyat-ı Cedîde’ ‘Zerrâtan şumûsa kadar her güzel şey şiirdir!’ hakikatini meydana koydu; üdebâ-yı cedîde bu hakikati onun kadar parlak âsâr ve emsâl ile ispata muvaffak oldular...” sözlerini ilâve ederek şiirin eskilerce ne kadar yanlış anlaşılmış olduğunu gösteriyordu.

Fikret’in açtığı bu tarz-ı cedîd-i edebi takdîran yazmış olduğu bir makalede Cenab: “M. T. Fikret”in bize yeni, ama hakikaten yeni, hem yeni olduğu nispette güzel bir tarz-ı edeb küşâde eylemiş olduğunu bî-şüphe anlamışlardır.

Bu müceddit kimdir? Bu tarz-ı nev- küşâde nedir?” dedikten sonra: “Hayır! Tevfik Fikret Bey, hünerverân-ı şübbân-ı üdebâdan biri değildir; O, genç bir üstâd-ı edebdir. Evet genç bir üstâd-ı edebdir; zirâ makbul ve müstahsen bir tarz-ı nev’in-i edeb ihdas etmiştir.” diyor. Biraz daha ileride: “‘Üstâd-ı edeb’ ve ‘kavâid-i belâgat muallimi’ terkiplerini mürâdif addedenler nazarında ihtimal ki bir üstâd-ı edeb sayılamaz. Fakat bizim nazarımızda pek muhterem bir üstattır.

Edebiyatın âyîne-i mahsûsât ve vicdâniyât olduğu hakikati el-yevm müsellemler olduğundan hiç kimsenin ukabgirliğine rağbet etmeyerek matbûât-ı mahsûsa-i rûhiyesini, olduğu gibi, rûy-i beyaz kırtasa aksettirmeğe muvaffak olan Tevfik Fikret Bey’e bir ‘müceddid-i edeb’ bir ‘meslek-i edebî vâzı’ı bir ‘üstâd’ demekte tereddüt etmeyiz.” diyor.

Ali Kâmi: “Artık ‘Edebiyat-ı Cedîde’ sevimli bir çocuk vâzı’yla sahne-i sanatta kendini gösteriyor ve Fikret bu çocuğun elinden tutup koşturuyordu. O zaman sahneyi göremeyen ve anlayamayanlar tarafından bu çocuğa ne kadar taşlar atıldı; fakat taşlar ona yetişemiyor; o koştukça, uçtukça serpilip büyüyordu. Bütün o dekadan, top atan alaylarına, bütün o tarizlere, tenkitlere hattâ sövmelere cevap olmak için Fikret’in bir ‘Zavallı, Evet’ i kâfi idi. Böylelikle ‘Edebiyat-ı Cedîde’ hiçbir taşla yıkılamayacak derecede büyüdü ve gürbüzleşti. Eğer bu çocuğun mürebbîsi o zamanın hükûmet-i müstebidesi tarafından susturulmamış olsaydı elbette o çocuk sonraları tereddîye düşmekten kurtulmuş olacaktı. ‘Edebiyat-ı Cedîde’nin şiirde anâsır-ı erbaası’ hükmünde olan Fikret’le Cenab, Ayın Nadir’le İsmail Safa yazık ki hep susmuşlar yani susturulmuşlardı.” dedikten sonra: “Sizinle konuşup gülerken avcunun içindeki bükülmüş bir kâğıt parçası üzerine zaman zaman bir mısra veya bir beyit ilâve eder ve haftanın en mümtaz bir şiiri böylelikle vücûda geliverirdi. O zaman Hâlid Ziya da *Servet-i Fünûn*’da münteşir bir makalesiyle ‘Nasıl Yazıyor?’ diye buna hayret etmemiş miydi?” sözlerini ilâve ediyor. Fikret yarattığı yeniliği muhafaza için eski yeni birçok kimselerle münakaşa mecburiyetinde idi. Yalnız *Servet-i Fünûn*’a değil başka gazetelere de müdafaanâmeler yazdığı oluyordu. Bir gün karşısında beklemediği bir muâriz buldu: Feylosof Rıza Tevfik...

Fikret, feylesofla nasıl buluştu?

Fikret gibi genç feylesofun da şakirdleri vardı. Bütün efkâr ve harekâtında tamamıyla serbest harekete taraftar olan feylesof, o zamanlar Nureddin Ferruh’a ders veriyordu. Fakat talebesinin serbest inkişâfını arzu ediyordu. Halbuki saha-i edebiyatta üç kavî cereyan, daha doğrusu üç kavî *autorité* görüyordu: Hâmid, Ekrem, Nâci. Nureddin Ferruh’u bunların tesirinden kurtarmak ve büsbütün müstakil bir hâlde meydana çıkarmağa çalışıyordu. Hâmid kendi vadisinde yalnızdı. Nâci tarafdârânı Ekrem’in tefevvuk-ı edebîsiyle az çok sarsılmış, yıkılmıştı. Bir Ekrem tahakküm-i edebîsi kalıyordu. Feylesof silahını o tarafa çevirdi ve karşısında Fikret’i buldu. Feylesofun genç, dinç bazusuna Ekrem’in kılıcı çoktan kınına koymağa mecbur olan zâif kolları mukavemet edemezdi. Şakird, üstadına siper oldu. Sahne-i münakaşada iki arkadaş kaldı.

Hakikatte Fikret de istiklal taraftarı idi. Başında bulunduğu heyetle de ilân-ı istiklâl etmiş, mütehakkimlerle çarpışıyordu. Fakat hocasını müdafaaya da bir mecburiyet duyuyordu.

Aralarındaki mübahisât Servet-i Fünûn nüshalarını takip edenlerce malûmdur. Feylesof da daha pek küçük iken şiire başlamış ve büyük bir kuvvetle eserler yazmıştı. O sıralarda da “Sfenks” unvanlı şiiri intişar etmişti. Üstat Ekrem şiiri beğenmiş Safa’ya “Bu adam kimdir?” diye sormuş, Safa da “Ona Feylesof Rıza derler...” demişti. Üstat genç feylesofla görüşmek istediğini Safa’ya söylemişti.

Feylesof bir gün Safa ile görüşerek Cenyo önünden geçerlerken Ekrem’e tesadüf etmişler Safa ayrılarak üstatla görüşmeğe başlamıştı.

Feylesofu şahsen tanıyan Ekrem “Beni niçin görüştürmüyorsun?” diye Safa’ya hatırlatmış, Safa vasıtasıyla görüşmüşler, üstat, feylesofu evine davet etmişti.

Recaizâde o zaman Taksim’de Firuzağa’da küçük bir evde oturuyordu. Orada ihtiyâr-ı ikamet edişi Nijâd’ının tahsilini kolaylaştırmak içindi.

Üstadın bu davetinde senelerden beri birbirini kaybeden iki arkadaş yeniden buluşmuş, yeniden tanışmış, hakiki dost olmuşlardı. Bu dostluk Fikret’in ölüm döşegine kadar devam etmiş elân da devam ediyor.

Davette Fikret, Ali Ekrem, Nijad galiba bir de Hâlid Ziya varmış. Feylesof: “Fikret’le ikinci ilk görüşüşüm bu olmuştu. O zaman şen, sevimli... güzel söz söylemeğe, cinaslar, ihâmlar yapmağa meyyal zeki bir gençti. Hiç bedbin değildi. Zaten müddet-i hayâtında bedbin olduğunu bilmem ki...” diyor.

Zikri geçen münakaşalara dair konuşmuşlar, aralarında fikir itibariyle mübayanet kalmamıştır. Sonra Fikret feylesof için zarif, alaylı bir şiir yazmıştır. O şiir de “Rübâb-ı Şikeste”deki “Zekâ”dır. Fikret şiirini

Evet, bu dâr-ı hakâyıkda her eser-i mutlak
Şikâr-ı nâhun-ı tenkîd olur; zekânın da
Günün birinde bütün sânihâtı yoklanacak,
Ve hep o felsefe hulyâları miyânında

Hayatının kalacaktır yegâne mâ-hasalı
Hayâl ü his ile mâlî güzîde bir gazeli!..

diye bitiriyor. Feylesof cevaben “Pekâlâ şâirliğimi siz biliyorsunuz feylesofluğumu da ben bilirim, ondan siz anlamazsınız” deyip geçiyor. Bunlar zekâyı bileyen, dostluğu kökleştiren mübâhaselerdir.

Fikret kimlerle görüşürdü?

Üstat Ekrem’de yapılan toplantılar hâricinde Fikret alekser Ser-vet-i Fünûn’da arkadaşları, kardeşleriyle görüşürdü.

Fikret’e çok gelen dostları Safa, Hüseyin Kâzım, Câhid, Câvid, Ali Ekrem, Şuayb ve daha birkaç zât idi. Fikret de ekseriya onları ziyarete giderdi. Câhid’le komşu denecek kadar yakın oturlardı. Ona gittikçe geceleri evine dönerdi. Hüseyin Kâzım’dan başka bir yerde gece kalmazdı.

1314 senesinde zavallı Safa hastalanmış, yatağa düşmüştü. Bir gün onda toplandılar. Konuştular, görüştüler. Arkadaşlarından biri görüş-tüklerini tahrif ve tevil ederek Sîret, Safa ve Fikret’i jurnal etti. İstintak ettikleri sırada Sîret, arkadaş diye aralarına aldıkları o yalancı, o iftiracı herifin suratına tükürmüştür.

Fikret evde idi. Bir cuma günü saraydan sırma cepkenli bir süvari geldi. Kır atını evin harem bahçesine çektiler. Kendine kahve ikram ettiler. Gelen zât büyük bir nezâketle “Sizi Baş kâtip Bey istiyor.” dedi. Fikret hazırlanıp gitti ve o gece gelmedi. Nereye gitti! Ne oldu! Ailesi haber alamadı. Yeis içinde kaldı, telaşa düştü. Kayınbiraderi İhsan Bey Şûrâ-yı Devlet’te idi. Zannederim Ganî Paşaya müracaat etti. “Merak etme oğlum, gelecektir” cevabını alabildi.

Fikret, Hasanpaşa Karakolu’nda hapsedilmişti. Sebepsiz hapsedildiği odada ne olacağını, başına ne geleceğini bilmeden bekleyen Fikret gözünün önünde şefkatli hayalleri dolaşan, ateşli muhabbetleri tüten ninesiyle yavrusunu düşünüyor, rûhen ağlıyor, cebinin bir köşesinde bulabildiği bir zarfın üstüne gözyaşlarıyla “Halûk’çuğa” kıtasını karalıyordu:

Böyle ansızın gidip gelmeyen Fikret’i arkadaşları da çok merak etmişti. Ahmed İhsan mütemadiyen ailesini yokluyor, haber almağa çalışıyordu.

Gittiğinin ikinci gecesi idi. Karanlıkta konağın kapısı önünde bir araba durdu. Dört karaltı indi. Biri Fikret'ti. Saray erkânından olan diğer üç zâttan biri kara sakallı idi. Bir paşa imiş. Eve girdiler, etrafı aradılar. Ne arıyorlardı orası meçhul idi.

Safa'nın, Sîret'in evinde yaptıkları eziyet ve gürültüyü burada yapmadılar. Büyük bir nezâket eseri gösterdiler. Hattâ Fikret yatak odasındaki dolabı açarak: "Buyurunuz, burayı da arayınız" dediği hâlde aramadılar. Yalnız babasından gelen mektupları bir mendile bağlayıp götürdüler. Fikret ailesini görememişti. Yalnız kapıdan bir mendil isteyebilmiş yine onlarla beraber çıkıp gitmişti...

Ertesi akşam konağın önünde yine bir araba durmuştu; fakat bu sefer arabadan inen dört değil bir kişi idi: Fikret...

Bu kâbus-ı belâyı böyle kolaylıkla atlatan Fikret bizzat anlatırdı:

"Saraydan gelip çağırdıkları zaman bir kartvizit üstüne zülf-i yâre dokunacak bir kıta yazmıştım. Elimde Fransızca büyük bir tarih kitabı vardı. Onun arasına sıkıştırıverdim. Aradıkları zaman kitapların arasından onu çektim.

Buna bakmaz mısınız, Fransızca bir tarih dedim, bakmadılar. O sûretle kurtuldum yoksa..." derdi.

Zâhiren serbest bırakılan Fikret hakikatte taht-ı tarassudda tutuluyordu...

Fikret'in babası Nablus'tan Akkâ'ya, Akkâ'dan da Urfa'ya gönderilmiş nihayet o zaman Halep valisi bulunan Köse Râîf'in mugayir-i hakiyat iş'ârı üzerine Halep'te ikamete memur edilmişti. İstifa etti. Ayın tap'ta ikametine müsaade olundu. Bu acı da Fikret'in kalbinde derin derin kanıyordu. İstanbul, hükûmet, insanlar artık onu sıkıyordu. Bütün gölgelerde bir habaset, bütün nazarlarda bir hıyanet seziyordu. Gözlerden, gönüllere, vicdanlara kadar her şeyi bürüyen bu gayz ve gılgizet sisinden sıyrılmak, uzaklaşmak bu çirkef ve çamur sellerinin köpüre köpüre akışını, insanların bu sellerde fisk ve riyâ ile çırpınışını, nefretler, elemelerle uzaktan seyretmeyi tercih etti.

Çocukluğunu babası gibi Aksaray'da geçiren "Halûk"u da biraz tabiata bırakmak, temiz hava, saf güneş aldırma lâzımdı.

O sıralarda bir de matem gördü. Aynı zamanda yengesi olan kayınvalidesi ölmüştü. Bu matem de Fikret'in mini mini ailesini hayli sıkıyordu. O zamanlar ber-hayât olan yengesinin altmış yaşlarındaki annesi bunları Rumelihisarı'ndaki yalıya göndermek istedi. Hisar'daki yalı onundu. Onu vefat eden kızının çocuklarına vermek istiyordu. Fakat oğlu razı olmak istemiyordu. Oğlu pek zengindi. Fakat ihtirasından yalıyı da eline geçirmek istiyordu. Kadıncağz yalıyı kızının çocuklarına bırakmak için sağlığında damadına vermeği düşündü. Yalı Fikret'in dayısı ve kayınpederi Mustafa Bey'e verildi. Fikret de ailece Rumelihisarı'na taşındı. O zaman Sultânî'de hoca idi. Bir gün, elyevm Bulgaristan'ın Amerika sefiri olan Robert Kolej Muallimi Panaretof Efendi yalıya gelmiş hem Fikret'le tanışmış hem de koleje muallimliğe davet etmiştir. Fikret kolejde muallimliği kabul ettikten sonra Sultânî'ye gidememiş istifa etmiştir.

Fikret, yalıya naklettiği hâlde de tarassuttan, tecessüsten kurtulamamıştı... Yalının önünde dâima balıkçı, kayıkçı kıyafetinde polis hafiyeleri bulunur, eve girip çıkanları gözetlerdi. Amerikalı Mister Brown Fikret'ten Türkçe ders alırdı. Geceleri çıkıp giderken takip olunduğunu sezer ve kimler olduğunu Fikret'e anlatırdı. Tuhafur; devr-i Hamidî'de tevkif edilen Doktor Rıza'yı bekleyen polislerden biri doktorla ahbab olur ve yana yakıla dertlerini anlatır. "Efendi, Hisar'da da senin gibi okumuş bir efendi var Tevfik Bey diyorlar. Ben aylarca onun yalısı önünde kayıkçı kıyafetinde bekledim, ayazda, karda titredim. Hastalandım da müteferrikamı bile vermediler." der.

Fikret hakikaten meyus idi. Herkesin temâşâsına doyamadığı o mâi semânın derinliklerinde muzlim bulutlar görüyor, rûhu burkuluyordu. Burada 314'te Nazîfe yazdığı mektubu hatırlatırım Muallim'in nüsha-i mahsûsasındadır. Fikret mektubuna: "Yeis... Yeis... Yeis!... Meyusum kardeşim; dehşetli bir buhrân-ı infîâl içindeyim, sönüyorum. Bu biraz daha devam ederse, eyvah! Sebebini söyleyeyim mi? Fakat o kadar tuhaf ki gülersiniz diye korkuyorum; bazen kendim bile kendi hâlime gülüyorum. Koca bir âlem içinde yalnızım, en samimi arkadaşlarımla arasında sokağa çıplak çıkmış bir adam hissiyle titriyorum; herkesin vicdanı kapalı, örtülü yalnız ben çıplak: Herkes hiç olmazsa üniformalarla -ne di-

yeyim- setr-i cibillet ediyor; herkes zamanın âlâyiş-i denâetine bürünebiliyor; herkes namuslu geçinerek alçak yaşamının kolayını buluyor? Herkes bu havâ-i rezîlette nefes alabilmek için bir suhulete, bir çareye, bir efsuna mâlik...

İşte namus-ı kalem, namus-ı matbûât, namus-ı edeb.. O da öldü, o da çığnendi..." diye başlıyor. "Yeisimin derecesini düşünemezsin, kardeşim? Kendimi taşlara çarpacağım geliyor. Fakat hani benim hûn-ı hamiyetimle kirlenecek bir temiz taş!" diye bitiriyor.

Fikret'i meysus eden şeyler bilhassa milleti ezen, esarete, mezellete sürükleyen hareketlerdi. 314-315 senelerinde idi. Kolejin müdürü Doktor "Washburn"un oğlu İstanbul'a gelmişti. Şerefine çay ziyafeti verilecekti. Fikret de refikasıyla davetliydi. Mektebe giderlerken kendilerini takip eden bir polis hafiyesi jurnal etmiş Fikret'i Hasan Paşa çağırmıştı. "Oğlum ben seni severim, karını kardeşini mektebe falan götürme, nene lâzım." demiştir.

İşte asıl Fikret, böyle mantıksız, ma'nâsız tecessüslerle ve tecavüzlerin tesîr-i asab-hîziyle sarsıla sarsıla *Rübâb*'ın ateşli, heyecanlı tellerini ihtizâza getiren Fikret'tir. *Rübâb-ı Şikeste* bu tesirlerle doğmuştur. O bir zâde-i elemdir. Birinci defa 315'de basılmıştır. 20 Şaban 317 ve 11 Kânûn-ı Evvel 315'te kitap şeklinde tab'ı, 27 Kânûn-i Sâni 315'te de neşri için ruhsat alınmıştır.

İşte o tarihte bütün Osmanlı karileri rûh-ı istibdâdı iğneleyen, hasis fikirleri kuşkulandıran nagamât-ı rübâbı doya doya dinlemeğe muvaffak olmuşlardı.

Fikret o senenin cülûsunda:
Yine biz simsiyah... Bütün Bosfor
Heyecanlar, ziyâlar, alkışlar,
Neş'eler, na'ralarla çalkanıyor.

diye gözünün önünde geçen riyâkârlıkları sayarak

Şu büyük cünbüş-i umûmîde
Yine biz yaslı, bizde bir şeb-i târ

Ne sönük bir hayâl-i ümmîde
Benzeyen gizli bir tenevvür var,
Ne küçük bir pırıltı, bir şeb-tâb;
Koca ev sanki bir gunûde mezar
Hayır, ıssız değil bu dâr-ı hârâb;
Yaşayan var, ziyâ da var, ancak
Pek seçilmez yerinde, pek nâyâb.
Bir küçük şahıs, önünde bir bayrak,
Bir vatan bayrağıyla yanmak için
Bir yığın al fener; o müstağrak
Bunların karşısında, kalben emîn
Ki bu şeylerle bir zaman yapacak
Bir mukaddes cülûsa şehrâyîn...

diye “Şehrâyîn” ini yazıyordu.

Evet, Fikret en derin yeis içinde de bu vatanın mahv ve harap olmasına kalben razı olmamış “Ölüyor, yıkılıyor, acıyın!..” diye acıya acıya, yüreği kan sıza sıza haykırdığı zamanlarda bile onun için hayat ümit etmiş, saadet temenni eylemiştir.

Fikret’in sihr-i samimiyetiyle birleşen *Servet-i Fünûn* ailesi Osmanlı târih-i edebiyâtına, Osmanlı târih-i fikriyesine bir “Edebiyat-ı Cedîde” kazandırdı. Birçok gâileler, birçok hâileler içinde toplanan bu arkadaşlar ne olurdu, ne olurdu biraz daha sebatkâr , biraz daha müşfik olsaydılar, o, büyük bir safvet, büyük bir iştiyakla yarattıkları aileyi bugüne kadar yaşatsalardı. Bu zavallı millet, gözlerinin önünde bir de nüve-i irfân, bir de manzûme-i şefkat görseydi.

Hayır...

Her cemiyet gibi “Edebiyat-ı Cedîde” de yıkıldı. Herkes kendi bucağına, kendi âşiyânına çekildi. Şahsî azmi, münferit gayretiyle çalışmağa başladı. Bundan sonra Fikret’i de kendi âleminde; fakat herkes gibi kendini değil, âlemi düşünmekte buluruz:

Sen zanneder misin ki benim hep elemлерim
Heyhât ben nevâ’ib-i eyyâmı inlerim

فكرتله خالوق

Fikret'le Hal0k'u

diyen Fikret hep halkın elemelerini, hep vatanın ıztıraplarını, hep milletin nevâibini, inlemiştir.

1317 senesi Fikret'in hassasiyetini artıran senelerden biri olmuştu. Fikret senelerden beri iyiden iyiye tetkik ettiği bu mülevves hayatın boğucu sisleri altında yaşaya yaşaya bunaldı. Feryatları, hıçkırıklarıyla o ridâ-yı hücneti yırtmak istedi. Bedâlar yarattı:

Yarın, ümîd ediyorlar ki, bir genişçe adım,
Bir atlayış, — ne diyorlardı pek de anlamadım, —
Hayâtı kurtaracak,
Beşer, bu şimdi mu'azzeb sürüklenen meflûc,
Adım adım edecek zirve-i halâsa 'urûc...
İnan, Halûk, ezelî bir şifâdır aldanmak!

diye "Hayât"ı, yazıyor, sonra derin bir tessürle nazarlarını İstanbul'un âfâkında gezdiriyor:

Sarmış yine âfâkını bir dûd-ı mu'annid
Bir zulmet-i beyzâ ki pey-â-pey mutezâyid

diye "Sis"i, o şâheser-i insâniyeti yazmağa başlıyor. Kanlı kuleler, zindanlı saraylardan sakfi çökük medreseciklere, mahkemeciklere kadar birer birer süzdükten sonra dönüyor:

Ey mâder-i hicrân-zede, ey hem-ser-i muğber;
Ey kimsesiz, âvâre çocuklar hele sizler,
hele sizler...

dedikten sonra tahammül edemiyor, yaşaran gözlerini kapayarak:

Örtün, evet ey hâile... Örtün, evet ey şehir;
Örtün, ve müebbed uyu, ey fâcire-i dehr!..
diye inliyor. İki gün sonra:

Her sâniye bir hatve-i raksiyyene pâmâl
Ulu bir sâha-i âmâl;
Cephende uyur izleri pür-hâtıra, yorgun,
Hiç beklemeyen, hep yürüyen pâ-yı şüûnun.
Eyler iki engüşt-i dürüştün bize îmâ
Âtîde, o gayyâ- yı serâirde müheyyâ
Girdâb-ı tebâhiye düşen seyl-i revânı,

Bütün a‘mâr-ı cihânı

İnler, çıkıyormuş gibi a‘mâk-ı zemînden,
Her sâ‘ati bir harhara-i muhtazırânen;
Vâkıf mı için saydığın ekdâr-ı hayâta?
Her çınlayışın bir acı, bir sadme-i meş‘ûm,
Yalnız biri, son darbe tesellî, o da ma‘dûm:
Bin mâteme bir sûr, o da peyveste memâta.

diye “Kocaman Saate” hitâb ediyor. Ertesi gün –Hürriyet Yolunda–
“İzler”i yazıyor:

Geçerdim basıp bir takım izlere,
Eğildim, biraz dikkat ettim yere:
O izler benim, hep benim izlerimdi.

diye meyas oluyor. Geçen günler Fikret’in beklediği necat ve saadeti hak
ve hazini değil felâketleri sürükleyip getiriyordu. Bir sene sonra 1318’de
“Hemşirem İçin” unvanlı mersiye:

Koşardı pîş-i mehâsinde dâimâ hevesin
Küçüklüğünde henüz mâil-i fezâ’ildin,
‘Ulûv-i kalbe, ‘ulûv-i hayâle nâ’ildin...

En iptidâ bana telkîn-i şi‘r eden sensin;
Çocukluğunla berâber zarif ve âkildin.

diye hemşiresi için ağlıyor. İki sene sonra bir akşam da babasının men-
fâsında öldüğü haberini alıyor, gözleri yaşla doluyor, oturup hâtırasın-

Dergide yer alan bu resmin altında herhangi bir açıklama yoktur, ama resim Fikret tarafından yapılmıştır ve babasına aittir—ed. n.

dan babasının resmini yapıyor, altına bir de beyit ilâvesiyle kalbine göm-
düğü teessürlere, acılara bir onulmaz yara daha ilâve ediyordu.

Tabîî olarak ıztırâbı, elemi derinleşiyor, kökleşiyor yine nevmîd ol-
mak istemiyor karşısında her gün biraz daha büyüyen, biraz daha ser-
bestlenen “Halûk”unun o mini mini ümidinin büyüdüğünü görüyor:

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Halûk,...

diye başlıyor:

Evet sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Tulû’-ı haşre kadar sürmez;...

diye “Sabah Olursa”yı yazıyor, oğluna gençlere ümitler veriyor. Yine aynı
senede 321 senesinde Cenâb’a yazdığı “Cevab”da:

Dâimâ zorlayan, kıran, deviren,
Mahveden... Sonra mahvolan bir ten
Böyle bir zehre karşı sen: “Mes’ûd
Olabildim.” desen de hulyâdır;
Olamazsın; o pek zılâl-alûd
Bir tevehhüm ki ayn-ı rû’yâdır.
Olamaz anlayan, gören mes’ûd!

diyor. Bir sene sonra sineleri ümitle titreten bir hâdisе zuhur ediyor.
“Bir Lâhza-i Te’ahhur”u yazıyor. Bir müddet sonra karilerine “Mâzî...
Âtî” yi ithaf ediyor. 25 Haziran 324’te “Millet Şarkısı”yla Meşrutiyet’i
karşıyor. 11 Temmuz 324’te yazılan “Rücû”u *Tanin*’in ilk nüshasında
elden ele dolaşıyordu. Aynı tarihte “Doğan Güneşe” yazılıyordu.

Fikret zulüm ve zulmet içinde senelerden beri beklediği Meşrutiyet’e kavuşuyor; “Halûk” senelerden beri özlediği o mukaddes cülûsa, Meşrutiyet cülûsuna şehrâyin yapıyor, Meşrutiyetin birinci, ikinci ve üçüncü günü ve gecesi Âşiyân’ı donatıyordu. Senelerden beri içi içine

sıgmayan Fikret “Âşiyân”ını bile kiraya vererek yalıya inmişti... *Tanin*’e gidip geliyordu. Ne emeller, ne hayaller, ne tahayyüller, ne ümitlerle “Teşyî-i Hayât” ediyordu. “Yeşil Yurt”larda “Hayât-ı Muhayyel”ler yaşayan arkadaşlar, kardeşler yine bir araya toplanmışlardı. Aynı emeller, aynı hayaller yine yaşıyor demekti hem de bütün kudret-i tatbikiyesi, bütün kuvve-i ibdâiyesiyle yaşatmak, vatanda, vatanın müşfik sinesinde yaşatmak, kâbildi. Hürriyet her mâni’âyı yıkmış, her seddi devirmişti heyhât! Yine aldanan Fikret olmuştu.

Her mâni’âyı yıkmış, her... fakat
Fakat niçin bu güzel yol sonunda bir uçurum?
Yazık değil mi, bütün sâha-i emel böyle!
Bu yol, bu râh-ı sa’âdet - âh korkuyorum! -
Müebbeden çıkacak bir harâbe-i kesele...
Evet, niçin bu güzel yol sonunda bir uçurum!

Evet niçin? Bütün bu emelleri, hayalleri bir olan kardeşlerin önüne sonunda bir uçurum çıktı! Niçin?!

Parıl parıl... Bize her hakkı bahşeden bu denî
Bu müfteris, bu mülevves parıltı!.. İşte ganî
Fakir, ona herkes onun şeâmetle
Tasadduk ettiği ikbâle müftekir, müştâk...
Fikret bu teaddînin nereden geldiğini biliyordu.
Kapılan pençe-i teaddîne
Ağlasın kendi za’f u zilletine...

deyip yürüdü. Fakat yapayalnızdı.

Meşrutiyet saha-i faaliyeti çok genişletmişti... Fikret’in istediği gibi bir haftalık *Tanin* bir *Yeni Mekteb* Meşrutiyet’ten beklenen füyûzâtan(!) addedilemezdi. Vilâyetler, nezaretler, hükûmetler idaresi dururken bir mektep idaresine hasr-ı kudret etmek, genç hayatları yıpratmak fedakârlık değil küçüklük olmaz mıydı? Herkes re’yinde hürdür.

Hizmet nerede olsa hizmettir.

Hasılı Fikret'in genç arkadaşları bu devr-i dilârâ-yı Meşrûtiyet'te, yeniden mektebe başlamak istemiyorlardı. Fikret'in atıldığı hayatta vakf-ı nefis, azm-i vâridâtan başka bir şeyi yoktu. Halbuki azimkâr arkadaşları gözlerinin önüne açılan revzen-i hayâlden behiştî bir istikbâl seyrediyor, mebusluklar, mutasarrıflıklar, valilikler, nâzırlıklar tasarlıyorlar, şâhid-i hulyâlarını otomobillerde koşturuyorlar, yaldızlı, yıldızlı saraylara iclâs ediyorlardı. Bunun için de Fikret'in dilinden ve elinden kurtulmak çarelerini düşünüyorlardı. Kudretsizliğin, aczin verdiği hak ve hakikat-perestlik devresi geçmiş, bir baltaya sap olmak fırsatı ele girmişken bu fırsatı kaçırmak istemediler.

Hepsi bir baltaya sap değil, hain bir balta oldu... Hepsi baltaladı... Bütün gençliğin kalb-i ihtirâmında tuttukları şeref ve meziyet mevki'inden başlayarak, edebi, haysiyeti, safveti, samimiyeti insanlık nâmına ne varsa hepsini, hepsini baltaladı ve baltaladılar.

Tarih, herkese lâıyk olduğu nasib-i insâniyeti, hissa-i fazileti ayırmağı unutmaz. Tabî o yüksek alınlara da lâıyk oldukları kitâbe-i takdîri yazmakta gecikmeyecektir.

Milyonla barındırdığın ecsâd arasından
Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dırahşân?

Fikret, temiz zannettiği vicdanları küflendiren bu gizli emelleri, bu sinsî ihtirasları pek iyi sezmiş, evlat gibi sevdiği *Tanin*'i tel'în ederek çıkmıştı... Dostlardan gördüğü bu vefasızlık Fikret'in nezih rûhunda kapanmaz bir yara açmıştı. Bundan sonra Fikret kendi mefkûresine, o minber-i saâdete doğru yalnız, yapayalnız çıkmağa karar vermişti. Bu hakiki terakki yolunda ona yoldaş olacak cesaret-i insâniyeyi kimse gösteremedi. Sonra da onlar vatan âşığı, Fikret vatan haini oldu. *Yeni Mekteb* için yapılan mevâid de semeresiz kalmıştı. Bir İngiliz'den başka vaat ettiği muâveneti îfâya yanaşan olmadı... Fikret bu hücn-i lâkaydiye karşı vicdanının kabardığını duymuştu. Nefret etti... İğrendi. Karşısında çalkanan levs ve gîzetle dolu bu gölge yığınınan iğrendi.

Sultânî'yi ihyayı düşündü. Üç adam yetiştirmek de bir şeydi. Onda da talim ve terbiyeden zerre kadar behresi olmayan bir sürü beyni sulanmışların taarruzlarına hedef oldu. Sultânî'yi asrın telâkkisine, medeniyetin icabına, terbiye ve talimin muktezâsına muvafık bir irfan müessesesi hâline koymak için uykusunu, rahatını feda etti. Mektebin hademeliğini, bahçıvanlığını, marangozluğunu, mimarlığını, hocalığını, müdürlüğünü îfâ, hem de bi-hakkın îfâ etti. İnsanlık hissini, izzet-i nefis, haysiyet, vakar, namus telâkkilerini mektebe aşıladı. Buğulu gözler bu hakikati göremedi, büyümlü diller bu hakikati teslim edemedi. Burunlarından ötesini göremeyen siyaset hocaları Fikret'i tenkide koyuldu.

Bütün insanlar akılsız, bütün âlem miskin
Bütün efkâr-ı beşer kör de şu dünyada gören
Anlayan bir senin aklın mı? Neden söyle, neden
Herkesin gittiği yoldan saptın?
Herkesin yıktığı evhâmı hakikat yaptın,
Tapiyorsun?
O mu'annid, mütegafl, bakıyor
Sanki bir heykel...

—Evet sen delisin, hem mağrûr
Ve muzır bir delisin, haddini aştın, artık
Seni iğmâz edemez, hazmedemez insanlık...
Ve bütün kabile taşlarla mücehhez, mahmûm,
Etiler “Hak!” diyerek hakka hücum

Evet kendi dediği gibi “Hak!” diyerek hakka hücum ettiler. Kimlerin kör kimlerin görgüsüz olduklarını da çok geçmeden zaman gösterdi.

Fikret her gün avuç avuç çamur, kürek kürek çirkef savuran bu muhit-i mülevveste Sultânî müdüriyetinde kalamazdı. Nitekim de kalmadı.

Üç haftalık müdüriyeti esnasında Mekteb-i Sultânî'yi bir tımarhâne hâline ifrağ edivermekteki kâbiliyetine mükafaten pâye-i nezâretle taltif edilen bir hakîm-i mecnûnun, çocukları güldüren kararındaki ısrarını görünce Fikret istifa etti. Yani Fikret Sultânî'ye, Sultânî'de bu mülk-i Os-

manî'ye veda etti... Bugünkü enkaz o günkü vedadan sonra öldürüle öldürüle bu hâle getirilen bakıyyedir. “Şâir yerine getirilen âlim”lerin eser-i ilm ve faziletidir. Zaman yılmaz. Neler gösterdi, daha neler gösterecek... Biz o kadir bilmezlerle değil gençliğe, şakirdliğe, Sulhânî'nin ismi var cismi yok cemiyetine teessüf ederiz ki mektebin salonuna Fikret'in bir tablosunu koyacak kadar bile kadirşinas olamadı. Gelsinler, görsünler şu Robert Kolej'den bir ders-i intibâh alsınlar, büyük kadri bilmek ne demektir öğrensınler. Öyle zannederim ki bu memleketin Darülfünûn'u önüne Fikret'in tunçtan heykelini de bir gün Amerikalılar dikecek...

Evet; Fikret bütün ümitlerinin inkisârı, bütün hayallerinin inkisâfindan sonra irfanına tebdîl-i tâbî'yet ettirdi. Bundan sonra da tekfir edildi. İşte bizdeki düstûr-ı fazilet:

–Kanaâti kanaâtine uymayanın dinine sövmek...

Fikret'in darb-ı mesel olmağa elyak bir mısraı vardır:

“Güleriz ağlanacak hâlimize.” Biz bu zelil, bu müstekreh aczin, tarihte pek parlak nûmunelerini görüyoruz. Bütün eâzımın dinine sövüyorlar. Fakat sözlerinin mâhiyeti özlerinin mahiyetini bir adım ileri geçemiyor. Sıkılmasalar cennetin anahtarlarını satmaya kalkacaklar.

Kâbil midir elfâz ile tagyîr-i hakikat

Mümkün mü ki tefrîk olana küfr ile îmân

Bir hâkden inşa olunur deyr ile mescîd

Birdir nazar-ı Hakk'da mecûs ile müselman.

diyen Ziya Paşa merhumu da tekfir etmişlerdi.

Fikret emellerine veda ile “Âşiyân”ına döndü. Artık büyük bir ümidi yoktu. Fakat vatanını bütün bütün ölmüş görmek istemiyor, gençleri, o vatanın yetişen yavrularını, canlı ve şanlı yetiştirmek bu vatani kurtarmak, yükseltmek çarelerini düşünüyor. Gençliğe, hep gençliğe, gözleri örtülmek, kulakları tıkanmak istenilen gençliğe hitap ediyordu. *Halûk'un Defteri*'ni onlar için yazdı.

3 Eylül 325'te Halûk'unu İskoçya'ya tahsile gönderirken “Prens Faruk”ı ithaf ettiği “Halûk'un Vedâi” memleketi, vatani, vatanın yavruları

için çarpan namuskâr bir kalbin, ateşli bir vicdanın ihtilâcât-ı samimiyesinden, tezâhürât-ı sâfiyesinden başka bir şey değildir. Fikret oğluna:

Ne düşündüm, bilir misin? Şu nine,
Şu sahî toprak en sonunda... Yazık;
Bunu benden mi duymalıydın!.. Arık
Ve bakımsız harâb olup gidecek
Acı şeyler, Halûk, fakat gerçek!

derken bütün kalbi, bütün rûhu, bütün benliğiyle ağlıyordu. Yalnız şâirlerimiz içinde değil, vatanı hakkıyla sevenler içinde de yine Fikret kadar vatanı için bütün kalbiyle yanan, bütün kalbiyle ağlayan bir insan daha bilmiyorum.

“Halûk”un Âmentüsü”, “Promete”, “Halûk’un Vedâi”, “Hakikatin Yıldızı”, “Ferdâ”, “Bir Kız Mektebi İçin”, “Hilâl-i Ahmer”, “Gökten Yere” gibi bir hiss-i vicdân, bir hiss-i insânî ile yazılmış şiirlere, değil edebiyât-ı Osmaniye’de, edebiyât-ı insâniyede de pek az tesadûf olunur.

“Âşiyân”ından o “zümrüt bakışlı, inci şetâretli kızcağız”ı, vatanını tahassürler, merhametlerle seyrederek merhametsiz seneleri nihayete erdirirken Fikret’in yeisi arttıkça artıyor, sinirleniyor, hastalanıyor, ölüyordu. İhtiyaklar, hasretler içinde ölüyordu. “Âşiyân”ında Halûk’undan, vatanında vatanından uzak yaşıyor, hayır yaşamıyor, yaşayamıyor, ölüyor; her gün, her an biraz daha yıkılıyordu.

Üç yüz yirmi yedi senesi Fikret’in sinirlerinde en büyük isyan ihtizazları koparan sene olmuştu.

Yanlış gördüğü hareketlere hücumdan kendini alamıyor, haykırıyor, sükûtu acz ve meskenet derecesine vardırıran gençliğe karşı haykırıyordu. Korkudan sinmiş beyinleri “Doksan Beşe Doğru” bir yıldırım dehşetiyle sarstı:

Doksan Beşe Doğru:

Bir devr-i şeâmet: Yine çiğnendi yeminler;
Çiğnendi, yazık, milletin ümmîd-i bülendi

Kanûn diye topraklara sürtüldü cebînler;
Kanûn diye, kanûn diye, kanûn tepelendi...
Bî-hûde figânlar yine, bîhûde enînler!

Eyyah! Otuz üç yıl o zehir girileriyle
Hüsrânları, buhrânları, ahvâli, melâli,
Âmâl ü devâhîsi ve sulh u seferiyle
Bir seyl gibi akmış, mütevekkil, mütehâli...
Yazsın bunu târih-i 'iber hatt-ı zeriyle!

Ey bir dem-i rüyâ gibi geçmiş kara günler,
Bir lahza edin seyr-i cahîmînizi tekrar;
Dönsün bize mâzî, o derin nazra-i muğber...
Heyhât! Otuz üç yıl, otuz üç yıl bütün ekdâr;
Heyhât!.. Ne bir ders ne bir fikr-i mukarrer!

Silmez fakat elvâhını târih-i mu'ânnid;
Doksan beşi aç: Gölgesi bir tâc-ı harîsin
Saklar mütelâşî, mütereddit, mütemerrid
Evzâ-i şeb-engîzini bir bûm-ı habîsin,
Hâlâ o vesâvis, o desâyis, o mefâsid.

Hâlâ o şebin zeyl-i temâdîsi bu ezlâm;
Hâlâ o cehâlet, o tecâhül ve o techîl;
Hâlâ vatanın hissesi bir tûde-i âlâm;
Hâlâ düşünen başlara hep latme-i tenkîl,
Hâlâ sırtan dişlere hep lokma-i in'âm

Hâlâ tarafîyyet, hasebiyyet, nesebiyyet;
Hâlâ "Bu senindir, bu benim!" kısmeti câri;
Hâlâ gazab altında hakikatle hamiyet...
Hep dünkü terennüm, sayıdan saygıdan ârî;
Son nağmesi yalnız: Yaşasın sevgili millet!

Millet yaşamaz, hakka tahassürle solurken
Sussun diye vicdânına yumruklar inerse;
Millet yaşamaz, meclisi müstahkâr olurken
İğfâl ile, tehdît ile titrer ve sinerse;
Millet yaşamaz, ma‘şer-i millet boğulurken!

Kanûn diyoruz; nerde o mescûd-ı muhayyel?
Düşman diyoruz; nerde bu? Hariçte mi, biz mi?
Hürriyetimiz var, diyoruz, şanlı , mübeccel,
Düşman bize kanûn mu, ya hürriyetimiz mi?
Bir hamlede biz bunları kahrettik en evvel

Bir hamle-i mahmûm-ı tegallüble değıştik
Hürriyeti şahsiyete, kanûnu gurura;
Heyhât! Otuz üç yıl geri düştük ve bu mühlik
Yoldan şu nedâmetli ve gafletli mürûra;
Bî-şübhe o hummâ-yı cünûn oldu muharrik.

Ey millete bir sille olan darbe-i münker,
Ey hürmet-i kanûnu tepen sadme-i bî-dâd,
Milliyeti, kanûnu mukaddes tanıyan her
Vicdân seni la‘netle, mezelletle eder yâd...
Düşsün sana - meyyâl-i tahakküm- eğilen ser,
Kopsun seni -bir hak diye- alkışlayan eller!...

Kayalar –6 Kânûn-ı Sani 1327

“Doksan Beşe Doğru” garip akislerle karşılandı. “Kopsun Seni, –Fikret diye– alkışlayan eller” dediler ve kendilerine acı acı güldürdüler.

Fikret 15 Kânûn-ıSânî’de “Revzen-i Mahlû’ ”unu neşretti. “Doksan Beşe Doğru”yu hazmedemeyenler hâlâ mırıldanıyor, hâlâ eli kalem tutanlardan müdafaa dileniyorlardı. Bazı yardakçılar oldu. Fikret’in cenâh-ı edebîsi altında yetişenlerden bile dargınlıklar duyuldu.

“Tevfik Fikret Beyle Hasbîhâl” nâzımının “Elhân-ı Vatan”ını baştan başa okusunlar, hattâ kendileri de okusun, acaba Fikret’e hak vermeyecekler mi?

“Şâir, vatanın düşmanı bin şahs-ı habîsin
Niyyât ü mesâ’îsi bugünden bile mahsus...
Ferdâ neler ihzâr ediyor millete? Efsûs
Vicdân-ı mu‘azzeble karîben göreceksin.”

diyen şâire sorarız. Fikret âsûde bir vicdan ile uyuyor, siz de şerefler bahşettiğiniz mutasarrıflık sandalyesinden kehânetinizin neticesini, “Ferdâ’nın millete neler ihzâr ettiğini” görüyorsunuz. Vicdanınız muazzep olmuyor mu?

Sözlerinizin bir kısmını müsaadenizle karîlere birlikte okuyalım:

“..... Ey kızıl, alîl
Vicdânlarında toplanan en kirli, en sefil
Ağras u ihtiras ile gayz u husûmetin
En nâ-hak intikamını mülkûn ve milletin
Her gün mukaddesâtına, her gün hayâtına
Her gün hukuk u müktesebât-i necâtına
Kast u tecâvüz eyleyerek almak isteyen
Hainlerin hükûmeti, elbette âtûyen
Millet sorar (ve hak ile adlin kitâbını
Yırtmaksızın) bu zulm-i azîmin hisâbını
Ey re’s-i kâr-ı millete çökmüş gürûh-ı şer,
Düşnâm u intikam zamandan hazer hazer!
Etmez teehhür-i ân-ı hisâb ü ukâbı çok...
Hiç sizde gerçi zerrece vicdan azabı yok;
Vicdan azabı yok... Fakat er geç, bu âşikâr,
Zindan azâbı var, size zindan azâbı var.
Körler, sağırklar işte görüp duydu, bildi ki
Ef’âl-i seyyi’yle bu mülk-i mübâreği

Mahvetmek istiyorsunuz.... Ama zavallılar,
Çok geçmeden bulur sizi sarsar, yıkar, yakar
Hakkın sihâm-ı la'neti halkın ale'd-devâm
Kalbinde kök salıp büyüyen hiss-i intikâm.”

Müsâadenizle muhataplarınızı da sorabilir miyim? Bu birer hakikat olan sözleri hangi sahiplerine ithaf buyuruyorsunuz!!!

Burada sözü birâder-i mükrîminiz Süleyman Nazîfe bırakıyorum:

“İttihad ve Terakkî Cemiyeti siyasî ve yalnız cîdâl-i fikr ile ta'kib-i meslek edecek bir fırka değil, bir... nasıl söyleyim!... bir..., acîb ve muzır müessese olmuştu, bî-kes midelere girecek yağsız lokmalara, cılız dimağlardaki bî-günah kelimelere kadar maddî, mânevî, mevrûz ve mukteseb her şeye: Ma'îşete, meskene, hakk-ı tasarrufa, hakk-ı hayâta, servete, ziraate, sanata, ticarete, iktisadiyâta, içtimaiyâta, siyasiyâta, milliyete, lisâna, tarihe, efkâr-ı tasavvurâta âmâl ve niyyâta mesalik ve akaide kadar her şeye tahakküm ve tasallut etmek isteyen ve her şeye tahakküm ve tasallut eden bir kuvvet!...

Bu hareketler umûmiyetle milliyet, hamiyet, Meşrutiyet, vatan nâm-larına îka olunuyordu. Zavallı milliyet, zavallı hamiyet, zavallı Meşrutiyet ve zavallı vatan!...”

Görüyorsunuz ki iskemlelerin sarsıntısı ‘ufk-ı rû'yeti sislendiriyor. Sözü mahâlline sarf etmek için bir “Âşiyân”; ağaçların tabîî kuvvetlerinden başka bir kuvvete yaslanmayan bir Âşiyân lâzım... Gençliğe ithaf buyurduğunuz hutbeleri diliniz dolaşmadan, kalbiniz çarpmadan bugün de okuyabilir misiniz?

Servet-i Fünûn'un eski dostu, hakiki üstadı iltizâmen söze karıştı. Fikret'in fazlını, namusunu lekeleyecek bir ufacık şâibecik bile bulunamayacağını bu zavallılara anlattılar. Fikret gençliğin bu muhik galeyanına, bu büyük harekete karşı gözyaşlarını zapt edemedi. Bu zümreye ithafen 19 Kânûn-ı Sâni 327'de *Rübâbın Cevâbı*'nı bastırdı.

Ey gözlerinde mâ'î güneşler gurûb eden,
Altın başında fırtınalardan, didişmeden

Bir tâc-ı nûr olan o güzel saç didik didik,
Nâzân vücûdu bir kucak ot, bir yığın kemik,
Mahzûn bir ihtifâl ile mâzî-i şâdının
Gerdûne-i şükûhunu teşyî' eden kadın!

diye o perişan vatanını elemli gözlerin önünde yaşıyor. Ve yine ümitler beslediğini, husûsiyle gençlikten ümitler beslediğini anlatıyor:

Ben böyle isterim seni: Hep leyle ecnebî,
Hep şu'le, hep seher dolu bir cephe-i sefîd!
Karşısında son terâne-i rûhum benim, medîd
Bir sayhâ-i ümîd olacaktır... Ümîd!...Ümîd!...

diyordu.

Rübâbın Cevâbı Osmanlı şiirinin lâ-yemût bir enmûzec-i sanat ve belâgatı, lâ-yezâl bir enmûzec-i âhenk ve selâsetidir.

Bu kuvvet ve celâdeti ancak Fikret'in yazdığı şiirlerde görüyoruz. "Sis", "Târih-i Kadîm", "Rübâb'ın Cevâbı"...

Fikret, karşısında her hayale saldıran her gölgeye el atan bu zavallı vatanın kemiklerini kemiren, iliklerini emen, kanını, canını sömüren aç kurt sürüsünü gördükçe dayanamadı 328 Haziran'ında "Hân-ı Yağma" yı yazdı.

Hân-ı Yağma

Bu sofracık, efendiler, –ki iltikama muntazır
Huzûrunuzda titriyor– şu milletin hayâtıdır;
Şu milletin ki muzdarip, şu milletin ki muhtazır!
Fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun, hapır hapır...

Yiyin, efendiler, yiyin; bu hân-ı iştiâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Efendiler pek açsınız, bu çehrenizde bellidir;
Yiyin, yemezseniz bugün yarın kalır mı, kim bilir?
Şu nâdi-i ni'âm, bakın, kudûmunuzla muftahir,
Bu hakkıdır gazânızın, evet, o hak da elde bir...

Yiyin, efendiler, yiyin; bu hân-ı zî-safâ sizin
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Bütün bu nazlı beylerin ne varsa ortaklıkta say:
Haseb, neseb, şeref, şataf, oyun, düğün, konak, saray
Bütün sizin, efendiler, konak, saray, gelin, alay.
Bütün sizin, bütün sizin hazır hazır, kolay kolay...

Yiyin efendiler, yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Büyüklüğü biraz ağır da olsa hazmı yok zarar,
Gurûr-ı ihtîşâmı var, sürûr-ı intikamı var.
Bu sofra iltifâtınızdan işte âb u tâb umar.
Sizin şu başı, beyin, ciğer, bütün şu kanlı lokmalar...

Yiyin, efendiler, yiyin; bu hân-ı can-fezâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Verir zavallı memleket, verir ne varsa: mâlini
Vücûdunu, hayâtını, ümîdini, hayâlini,
Bütün ferâğ-ı hâlini, olanca şevk-ı bâlini
Hemen yutun, düşünmeyin; harâmını, helâlini...

Yiyin efendiler, yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

Bu harmanın gelir sonu, kapıştırın gider ayak!
Yarın bakarsınız söner, bugün çıtırdayan ocak!
Bugünkü mideler kavî, bugünkü çorbalar sıcak,
Atıştırın, tıkıştırın, kapış kapış, çanak çanak...

Yiyin, efendiler, yiyin; bu hân-ı pür-nevâ sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayıncaya kadar yiyin!

Kaç kişi bu Hân-ı Yağma'ya iştirâk etmedi!..

Fikret bir gün dersten dönüyordu. Vapura geldi, alt kamaraya indi. Kendini tanıyan ebnâ-yı zamândan biri yanına yaklaştı –zannederim teşkil edecekleri bir kulüp vardı. Ondan bahis açtı. “şu düşündüklerimizi ve bizi halka tanıtacak bir şey lûtfetsenize” demişti. Fikret yazınız diye istiktâb etti:

Dediler, sen ki zamanın sözü hak şâirisin
Bizi insan gibi târif edecek bir söz bul
Söylüyor işte, dedim, nâsiyeniz hâlinizi:
Bir alay çolpa gebeş, hem de keleş hem de fuzûl!...

Adamcağız “Canım alay etmeyiniz!...” demiş ve bozulmuştu. Fikret gülerek: “Mademki benim sözlerimin hak olduğunu kabul ediyorsunuz bunları da kabul etmelisiniz.” demişti.

Bütün bütün Âşiyân'a çekilen Fikret Robert Kolej'de Osmanlı yavru-rarını yetiřtirmeğе hasr-ı nefis etmişti. Hiç olmazsa onların insanca terakkilerini temine uğraşıyordu.

Bütün arkadaşları her cuma “Âşiyân” da toplanıyor, görüşüyor. Fikret yine neşeli, emelli görünmeğе çalışıyordu. Hele bazen hararetleniyor. şiir ve edep aşkıyla hararetleniyordu. Oh, Fikret'i o dakikalarda görmeliydi. Sözlerindeki ateşe, gözlerindeki güneşe meftûn olmamak kâbil mi idi?... O geceler fikrî, edebî, hakikati söyleyelim, biraz da midevî ziyafet geceleriydi...

Sofradan iki saatte kalkılabilirdi.

Çocukluğundan beri ziyafetler vermekte, dostlarını etrafına toplamakta büyük bir zevk-i insanî, derin bir haz-ı rûhânî duyan Fikret son lâhza-i hayâtına kadar bu hazzından mahrum kalmamıştı. Bu pek muayyen olan toplaşmalara biraz gecikirse derhal tarizkâr bir davetiye gönderir, bir gün gidilmese mutlaka sitemkâr bir lisân ile gücendiğini anlatırdı.

“Âşiyân” ne saf emellere, ne necip temennilere şâhit olmuştur. Onun her köşesinde Fikret'in bir samimiyeti yaşar, her bucağında bir fazileti gülümserdi. Düşünür: “Hâmid, zavallı Hâmid... Eserleri böyle karma kaşık

خۇلق ئامېرىقادىن باباسى كۈندۈردىكى رەسىملەردىن

Hal0k'un Amerika'dan babasına gönderdiği resimlerden

perişan bir hâlde mi kalacak, şunları toplayalım, güzel bir şekle koyalım, kıymetleriyle mütenâsip şekillerde basturalım. Kütüphânelerinde temiz, güzel eserler görmek isteyenler de vardır. Elbette alırlar, sevgili Hâmid'imize de bir hizmet olur bu kadar ihmal bu kadar kadir-nâşinaslık günah değil mi?" derdi. Bu sözlerdeki samimiyet o kadar müessirdi ki insanın gözleri yaşardı. Hele bir defasında Hâmid'i davetle "Âşîyan"da *Eşber*'i temsile karar verilmişti. "Eşber" in talâcağı kılıç bile hazırlanmıştı. Zaman bırakmadı. Bu emeller gibi birçok tatlı emeller de söndü; hayal olup gitti.

Fikret açık havalarda gezmeğe çıkıyor, resim yapıyor pek sevdiği tabiatın saf sinesinde yaşıyordu. Tabiatın güzellikleri ona birçok yeislerini, birçok acılarını unuttururdu. Fikret gençliğinden beri yürümeği, gezmeği çok severdi. Ailesiyle gezintiler yapardı. Kırlarda, sahillerde refikasıyla sâkin sâkin dolaşırlarken medeniyetin kucağından dökülen sokak yavruları Fikret'i taşlardı. Zavallı bu kimsesiz çocukluğun karşısında kalbinin sızladığını duyar, o yaralı kalbinin yaralı lisânıyla:

Ey kimsesiz âvâre çocuklar...hele sizler,
hele sizler...

derdi.

Bazı günler sandalla Göksu'ya gider, dereye resim yapardı. Bir kere Fıstıksuyu'na gitmişlerdi. Zevcesi, Halûk'u ve kendisi şiddetli bir yağmura tutulmuşlardı. Bunlar Fikret'in en tatlı hâtıralarıydı. Bu teferrücleri arkadaşlarıyla da yapardı. Baltalimanı'nda, Şehitlik'te yaptığı birçok resimler hâlâ "Âşîyân"ının duvarlarını süslüyor.

Bir zamanlar "Halûk"u da İskoçya'dan gelmiş, koleje muallim olmuştu. Aynı zamanda bizzat tatbikât-ı ameliyede bulunuyor, kolejin elektrik ve kalorifer tesisatında çalışıyor. Kazanları koyuyor, telleri vaz ediyor, planlar çiziyordu. Hocalarının takdirini celbeden bu muvaffakiyetler Fikret'i de memnun ediyordu. O zaman Fikret ne mesuttu. Neler düşünüyor neler yaşıyordu.

"Halûk" tahsilini ikmâl için Amerika'ya gitti. Fikret yeni bir ümit ile "Halûk"unu evlendirmek ümidiyle yaşamağa başladı. En büyük zevki Halûk'undan mektup veya resim almaktı.

Halûk'u için oda hazırlamak, uğraşmak, bedialar yaratmak Fikret'i tatlı tatlı oyalıyordu. Bütün bu ince düşünceleri, bütün bu rakik emelleri birden darbeleyen bir hâdise oldu: Hastalık...

Her şeyi, herkesi düşünen Fikret kendini hiç düşünmüyor, düşünemiyordu. Onu hayata düşkün zannedenler çok aldanırlar.

“Yaşamak dini benim dinimdir.”

diyen Fikret hayatını vatanına, insaniyete hasretmiş bir fedaîdir. Vatanındaki, vatan-ı insaniyetteki insanların zavallılığını gördükçe Fikret:

“İnsan” deyince darbe-i hüsrânla pür-gubâr
Bir heykel-i emel görüyor çeşm-i rikkatim
Bir heykel-i emel ...Acı ey Rabb-i müntakim
Mahlûk-ı eşrefin bu oyuncak mı, târümâr?

demekten kendini alamazdı. O bütün insanları melek, bütün cihanı cennet görmek isterdi...

Sıhhatine düşkün değildi. Sigara içmez, içki içmez, kumar oynamazdı. Fakat sıhhatini değil, ahlâkını düşündüğü için içmez ve oynamazdı. Bütün titizliğini yemek hususunda gösterirdi. Her şeyi beğenmezdi. Evvelâ bir Hacı'sı vardı. Onu pek severdi. Her şey Hacı'nın elinde idi. O düşünür, o pişirir fakat iyi pişirirdi. Hacı hastalanmış memleketine gitmişti. Bir de Halûk yanında iken bir Raşid Ağası vardı. O da iyi yemekler pişirirdi. O da Fikret hastalanıp adaya gittiği zaman memleketine gitmiştir.

Fikret çok su içerdi. Bu da hastalığın tesirindendi. Kışın bile testisini pencereden dışarı bırakır, içindeki donmuş suyu içerdi. Bütün sıhhi tedbirleri; bahçede çalışmak, açık havada gezmekten ibaretti. Bahçede uğraşmağı çok severdi. Bahçenin tarh ve tanzimini yapan kendisi, en ufak taşlarına varıncaya kadar düzelten kendisi idi.

Hastalıklarını ilaçsız geçirmek, doktora görünmemek mutadî idi. Sekiz seneden beri vücûdunu kemire kemire nihayet deviren o hain illet tedavi edilmemek yüzünden müzmin bir hâl almış, zavallı Fikret'i öldürmüştü.

Fikret tederîcî bir intihar ile öldü. Ölümünü tesri eden birçok avâmili, avâmil-i mel'ûneyi de ilâve edersek zavallının nasıl feci bir sûrette yıkıldığını anlarız. Fakat o bundan müşteki değil memnun idi. Çünkü vicdanından emindi;

İçimde –belki bu bir hastalık alâmetidir-
Evet içimde bütün bir hayât-ı bî -sâyın
Üzüntülerle geçen, bitmeyen dakîkaları
Ağır ağır gerinir, sanki bî-nihâye derin

derdi. O memnuniyetin nişânesi bir daha açılmamak üzere kapanan dudaklarının üstünde sermedî bir tebessüm olup kaldı.

Evrâk-ı metrûkesi arasında bulduğumuz şu kıta hayattan ne kadar bezgin olduğunu pekâlâ gösterir:

Artık hayat için yetişir bunca infîâl,
Dinlenmek isterim ki ta'bdâr-ı mihnetim;
Artık tehî vücûd, tehî dil, tehî hayat
Dünyada şimdi ben dahi bir fazla sıkletim

Servet-i Fünûn'da iken gece uykularını feda ederek çalışan Fikret, sonraları o kadar çalışmaz olmuştu. Yine öyle muntazam uyumaz, bazen erken bazen geç yatar, bazen erken bazen geç kalkardı.

Gariptir ki hastalık zamanlarında gözleri rahatsız, vücûdu cansız olduğu hâlde bile gece, uykularını bırakır okurdu. Okudukları alelekser "*illusturasyon teatral*" olurdu. Hoşuna gidenleri ertesi gün dostlarına anlatırdı.

Bir gün tercümeden bahsolunuyordu. "Bizde Balzac'ın *le Médecin de Compagne*'i gibi eserlerin tercümesine ihtiyaç var" dedi. Ve bizi onu tercümeye teşvik etti.

Son hastalığı başlamıştı; fakat yine rahatsızdı. Yazın adada küçük bir ev tuttu. Adayı çok severdi. Sabahları erken dolaşmaya çıkar, Dil'de resimler yapar, tabiatın güzelliğine karşı beslediği aşk-ı lâ-yezâli canlandırmak,

kalemiyle, fırçasıyla yaşatmak isterdi... O sene bizi de adaya davet etmiş, açık havada bir ziyafet vermişti. Kadın erkek kalabalık bir aile idik. O kadar neşeli o kadar mesut idik ki anlatılmaz. Güle söyleye yemeğimizi yedik. Fikret pek keyifliydi. Etrafında sevdiklerinden, dostlarından müteşekkil bir hâle görmekle seviniyordu. Kahvelerimizi içiyorduk. İki jandarma geldi. Kadınların erkeklerden ayrı oturmasını, yahut gidip çam dibinde kahve içmemizi söyledi. Fikret fenâ hâlde sinirlendi, neşesi kaçtı. Çam dibinde beraber oturabilen aile bu ıssız sahilde neden oturamıyordu. Bu garip teklifteki mantığa sinirli sinirli güldü. Kahvemizi içtik hep beraber kalktık. Fikret akşama kadar şen olmaya çalıştı. Fakat sinirliliği geçmemişti. Dalgınlığından, düşüncesinden teessürü anlaşıyordu.

Hastalığı başladığı sıralarda idi. Bazen sebepsiz neşelenirdi. Bütün gün neşeli keyifli görünürdü. Bazen de sebepsiz hiddetlenir, sinirlenir, titizlenirdi. Hattâ bir gün pek çok sevdiği kayınbiraderi Doktor Hikmet'e sinirlenmiş günlerce görüşmemişti. Bir gün de iyâdetine giden feylesofu “Evde yoktur” dedirterek kapıda bırakmıştı. İşi pek iyi bilen feylesof içeri girmiş kahvesini içerken Fikret de “Senin olduğunu bilmiyordum” diye gülerек inmiştir. Hele sevdiklerine dâima sitem etmek mutadı idi.

Son zamanlarda Fikret'i fenâ halde müteessir eden bir iki vaka olmuştu. Biri Salâhî Dede'nin tezvirâtı idi. Muallimlerden biri tarafından Robert Kolej'in şehadetnâme tevzî' merasimine çağrılan Dede hükûmete karşı bir işgüzarlık yapmak istemiş. O sene şehadetnâme alan bir Türk efendinin verdiği nutku tahrifen Meşyihâta, Sadârete jurnaller tevzî etmişti. Meduvvînden bazı zevât ile bir iki muallim Dîvân-ı Harb'e çağrıldı. Hakikatin ne olduğu anlaşıldı. Dede Efendi yüklendiği rezâletle kaldı. Fakat Fikret kendisine kerrât ile müracaatla kolejde bir muallimlik isteyen bir külahlı oyuncuya fenâ halde öfkelenmişti. O zaman, “Hey Teres” manzumesi yazıldı. Dede Efendiye ithaf, karfîne takdim edildi.

Şimdi sarık, şimdi külâh, şimdi fes
Aç başını söylenesin hey teres!
hey teres....

diyordu.

Bühtanların, hezeyanların arkası kesilmedi. Bir yandan da iddiâ-yı İslâm edenler durup dururken “şeriat isteriz” feryâd-ı nifak-cûyânesi ile ortaya atılarak memleketi felâketten felâkete sürükleyen “Kör Ali”ler “Derviş Vahdetî”lere rahmet okutacak bir vaziyet aldılar. “Süleymânîye Kürsüleri”nde ehl-i İslâm’a vaaz ve nasihat yerine vatanın en namuslu, en güzide adamlarına havruzlu küfürler savurmağa başladılar.

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan
Her âkile bir derd bu âlemde mukarrer
Rahat yaşamış var mı gürûh-ı ukalâdan

Değil İslâmiyet’in hattâ insaniyetin hazmedemeyeceği bir gılgizet-i mühâcemedir başladı. Âlemi nefisleriyle kıyas edenler Fikret’i de para için haysiyetini satacak kadar zavallı görerek ‘zangoç’lukla tavsîfe kalktı. Fikret bir hasaset-i fikriyeye karşı nefret ve istikrâh ile güldü.

Edîp olur kişi sermâye-i hayâsı kadar.

“Târih-i Kadîm”e bir zeyl yazdı. “Molla Sırat”a ithaf etti. Ol hazret teşekkür etsin, hiçbir kıymet-i edebiye ve ahlâkiyesi olmayan *Safâhât*’ı ile değil, Fikret’in bu hüsn-i telâkkubu ile lâ-yemût kalıyor...

Fikret bu ölüm döşeginde de boş durmamış âlem-i irfânı kıymetli yazılarıyla müstefit etmişti. “*Livâ-yı Şerîf Huzûrunda*”, *Şermin*, “*Târih-i Kadîm’e Zeyl*” hep bu dönemin yavrularıdır.

331 Ağustos’unun beşinci günü hayata veda eden Fikret irfân ve edep âlemine birer enmûzec-i sanat ve belâgat olan *Rübâb-ı Şikeste*’ler, *Halûk’un Defterleri*, *Rübâb’ın Cevapları*, *Şermin*’ler; Osmanlılık ve insanlık âlemine de bir timsâl-i fazilet olarak dillere dolaşan Fikret nâmını bırakmıştır.

Rumelihisarı 30 Eylül 334
İsmail Hikmet

Biyografler

Ahmed Nihad:

3 Mart 1924 tarih ve 431 sayılı “Osmanlı saltanatı hanedanının erkek, kadın, bilcümle âzâsı ve damadlar Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde ikamet etmek hakkında ebediyen memnûdur” kanuna istinaden yurt dışına çıkarılan Osmanlı hanedanı mensuplarından biri de Şehzade Ahmed Nihad Efendi’dir. Ahmed Nihad, Sultan Abdülaziz’in feci bir şekilde intiharından sonra tahta geç(iril)en ve ancak dört ay saltanat süren Sultan Beşinci Murad’ın torunudur. Ahmed Nihad, Sultan Murad’ın oğlu Salahaddin Efendi’nin şehzadelerinden olup 1871 tarihinde İstanbul’da doğmuştur. Yurt dışına çıkarıldığında piyade albayı rütbesini taşıyordu. (Kaynak: Mektuplarla Tevfik Fikret ve Çevresi (Haz. M. Fatih Andi-Yılmaz Taşçıoğlu-Hüseyin Yorulmaz), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 90.)

Rıza Tevfik (Bölükbaşı):

XX. yy. şairlerinden. 1869-31Aralık 1949, doğ. Cesrimustafapaşa/Edirne/ölm. İstanbul. Olaylarla geçen çocukluk ve öğretim yıllarından sonra Tıbbiye’yi bitirdi (1899), hareketli bir siyaset hayatı yaşadı, Maarif Nâzırı (1918), Şûrâ-yı Devlet Reisi (1919) oldu., Sevr Antlaşması’nı imzalayan delegeler arasında yer aldı (1918). Yüz elliliklerle birlikte yurdu terk etmek zorunda kaldı (1922), yirmi yıllık sürgün hayatının çoğunu Ürdün’de geçirdi, 1934’te Cunya (Lübnan)’ya yerleşti. 1943’te af kanunundan birkaç yıl sonra yurda döndü. Zincirlikuyu Mezarlığı’nda gömülü. Servet-i Fünûncuların çağdaşı olduğu, başlangıçta Hâmid ve Fikret etkisinde aruz şiirleri de yazdığı hâlde, o topluluğa girmeyen, saz ve tekke şiiri geleneğinden faydalanarak duygulu, içten koşma, nefes ve divanlar yazan Rıza Tevfik, Mehmed Emin’deki lirizm ve ahenk eksikliğini kapatarak Âşık tarzının ve hecenin dirilmesine, yayılmasına yol açtı. Halk şiiri ile aydınlar arasında bir köprü oldu. Felsefe, edebiyat, edebiyat tarihi konularında da eserleri olan Rıza Tevfik, şiirlerini Serâb-ı Ömrüm adlı bir kitapta topladı (İlk b. 1934 Lefkoşa, 2. b. 1949, İstanbul). (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 72.)

Nigâr bint-i Osman (Nigâr Hanım):

XIX. yy. şairlerinden. 1862-1 Nisan 1918, doğ. ve ölm. İstanbul. Harbiye’de uzun yıllar hocalık etmiş Macar Osman Paşa’nın kızı olan Nigâr Hanım yedi yaşında Kadıköyü’nde Fransız okulunda okumaya başladı, kuvvetli bir Doğu-Batı kültürüyle yetişti, 14 yaşında evlendi, evlilik hayatı bahtsızlık ve boşanma ile sonuçlandı. 1908’den sonra Hisar’daki sayfiyesiyle Nişantaşı’ndaki konağında kibar bir Türk hanımı hayatı yaşadı, öldü. Rumelihisarı’ndaki Kayalar Mezarlığı’na annesiyle babasının yanına gömüldü. Servet-i Fünûncuların çağdaşı olan, şiirlerinin bir kısmını “Uryan Kalb” takma adıyla Servet-i Fünûn dergisinde yayımlayan Nigâr Hanım, o devrin tanınmış iki kadın şairinden biridir (öteki Makbule Lemhan Hanım, ölm. 1898). Hâmid, Recâizâde Ekrem, Fikret ve Cenab etkileri taşıyan aruzla yazılmış şiirlerinde mutsuz hayatının üzüntülerini dile getirdi. Eserlerinin sayısı ve samimiyeti ile de Cumhuriyet devrine kadar yetişmiş olan kadın şairlerimizin en büyüğü bilindi. Eserleri: Efesus (şiirler 1. cilt 1886, 2. cilt 1890), Nîrân (şiirler, 1896), Aks-i Sada (şiirler, 1900), Safahât-ı Kalb (Düzyazı aşk mektupları, 1901), Elhân-ı Vatan (nesir yazıları 1916), Girive (dram, 3 perde, 1912’de oynandı). Şiir kitaplarında Batı şairlerinden yaptığı çevirilere de rastlanır. Nigâr Hanım’ın ölümünden elli yıl sonra açılmasını vasiyet ettiği, yirmi defter tutan, günlük biçimi anılarının bir kısmı oğlu tarafından şu eserde yayımlandı: Nigâr bint-i Osman: Hayatımın Hikâyesi (1959). (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 208.)

Abdurrahman Şeref:

Devlet adamı, tarihçi ve Osmanlı Devletinin son vak’anüvisti. 1853’te İstanbul’da doğdu. 1925’te öldü. İlk tahsiline Eyüp mahalle mektebinde başladı. Eyüp Rüşdiyesi’nde okudu. Bundan sonra 1873’te Mekteb-i Sultani’yi yani Galatasaray Lisesi’ni bitirdi. Mahrec-i Aklam adlı mektebe umumi tarih hocası oldu. Bu vazifesinden sonra da Mekteb-i Sultani’de daha sonra da, Muallim Mektebi’nde umumi tarih hocalığı yaptı. Daha sonra Mülkiye Mektebi’ne müdür oldu. Burada genel

coğrafya, Osmanlı tarihi, İslam tarihi, istatistik ve ahlak dersleri okuttu. Sonra da Darülfünun'a devletler tarihi hocası oldu. Pek çok yerde hocalık ve müdürlük vazifeleri yaptıktan sonra, Defter-i Hakani Nezareti'ne, Ayan meclisi üyeliğine, Maarif Nazırlığına tayin edildi. İki defa Maarif Nazırı oldu. Bu vazifesinin yanında telif edilen eserleri tetkik komisyonu üyeliği, vak'anüvistlik, Tarih-i Osmani Encümeni Reisliği ve Ayan Heyeti ikinci reisliği gibi vazifeler verildi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İttihat ve Terakki hükümeti iktidardan çekilince yeni kurulan Müşir İzzet Paşa kabinesinde önce Posta ve Telgraf Nazırı sonra da Devlet Şurası başkanı oldu. Salih Paşa kabinesinde önce vekaleten sonra da asaleten Maarif Nazırlığı yaptı. Salih Paşa istifa edince açıkta kaldı. Kuvâ-yı Milliye İstanbul'a gelip Ayan Heyeti kaldırılınca, Abdurrahman Şeref'in Ayan üyeliği sona erdi. Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi'nin ikinci seçim devresinde, 1923'te İstanbul Milletvekili oldu. Ankara'ya gidip Kızılay'a başkan seçildi. Milletvekilliği sırasında hastalandı ve İstanbul'a döndü. 1925'te öldü. Mezarı Edirnekapı'dadır. Devlet adamlığından ziyade tarihçiliği ile meşhur olan Abdurrahman Şeref, saliseden balaya kadar bütün rütbeleri kazanmıştı. Eserleri: Fezleke-i Tarihi Düvel-i İslamiye (İslam Devletleri tarih özeti), Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye, Zübdet-ül-Kısas, Tarih-i Asr-ı Hazır (Yaşadığımız asrın tarihi), Harb-i Hazırın Menşei (Birinci Dünya Harbinin sebeplerine dairdir), Sultan Abdülhamid-i Sani'ye Dair, Tarih Muhasebeleri, Umumi Coğrafya-yı Umrani, İlm-i Ahlak ve İstatistik, Lütfi Tarihi'nin sekizinci cildini hazırlamış ve Tarih-i Osmani Encümeni ve Türk Tarih Encümeni mecmualarında pek çok makaleleri neşredilmiştir. (Kaynak: Ali Çankaya, Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler, cilt: 2, Mars Matbaası, Ankara, 1968-69.)

Süleyman Nazif:

Servet-i Fünûn şair ve yazarlarından, 1870- 4 Ocak 1927, doğ. Diyarbakır, ölm. İstanbul. Şair Faik Âli Ozansoy'un ağabeyisi olan Süleyman Nazif (bazı yazılarındaki adıyla İbrahim Cehdî) özel öğrenim gördü. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrendi. İstibdatla savaşmak için kaçtığı Paris'te

sekiz ay kaldı (1897), dönüşünde Abdülhamid onu vilayet mektupçusu sıfatıyla Bursa'da "ikamete memur" etti (1897-1908). Meşrutiyet'ten sonra Basra (1909), Kastamonu (1910), Trabzon (1911), Musul (1913) ve Bağdat (1914) valiliklerinde bulundu. 1915'te görevinden ayrıлып İstanbul'a gelince artık devlet hizmetinde çalışmayarak hayatını yazarlıkla kazandı. Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) üzerine İstanbul'un itilaf devletlerince işgalinin (23 Kasım 1918) ertesi günü Hâdisât gazetesinde yayımladığı Kara Bir Gün makalesindeki pervasız eda ve Pierre Loti gününde (23 Ocak 1920) söylediği bir hitabede işgal kuvvetlerine karşı kullandığı sert dil, Malta'ya sürülmesine sebep oldu. 20 ay kadar kaldığı Malta'dan dönüşünde yine gazetelerde çalıştı. Zatürreden öldü, Edirnekapı Mezarlığı'na gömülü. Servet-i Fünûn topluluğuna katılmadan (1898) yazdığı ilk şiirinde (Gizli Figanlar) başta Namık Kemal, Tanzimat şairlerinin etkisi görülür. Bu tarihten sonra sanatını daha geniş ölçüde toplumun ve millî davaların emrinde kullanır. Nesirlerinde ahenk kaygısıyla bol bol yabancı kelime ve tamlamalardan faydalanır. Bu alanda makale, musahabe, mensur şiir, mektup ve deneme türlerinde eserler verdi. İmparatorluğun acı günlerinde bir Namık Kemal heyecanı ile gizli figanların, içten acıların gür sesli sözcüsü oldu. Eserlerinin sayısı irili ufaklı otuzu buluyor; bunlardan Gizli Figanlar (1906), Firak-ı Irak (şiir, 1918), Batarya ile Ateş (1917, 1969) ve Malta Geceleri (1924) şiir-düzyazı karışımı. Çal Çoban Çal (1922) ve Tarihin Yılan Hikâyesi (1922) de makalelerden oluşur. (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 258.)

Cenab Şahabeddin:

Servet-i Fünûn şair ve yazarlarından, 1879- 13 Şubat 1934, doğ. Manastır, ölm. İstanbul. Askerî Tıbbiye'yi bitirdi (1889). İhtisasını Paris'te yaptı (1890-1894). Yurda dönünce karantina doktoru olarak Mersin ve Rodos'ta çalıştı. 1896'da sıhhiye müfettişliği göreviyle Cidde'ye (Hicaz) gitti. 1914'te kendi isteğiyle emekliye ayrıldı, Edebiyat Fakültesi'ne müderris oldu (1914-1922). Ölümü beyin kanamasından. Bakırköy Mezarlığı'nda gömülü. Paris'ten döndükten sonra kişiliğini belirten yeni şiirlerini Servet-i Fünûn dergisinde yayımlayan Cenab, bu edebiyatın üç büyük temsilcile-

rinden biridir. Konularını aşk ve tabiatı alan şiirleriyle sembolizmin öncüsü sayılır. 1908'den sonra daha çok nesirle uğraştı. Yabancı kelimelere düşkün ve süslü yazdı. Düzyazıları gezi (Hac Yolunda, 1909, 1925; Avrupa Mektupları, 1919), makale (Evrâk-ı Eyyâm, 1915, Nesr-i Harb Nesr-i Sulh ve Tiryaki Sözleri, 1918), oyun (Yalan, 1911; Körebe, 1917) türlerindedir. Tiryaki Sözleri özdeyiş türünde. (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 78.)

Ali Kâmi (Akyüz):

XX. yy. yazarlarından, 1873- mart 1945, doğ. Mekke, ölm. Ankara. Şair İsmail Safa'nın kardeşi. Öğrenimini İstanbul'da Darüşşafaka'da tamamladı (1891), bir süre memur olarak çalıştı. İstanbul liselerinde öğretmenlik, özellikle Darüşşafaka Lisesi'nde öğretmenlik ve yirmi yıl (1920-1939) müdürlük yaptı. İstanbul milletvekili (6. dönem) iken öldüğü Ankara'da toprağa verildi. Şiirler yazmış, çeviri kitaplarıyla tanınmıştı. Yedi Meşale ve 1940 kuşağı şairlerinin toplandığı, önemli dergilerden biri olan Gündüz (ilk sayı: 15 Nisan 1936) dergisini çıkardı. Dergi sonradan biçim değiştirerek 1939 sonlarına kadar geldi (sayı 42, 25 Kasım 1939). (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 29.)

Selim Sırrı (Tarcan):

1874 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve Harp okulunu bitirdi. 1908'de devlet hesabına İsveç'e giderek, İsveç jimnastiği üzerinde çalıştı. Yurda dönünce askerlikten ayrılıp, beden eğitimi öğretmenliğini seçti, yüzlerce jimnastikçi yetiştirdi, emekli olduktan sonra bir süre milletvekilliği yaptı. Folklor üzerinde çalıştı. 1948 yılında öldü. Genel kültür üzerine, "Garpta Hayat" ve "Radyo Konferansları" gibi eserler verdi.

Salih Keramet (Nigâr):

20 Haziran 1885 günü İstanbul'da doğdu. Şair Nigâr Hanım'ın oğludur. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Tevfik Fikret, Galatasaray Lisesi'ne

müdür olarak atanınca Salih Keramet'i müdür muavini ve ders nâzırı yaptı. 1910 yılında eğitim görmek için Avusturya'ya gönderildi. Mülkiye Mektebi'nde hocalık yaptı. Robert Kolej'de ders verdi. 7 Mart 1987'de İstanbul'da öldü. Rumelihisarı Mezarlığı'na gömüldü. (Kaynak: Taha Toros, Mâzi Cenneti, İletişim Yay., İstanbul, 1992).

Ruşen Eşref (Ünaydın):

XX. yy. yazarlarından. 18 Mart 1892-21 Eylül 1959, doğ. ve ölm. İstanbul. Galatasaray Lisesi'ni (1911), Edebiyat Fakültesi'ni (1914) bitirdi. Fransızca ve edebiyat öğretmenliği yaptı (1911-1920); Millî Mücadele'ye katıldı; milletvekili, elçi, büyükelçi oldu. Son görevi Atina Büyükelçiliği'dir (1945-1952). Rumelihisarı Mezarlığı'nda gömülü. Yazarlığa çeviri ile başlayan (1914) Ruşen Eşref; mülakat, mensur şiir ve anı türlerindeki eserleriyle tanındı. 1914-1918 yıllarında yaptığı "Edebî ziyaret ve mülakatlar"dan meydana gelen Diyorlar ki kitabı, sanatçılarla konuşmalar türünün ilk ve ünlü eseridir (1918). İlkın Mütareke'den az önce (1918) Yeni Mecmua'da yayımlanmış Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat da Türk basınında Mustafa Kemal Paşa ile ilk ayrıntılı konuşmadır (kitap olarak 1930 vd.). Atatürk'ün Hastalığı (1959), Çanakkale'de Savaşanlar Dediler ki (1961) gene bu türden eserlerdir. Düzyazı şiirleri, anıları, tasvirleri şu kitaplarda toplandı: Geçmiş Günler (1919), Ayrılıklar (1923), Damla Damla (1929), Boğaziçi Yakından (1938), Atatürk'ü Özleyiş (1957), İstiklâl Yolunda (1960). (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 293.)

Şevket (Dağ):

1876 yılında İstanbul'da doğdu, 1944 yılında öldü. Sanayi-i Nefise'yi 1897 yılında bitirdi. Çeşitli okullarda resim öğretmenliği yaptı. Güzel Sanatlar Birliği'nin kurulmasında görev aldı. Sivil ressamı kuşağının ilk üyelerindendir. Resim sanatımızda iç mekân ressamı olarak tanınır. Camii içlerinin loş ve sessiz atmosferi resimlerinde gizemli bir görsellliği göz önüne çıkarır. Resmin klasik tür sınıflandırılması dışında özel bir tema ressamı olarak öncülük yapmıştır.

Nüzhet Sâbit:

1883'te Yemen'de doğdu. 1887'de ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi. Babasının tayinleri üzerine 1889'da Şam'a, 1893'de Adana'ya, daha sonra Urfa'ya ve ardından Halep'e gitti ve eğitimini bu vilayetlerde tamamladı. 1905 yılında Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdi. Dahiliye Mektubî Kalemî'nde çalışmaya başladı. Burada 10 gün kadar çalıştıktan sonra istifa etti. Rodos Maiyet Memurluğu'na atandı. Meşrutiyet'in ilanı üzerine İstanbul'a geldi, Kadıköy İttihad ve Terakki Kulübü'ne katıldı. Burada da anlaşmazlıklar çıktı ve bir süre sonra istifa etti. 1909'da Paris'e gitti ve burada Siyasal Bilimler Mektebi'ne kaydoldu. Buradaki yoğun çalışma hayatı nedeniyle vereme yakalandı ve İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. İstanbul Darülmuallimin'inde Türkçe ve Coğrafya öğretmenini olarak görev yaptı. 1911 yılında Teavün-i İctimai Cemiyeti'ni kurdu. 1911'de Vazife gazetesini çıkarmaya başladı. Bu sırada İttihad ve Terakki'yi eleştiren yazılar yayımlıyordu. Balkan savaşı sonucu Rumeli'den göç etmek zorunda kalan Türkler için Neşr-i Vesaik Cemiyeti'ni kurdu. Balkan Savaşı'nda meydana gelen zulümlerle ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Londra ve Berlin'e gitti. Sâtı Bey'in Darüşşafaka Müdürlüğüne getirilmesinin ardından 1914 yılına kadar bu okulda müdür muavini olarak çalıştı. 1915'te askere alınır fakat sağlığının bozulması üzerine İstanbul'a geri döner. Erenköy Numune Mektebi Türkçe öğretmenliğine tayin edilir. 1919'da İaşe Umum Müdürlüğü'ne getirilir. Hakkında çıkan yolsuzluk suçlamaları nedeniyle azline karar verilir, sonrasında Matbuat Cemiyeti'nin genel sekreterliğine seçilir. 6 ocak 1920'de hastalığının nüksetmesi üzerine hayata gözlerini kapatır. (Kaynak: Cüneyd Okay, Nüzhet Sabit, Hayatı-Kişiliği-Fikirleri, Akçağ Yay., Ankara, 2001.)

Kemaleddin Kâmi

(Kemaleddin Kamu): XX. yy. şairlerinden, doğ. 15 Eylül 1901- 6 Mart 1948, doğ. Bayburt, ölm. Ankara. İstanbul Erkek Muallim Mektebi son sınıfında iken Millî Mücadele'nin başlaması üzerine Ankara'ya gitti (1920). Anadolu Ajansı'nda çalışmaya başladı. 1923'te İstanbul'a gelerek imtihanlara girdi, diploma aldı. Ajans temsilcisi olarak Paris'e gön-

derildi (1933), beş yıl kaldığı Paris'te Siyasal Bilgiler Okulu'nda yüksek öğrenim yaptı, İstanbul'a döndü (4 Kasım 1938). Rize ve Erzurum milletvekili oldu. Cebeci Mezarlığı'nda gömülü. Şiire Mütareke devrinde başlayan (Büyük Mecmua, sayı 9, 5 Haziran 1919), Millî Mücadele yıllarında (Dergâh dergisi, 1921) yazdıklarıyla ün kazanan, sonraları Varlık (1933-1934) ve Oluş (1939) dergilerinde de şiirler yayımlayan Kamu; savaş, yurt, gurbet ve aşk konularında dili ve ahengi sağlam, lirik-epik, hece şiirleriyle tanındı. (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 153.)

Muhiddin Mekkî:

1874'te Mekke'de doğdu. İlk öğrenimini Mekke'de yaptı. İstanbul'a geldi, Harbiye Mektebi'ne girdi. Daha sonra Hicaz Fırka-i Askeriyesi Erkân-ı Harbiyesi'ne memur oldu. İbrahim Paşa'nın maiyetinde Demirhisar, Naslıç, Kesriye tabur kumandanlıklarında, Manastır ve Üsküp'te, Malisör isyanında Arnavutluk'ta ve Balkan Savaşı'nda Doğu cephesinde bulundu. 1. Dünya Savaşı'nda Elâziz'de, Millî Mücadele'de Erkân-ı Harbiye Tarihi Harp Şubesi'nde çalıştı. Miralay oldu. Emekli olduktan sonra bir süre öğretmenlik yaptı. 1936'da Şişli'de öldü. Feriköy Mezarlığı'na gömüldü. İlk eseri Yeşil Yaprak (şiir)'tır. Yeni Mevlidi Nebevi (manzum piyes), Anize (manzum piyes), Nâhid (manzum piyes), Güzel Vatan (mensur piyes), Güzel Rumeli (mensur piyes). Filiz de son eseridir. (Kaynak: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, MEB Yay., İstanbul, 1970, cilt: 2, s. 990.)

Hasan Âli (Yücel):

Cumhuriyet devri yazarlarından, 17 Aralık 1897-29 Şubat 1961, doğ. ve öl. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü (1921) bitirdi. İzmir'de, İstanbul'da edebiyat ve felsefe öğretmenliği, müfettişlik, genel müdürlük, İzmir milletvekili iken de sekiz yıla yakın (1938-6 Ağustos 1946) Milli Eğitim Bakanlığı yaptı, İş Bankası Kültür Yayınları'nı yönetti (1955-60). İstanbul'da öldü, Ankara'ya gömüldü. Köy Enstitülerinin kurulması (1940), dünya klasiklerinin Millî Eğitim

Bakanlığı'nca yayımlanması (1941) gibi unutulmayacak kültür kalkınmalarında emeği geçen Hasan Âli Yücel, eğitim konularında meslekî kitapları dışında edebiyat ve sanat dünyamıza da birçok eserler kazandırdı. Şiirler (ilkini 1921-22'de Dergâh ve Yarın dergilerinde, sonra Yeni Mecmua'da, 1923; Hayat'ta, 1926-1928), makale ve denemeler (önce en çok Millî Mecmua'da, 1923-1926) yayımladı. Şiirlerinde önceleri aruzu, sonra heceyi kullandı. Akşam (1936) ve Cumhuriyet (1949) gazetelerine uzun yıllar makale yazdı, son yazıları Dünya gazetesinde çıktı (3 Ekim 1960). İncelemeleri: Goethe, Bir Dehanın Romanı (1932), Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış (1932), Edebiyat Tarihimizden (1. cilt Yakup Kadri, 1957). Makale ve fıkraları: Pazartesi Konuşmaları (1937), İçten-Dıştan (1938), Hürriyete Doğru (1955), İyi Vatandaş-İyi İnsan (1956), Kıbrıs Mektupları (1957), İngiltere Mektupları (1958), Hürriyet Gene Hürriyet (iki cilt: I/1960, II/1966), Kültür Üzerine Düşünceler (1974). Şiir Kitapları: Dönen Ses (1933), Sizin İçin (çocuk şiirleri, 1938, 1942), Dinle Benden (1960), Allah Bir (1961) vd. (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. 309-310.)

İranlı Rızazâde Şafak:

1895'te Tebriz'de doğan Rızazâde Şafak ilk ve orta tahsilini orada yaptı. 1911'de Ruslar'ın Azerbaycan'ı işgali üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a geldi ve Robert Koleji'de tahsiline devam etti. Daha sonra Berlin'e giderek 1928'de Berlin Üniversitesi'nden doktora payesi aldı, orada İranşahr dergisini yayımladı. İran'a geri döndükten sonra Tahran Üniversitesi'nde edebiyat ve felsefe hocalığı yaptı. Dördüncü ve beşinci dönemlerde Tahran'dan milletvekili seçildi. 1971'de Tahran'da öldü. Rızazâde Şafak'ın İran edebiyatı, tarihi ve kültürü üzerine eserleri vardır. (Kaynak, Abdullah Uçman, Zerdüşt Münakaşası, Toplumsal Tarih, sayı: 23, Kasım 1995, s. 21).

Tevfik Nevzad:

1865'te İzmir'de doğdu. Rüşdiye'yi bitirdikten sonra Arapça, ardından Farsça, Fransızca ve İngilizce öğrendi. Mekteb-i Hukuk'u

bitirdi. İzmir İdadi Mektebi kurulunca Türkçe ve edebiyat öğretmenliğine atandı. Halid Ziya ve Bıçakçızâde Hakkı Bey ile birlikte Nevruz gazetesini yayımladı. Daha sonra Hizmet gazetesini çıkardı ve bu gazetenin baş yazarı oldu. Meşrutiyet'in ilanından sonra Maarif Nazırı Emrullah Efendi ile Paris'e kaçtı. Hizmet'i taş baskısıyla orada da çıkarmaya devam etti. Sonradan affedilip İzmir'e döndü. Dönüşünden bir süre sonra bir jurnal üzerine Bitlis'e sürüldü (1900), yedi sekiz ay sonra İzmir'e geri gönderildi. Daha sonra ihtilal hazırlamak suçlamasıyla bir sene boyunca kalebendliğe mahkûm edildi. İlk önce Piyas Kalesi'ne ardından Adana'ya gönderildi. Mahkumiyeti kalebendlik olduğu hâlde kürek cezası gördü. Tahliyesine üç ay kala Adana'daki hapishanede intihar etti. (Kaynak: İbnülemin Mahmud Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, MEB Yay., İstanbul, 1970, cilt: 4, s. 1888-1889.)

Cevad Rüşdü:

1885'te İstanbul'da doğdu. İlk öğrenimine Kabataş ve Fevziye mekteplerinde başladı. Vefa İdadisi'nden ve Saint Benoit Fransız mektebin-den mezun olur. 1906'da Şurâ-yı Devlet Matbaa Kalemî'nde çalışmaya başlar. Ahmed Midhat Efendi ile tanışır. 1911-14 yılları arasında Ahmed Midhat'ın da teşvikiyle Fransa'ya, Montpellier Yüksek Ziraat Mektebi'ne gider ve buradan mezun olur. Dönüşünde İstanbul Şehremaneti Umumi Bahçeler bahçıvan başı muavinliğine tayin edilir. Adalar'da görevlendirilir. İstanbul Vilayeti merkez ziraat memurluğu ve Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi'nde öğretmenlik yapar. 1919 mayısında aynı mektebin müdür baş yardımcılığına getirilir. 1924'te Halkalı ve Beykoz Ziraat Mekteb-i Âli'sinde öğretmen, 1927'de Ziraat Mekteb-i Âli'sinde müderris, 1931'de İktisat Vekaleti İstatistik ve Neşriyat müdürü unvanıyla çalışır. Ömrünün sonlarında ise Ziraat Vekaleti neşriyatı müdürü olarak görev yapmıştır. Vefat ettiği sırada, Ziraat Bakanlığı Neşriyat Şubesi müdürü idi. 19 Mart 1936'da öldü. Ankara Cebeci Mezarlığı'na defnedildi. (Kaynak: Cevad Rüşdü, Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine (Haz. Nazım Hikmet Polat), Kitabevi Yay., İstanbul, 2001.)

İsmail Hikmet (Ertaylan):

XX. yy. edebiyat tarihçilerinden, 1899-18 Aralık 1967, doğ. ve öl. İstanbul. Galatasaray Lisesi'ni (1908), Mekteb-i Mülkiye'yi (1911) bitirdi; bir süre İstanbul'da, sonra çağrıldığı Bakü Üniversitesi'nde dört yıl Türk edebiyatı okuttu. Yurda dönünce gene öğretmenlik, Milli eğitim müfettişliği gibi görevlerde çalıştı. Ölümünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk Edebiyatı Kürsüsü profesörlüğünden emekliye ayrılmış bulunuyordu. Rumelihisarı Mezarlığı'nda gömülü. Gençliğinde çocuk şiirleri (Kır Çiçekleri), hikâyeler (Ateş Olur da Yakmaz mı, Beynamazın Otuz Üç Gecesi) ve roman (Vuslat-ı Memnûa) yazmıştı. Bakü'de iken Türk Edebiyatı Tarihi (1925), Azerbaycan Edebiyatı Tarihi (1928) isimli eserlerini yayımladı; bunları yurda dönünce Yunan Edebiyatı Tarihi (1928), Latin Edebiyatı Tarihi (1937) izledi, bu arada yedi Tanzimat şair ve yazarı ile Tevfik Fikret için birer tanıtma kitabı çıkardı (1932). Daha sonraki eserleri Divan edebiyatımızın pek tanınmamış şair ve yazarlarını konu edinen mografilerdir. (Kaynak: Behçet Necatigil, Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık Yay., İstanbul, 1972, s. III.)

Tevfik Fikret 18 Ağustos 1915 gecesi Âşîyan'da vefat etti ve ertesi gün küçük bir cemaat tarafından Eyüp Sultan'daki aile mezarlığına defnedildi. Tevfik Fikret'in üçüncü ölüm yıldönümünde, şairin Galatasaray Lisesi'nden talebesi ve daha sonraki yıllarda Türk edebiyat tarihi üzerine araştırmalarıyla tanınan İsmail Hikmet (Ertaylan), *Düşünce* dergisinde onun için bir özel sayı hazırladı. Yeni harflere aktardığımız bu özel sayıda, Tevfik Fikret'in ölümünden sonra müsveddeleri arasında bulunan ve daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış sekiz manzumesi ile Fikret'in ölümü üzerine yazılmış sekiz şiir var. Daha sonra şair Nigâr Hanım, tarihçi Abdurrahman Şeref, Süleyman Nazif, Fikret'in yakın arkadaşı Cenab Şahabeddin, Ali Kâmi (Akyüz), jimnastikçi Selim Sırrı (Tarcan), Salih Kerâmet (Nigâr), Ruşen Eşref (Ünaydın), ressam Şevket (Dağ), Nüzhet Sâbit, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Cevad Rüşdü, Tevfik Fikret hayranı İranlı Rızâzâde Şafak ve İsmail Hikmet'in makaleleri yer alıyor.

KitapYAYINEVİ

Prof. Dr. Abdullah Uçman, Mimar Sinan Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün başkanıdır.
Seval Şahin, Mimar Sinan Üniversitesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisidir.

ISBN 975-6051-10-8

15 YTL

